

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу.

Редакційна колегія: Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuv.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 19 2019

ЗМІСТ

Коротко про головне

«Ніяких місцевих виборів на Донбасі під дулами кулеметів не може бути», – наголосив Президент України В. Зеленський.....3

Аналітика

Політичні акценти

Тарасенко Н.

Міжнародні зустрічі та заяви Президента України В. Зеленського на полях 74-ї сесії Генасамблеї ООН.....4

Горова С.

Іноземні ЗМІ про зустріч В. Зеленського і Д. Трампа на Генасамблеї ООН.....13

Потіха А.

Перспективи особливого статусу Донбасу і виборів на окупованій території в оцінках спостерігачів.....17

Рудь І.

Бюджетний процес і проект Держбюджету на 2020 рік в оцінках політиків, експертів і зарубіжних партнерів.....28

Якименко Ю. Подготовка и проведение местных выборов в Украине в оценках СМИ.....	34
Дем'яненко М. Політичний курс нової української влади очима учасників YES-2019.....	40
Ворошилов О. Мирное урегулирование на Донбассе: состояние и перспективы.....	48
До нових стандартів самоврядування	
Пальчук В. Формування освітніх просторів громад.....	60
Економічний ракурс	
Кулицький С. Огляд проблем економічного розвитку України в контексті дискусій на форумі YES-2019.....	68
Рябоконт А. Третий раунд газовых переговоров между Украиной, Еврокомиссией и РФ в отражении украинских и зарубежных СМИ...79	79
<u>Наука – суспільству</u>	
Основні напрями діяльності НАН України.....	84
Сучасні дослідження та розробки академічної науки.....	87
Здобутки української археології.....	99
Охорона здоров'я.....	100

Коротко про головне

«Ніяких місцевих виборів на Донбасі під дулами кулеметів не може бути», – наголосив Президент України В. Зеленський

Президент В. Зеленський повідомив, що Україна погодилася на так звану формулу Штайнмайєра, і наголосив, що місцеві вибори на Донбасі можуть відбутися тільки за українським законодавством та лише після відведення військ і за умови відновлення Україною контролю над державним кордоном.

«Сьогодні було усунуто останні перепони на шляху до проведення саміту “нормандської четвірки”. Я думаю, що найближчим часом ми знатимемо дати», – повідомив глава держави під час брифінгу 1 жовтня.

Він зазначив, що так звана формула Штайнмайєра останніми тижнями стала найбільшою страшилкою в Україні, тому потребує роз’яснення.

Президент наголосив, що це механізм, згідно з яким тимчасовий закон про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей (так званий закон про особливий статус Донбасу) почне діяти на постійній основі за умови, що місцеві вибори буде проведено згідно з Конституцією України та українським законодавством, а також після публікації звіту ОБСЄ, що вибори відбулися за стандартами ОБСЄ та міжнародними стандартами демократичних виборів. «Це означає, що ніяких виборів під дулами кулеметів не буде й не може бути, – підкреслив В. Зеленський. – І ще дуже важливий момент – закон про особливий статус Донбасу діє до 31 грудня 2019 р. Буде новий закон, який розроблятиме парламент у тісній співпраці та публічному обговоренні із суспільством».

За словами глави держави, у новому законі не буде перейдено жодної «червоної лінії». «Саме тому немає й не буде ніколи ніякої капітуляції», – зауважив Президент.

На уточнювальні запитання щодо термінів виведення російських військ з окупованих територій Донбасу та запобіжників для проведення виборів до такого виведення, В. Зеленський відповів, що це буде обговорено під час саміту в Нормандському форматі. «Це буде прописано. У виборах (у законодавстві про вибори. – Прим. ред.) це зробити неможливо, бо вибори мають проходити згідно з нашим законодавством. Ми це обговорюватимемо. Якщо там хтось знаходитиметься, то виборів не буде. Ви ж розумієте це. Ми підготуємо запобіжники. Ми ніколи з вами не підемо на те, щоб проводити вибори, якщо там є військові», – наголосив В. Зеленський *(Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2019. – 1.10).*

Аналітика

Політичні акценти

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Міжнародні зустрічі та заяви Президента України В. Зеленського на полях 74-ї сесії Генасамблеї ООН

У штаб-квартирі Організації Об'єднаних Націй у Нью-Йорку 17 вересня розпочала роботу 74-та сесія Генеральної Асамблеї ООН. Формально вона триватиме рік, до відкриття наступної сесії у вересні 2020 р. У перші дні роботи сесії Генасамблеї делегати вирішували процедурні питання, зокрема щодо формування порядку денного. Серед іншого Генеральна Асамблея ООН ухвалила рішення про винесення на обговорення під час сесійного тижня на рівні лідерів держав та урядів питання щодо ситуації на тимчасово окупованих територіях України. У цілому ж, як заявив голова 74-ї сесії, постпред Нігерії при ООН Т. Мухаммад-Банде, у цьому році пріоритетними в роботі Генасамблеї ООН будуть питання ліквідації бідності та голоду у світі, забезпечення освіти й боротьби зі зміною клімату.

Для участі у 74-й сесії Генеральної Асамблеї ООН до Нью-Йорка прибули представники 193 країн світу. Українську делегацію очолював міністр закордонних справ України В. Пристайко. До складу делегації також увійшли постійний представник України при ООН В. Єльченко, заступник глави Офісу Президента І. Жовква, заступник міністра закордонних справ С. Кислиця, міністр у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій і внутрішньо переміщених осіб України О. Коляда, голова Комітету Верховної Ради України з питань зовнішньої політики й міжпарламентського співробітництва Б. Яременко та ін. До Сполучених Штатів Америки прибув також Президент України В. Зеленський, якого офіційно запросили виступити на 74-й сесії Генеральної Асамблеї ООН (URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/-zelenskij-sformuvav-ukrajinsku-delegatsiju-dlja-roboti-na-74-j-sesiji-genasambleji-oon-1284965.html>).

Генеральний секретар ООН А. Гуттеріш, звертаючись до учасників загальнополітичної дискусії під час відкриття 74-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, окреслив головні проблеми, що стоять перед людством, і наголосив на ролі ООН у їх розв'язанні (URL: <https://news.un.org/ru/story/2019/09/1363502>). На його думку, у міжнародних відносинах назріває нова загроза, яка, можливо, ще не набула значних масштабів, але є цілком реальною. Це «великий розлом» – розділення світу на два конкуруючі між собою табори, які утворюються навколо двох держав з найпотужнішими економіками. А. Гуттеріш закликав зробити все, щоб не допустити «великого розлому» та зберегти універсальну економіку, засновану на повазі міжнародного права, і багатополарний світ із сильними багатосторонніми інститутами. За словами глави ООН, ключ до запобігання конфліктам і загального процвітання – це

безумовне дотримання прав людини. Однак сьогодні, за словами Генсека, багато які із цих прав безкарно порушуються або ставляться під сумнів. А. Гутерріш наголосив також на необхідності ліквідації дискримінації жінок і забезпечення повноправної участі їх у політичному й громадському житті, підкреслив важливість зусиль людства щодо боротьби зі зміною клімату.

Президент США Д. Трамп у своїй промові багато говорив про власні пріоритети: нелегальну міграцію, боротьбу з трафіком людей, реформу системи світової торгівлі. «Майбутнє належить не глобалістам, майбутнє належить патріотам. Мудрі лідери завжди ставлять на перше місце інтереси свого народу і своєї країни», – підкреслив Д. Трамп. Він заявив, що завдяки його економічній політиці в США ростуть доходи населення й знижується рівень безробіття та бідності (URL: <https://news.un.org/ru/story/2019/09/1363532>).

Одна з головних загроз міжнародній безпеці сьогодні – це «репресивний» режим в Ірані, заявив Д. Трамп. Він підкреслив, що іранська влада «спонсорує» тероризм, «підживлює» війни в Сирії і Ємені, витрачає національне багатство в спробах створити ядерну зброю. «Цього не можна допустити», – наголосив Д. Трамп, нагадавши про вихід США з іранської ядерної угоди 2015 р. та введені проти Ірану санкції. Він підкреслив, що санкції не буде скасовано, поки Іран не припинить вести себе агресивно.

Президент США висловив надію на «відновлення демократії» у Венесуелі та перемогу «свободи» в регіоні. За його словами, найбільшу загрозу для країн регіону представляє соціалізм, який, на його думку, «руйнує нації».

«Цифрова загроза» була головною темою виступу британського прем'єр-міністра Б. Джонсона під час загальних дебатів на сесії Генеральної Асамблеї ООН. Він висловив упевненість, що майбутнє людства залежить від того, на яких цінностях засновано технологічний прогрес: «...Або ми будемо жити у світі, де немає голоду і хвороб, або опинимося в антиутопії Оруелла».

На його думку, Велика Британія і її однодумці повинні зробити все можливе, щоб нові технології сприяли поширенню свободи, відкритості та плюралізму. Б. Джонсон нагадав, що технологічний сектор у Великій Британії, де працюють 0,5 млн осіб, – найбільший у Європі. Він запросив присутніх на технологічний саміт, який відбудеться в Лондоні у 2020 р. (URL: <https://news.un.org/ru/story/2019/09/1363612>).

Ми повинні відновити мужність – мужність «будувати світ» і мужність «взяти на себе відповідальність» за те, що відбувається. З таким закликком на 74-й сесії Генеральної Асамблеї виступив президент Франції Е. Макрон. Він зізнався, що, готуючись до виступу, згадав про слова О. Солженіцина, промовлені ним у Гарварді в 1978 р. Слова про те, що західному світові не вистачає мужності. І мужність сьогодні, вважає Е. Макрон, необхідна для вирішення конфліктів у багатьох регіонах світу (URL: <https://news.un.org/ru/story/2019/09/1363582>).

Говорячи про розвиток подій навколо іранської ядерної програми, Е. Макрон заявив про необхідність переговорів за участі Ірану, США, інших учасників угоди з ядерної діяльності Ірану та країн регіону, оскільки йдеться про їхню стабільність і безпеку.

«Мужність творити мир потрібна сьогодні і в Україні», – сказав Е. Макрон. Він зазначив, що в останні тижні завдяки крокам, зробленим президентами В. Зеленським і В. Путіним, у тому що стосується конфлікту в Україні, вдалося досягти прогресу. Нагадавши про важливість Мінських домовленостей, він підкреслив, що найближчим часом відбудеться саміт у нормандському форматі на рівні глав держав та урядів.

Виступаючи на Генеральній Асамблеї, президент Туреччини Р. Т. Ердоган назвав свою країну «спадкоємицею західної і східної цивілізацій», заявивши, що в цій якості вона відчуває відповідальність за те, що відбувається у світі. Він торкнувся сирійської кризи, близькосхідного конфлікту та інших міжнародних питань, а також закликав реформувати Раду Безпеки «в ім'я рівності та справедливості».

Р. Т. Ердоган повідомив, що в наступному році Туреччина прийме головування в Генасамблеї, а на пост голови 75-ї сесії висунутий від дипломат В. Бозкір, який нині очолює Комітет у закордонних справах у турецькому парламенті (URL: <https://news.un.org/ru/story/2019/09/1363552>).

Президент України В. Зеленський прибув до США 23 вересня. У цей же день він провів зустріч із представниками української діаспори. Основними темами зустрічі були питання щодо повернення окупованих територій Донбасу та Криму, українських бранців Кремля. В. Зеленський розповів також про свої плани відновлення територіальної цілісності України.

«Президент був дуже відкритий з нами. Він людина, яка має страшний тягар на своїх плечах у нинішній ситуації. Але він відверто пояснив нам деякі свої плани, зокрема щодо Донбасу, Криму... Він нас запевнив, що його шлях полягає в подальшому захисті української ідентичності, української територіальної цілісності, поверненні усіх наших територій, вигнанні ворога, який окупував Україну», – розповів про зміст зустрічі президент Українського конгресового комітету Америки А. Футей (URL: <https://www.5.ua/svit/zelenskyi-u-ssha-zustrivsia-iz-predstavnykamy-ukrainskoi-diaspory-pro-shcho-same-hovoryv-199750.html>).

Президент УККА повідомив, що українська громада з приємністю відзначила той факт, що В. Зеленський приїхав на зустріч із діаспорою найпершим чином – одразу з літака. За його словами, Президент розповів про своє бачення ролі українців у США, зокрема в спілкуванні з американською владою стосовно подальшого розвитку України. Крім того, Президент України обіцяв, що «етнічні українці з окремих країн матимуть можливість отримати українське громадянство і зберегти, у випадку американських українців, американське» (URL: [6](https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/zelenskiy-</p></div><div data-bbox=)

zustrivsvya-z-predstavnikami-ukrajinskoji-diaspori-v-ssha-novini-ukrajini-ta-svitu-50044389.html).

В. Зеленський 24 вересня провів ряд двосторонніх зустрічей. Зокрема, у нього були переговори на полях Генасамблеї з Генсеком НАТО Є. Столтенбергом, прем'єр-міністром Італії Д. Конте, президентом Казахстану К.-Ж. Токаєвим, канцлером Німеччини А. Меркель, з виконавчим директором компанії Uber Technologies Д. Хосровшахі, прем'єром Чехії А. Бабішем, прем'єром Швеції Ш. Левеном (URL: <https://ukr.segodnya.ua/world/usa/vtoroy-den-vizita-zelenskogo-v-ssha-luchshie-foto-1336422.html>).

На зустрічі В. Зеленського з Генеральним секретарем НАТО Є. Столтенбергом ішлося про подальші кроки в рамках розвитку політичних відносин і практичної взаємодії України та НАТО (URL: <https://news.liga.net/politics/news/pervyy-den-zelenskogo-na-assamblee-oon-s-kem-i-o-chem-govoril>).

З прем'єр-міністром Італії Д. Конте В. Зеленський обговорив справу нацгвардійця В. Марківа, щодо якої запропонував створити спільну слідчу групу, а також двостороннє співробітництво й інвестиції. Д. Конте підтвердив, що санкції проти Росії не можуть бути зняті, поки не відновлено територіальну цілісність і суверенітет України.

На зустрічі з президентом Казахстану К.-Ж. Токаєвим обговорювали двостороннє співробітництво, В. Зеленський запросив президента Казахстану відвідати Україну.

Переговори з федеральним канцлером Німеччини А. Меркель стосувалися стану підготовки до зустрічі лідерів країн «нормандської четвірки» для узгодження подальших кроків щодо врегулювання конфлікту на Сході України. Президент України поінформував А. Меркель про ситуацію з безпекою на Сході України, а також про зусилля української сторони щодо відновлення зруйнованого моста поблизу Станиці Луганської.

Канцлер наголосила на незмінності підтримки з боку Німеччини зусиль України, спрямованих на встановлення миру на Сході України, а також наголосила на важливості ретельної підготовки зустрічі в нормандському форматі для досягнення ефективних результатів (URL: <https://news.liga.net/politics/news/normandskiy-format-zelenskiy-i-merkel-pogovorili-o-vstrece>).

Прем'єр-міністру Чехії А. Бабішу В. Зеленський подякував за послідовну підтримку суверенітету й територіальної цілісності України, за гуманітарну та фінансову допомогу. Окрему увагу сторони приділили стану й перспективам розвитку торговельно-економічної та інвестиційної співпраці.

«Президент України відзначив позитивну динаміку двосторонньої торгівлі й запросив чеські компанії активно освоювати український ринок. Співрозмовники наголосили на взаємній налаштованості на активізацію політичного діалогу між двома країнами. В. Зеленський запросив главу уряду

Чеської Республіки відвідати Україну з візитом», – ідеться йдеться в заяві прес-служби В. Зеленського. «Це була дуже дружня зустріч. Ми говорили про вплив Вишеградської групи в межах ЄС. Я запросив президента до Праги, де він міг би зустрітися з прем'єрами V4», – заявив у свою чергу А. Бабіш (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/09/25/7101166>).

На зустрічі з прем'єр-міністром Швеції С. Левеном обговорювалися перспективи переговорів по Донбасу. «Ми не готові чекати ще п'ять років, щоб переговори в Мінську дали результати», – заявив В. Зеленський під час бесіди. Він також відзначив важливість Швеції як партнера для нашої країни, зокрема в торговельній сфері. В. Зеленський закликав С. Левена «сприяти збільшенню шведських інвестицій в економіку України, серед іншого в енергоефективність, переробку сміття тощо».

Відбулася навіть коротка зустріч В. Зеленського з міністром закордонних справ Росії С. Лавровим, під час якої політики обговорили ситуацію навколо російсько-українських відносин. Як повідомив згодом сам С. Лавров, він обговорив з Президентом України на полях сесії Генасамблеї ООН у Нью-Йорку врегулювання ситуації на Донбасі. «З обох сторін була висловлена зацікавленість вирішувати ситуацію на Донбасі відповідно до Мінських домовленостей. Головне, що Президент України це сказав», – повідомив С. Лавров російській державній інформагенції ТАСС. С. Лавров зазначив, що це не були переговори, а «розмова» (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-lavrov-zelenskyi-rozмова-oon/30183473.html>).

Президент В. Зеленський під час зустрічі з прем'єр-міністром Норвегії Е. Солберг 25 вересня обговорив питання залучення норвезьких інвесторів до відновлення інфраструктури Донбасу. Також сторони обговорили важливість підтримки України в енергетичній сфері (URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/zelenskiy-genassamblee-oon-glavnoe-1569250460.html>).

Під час зустрічі Президента України В. Зеленського з президентом Румунії К. Йоганнісом лідери країн обговорили співпрацю в енергетичній та торговельно-економічній сферах. Також президенти домовилися про обмін візитами найближчим часом.

Президент України В. Зеленський у Нью-Йорку зустрівся з представниками єврейських організацій США. «Ми прагнемо змінити Україну, щоб вона стала світовим брендом усього інноваційного. Для цього ми хочемо залучити досвід США та Ізраїлю», – сказав глава держави. Він попросив представників єврейських організацій сприяти залученню в Україну американських та ізраїльських інвесторів (URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-zustrivsvya-z-predstavnikami-yevrejskih-or-57509>).

Єврейська громада відзначила значний прогрес у боротьбі зі злочинами, скоєними на ґрунті ксенофобії, антисемітизму та ненависті. «Розкручування теми антисемітизму в Україні – це провокація. Ми

налаштовані не допустити злочинів, вчинених на ґрунті антисемітизму, ксенофобії та нетерпимості», – наголосив В. Зеленський.

Представники єврейських організацій висловили зацікавленість у проведенні реформ в Україні, спрямованих на економічне зростання та боротьбу з корупцією.

Президент подякував єврейській громаді за зміцнення стратегічних відносин України та США, а також за підтримку територіальної цілісності й суверенітету нашої країни.

Зі свого боку головний рабин Федерації єврейських громад України Ш. Камінецький привітав постійну підтримку, що її надає єврейська громада США євреям в Україні.

Президент України В. Зеленський 25 вересня виступив з промовою під час загальних дебатів сесії Генасамблеї ООН, а також узяв участь у саміті щодо Цілей сталого розвитку. У своїй промові Президент України висловив надію, що завдяки підтримці міжнародних партнерів вдасться домогтися повернення українських територій і припинення війни на Донбасі. Він заявив, що в сучасному світі немає «чужих воєн» (URL: <https://president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-na-zagalnih-57477>).

В. Зеленський нагадав, що війна на Донбасі триває вже п'ять років. «П'ять років минуло з тих пір, як Росія окупувала український Крим. Сьогодні, коли існують тисячі сторінок міжнародного права та сотні організацій, покликаних його захищати, наша, саме наша країна зі зброєю в руках, втрачаючи своїх громадян, відстоює власний суверенітет і територіальну цілісність», – підкреслив Президент України.

Він нагадав про ціну цієї війни: 13 тис. загиблих і 30 тис. поранених, ще 1,5 млн осіб були змушені покинути свої домівки. «Щороку ці жахливі цифри звучать тут з однією лише поправкою – щороку ці цифри зростають», – зазначив В. Зеленський.

Глава України розповів присутнім про долю загиблого на Донбасі всесвітньовідомого оперного співака В. Сліпака. «Цей чоловік мав божественний голос. Його називали одним з найкращих баритонів і контратенорів світу. Його голос звучав у Карнегі-холі в Нью-Йорку, соборі Нотр-Дам, лондонському Ковент-Гардені та Гранд-Опера у Парижі. Кожен з вас міг би особисто почути його неймовірний спів. Але, на жаль, є річ, яка не дозволить вам цього зробити. Вона виглядає – зараз я вам покажу – ось так. Дванадцять і сім (десятих) мм, які не просто зупинили його кар'єру. Вони зупинили його життя. Ось це коштує 10 дол. І, на жаль, сьогодні на нашій планеті це – вартість людського життя».

В. Зеленський заявив, що його головна мета – припинення війни, повернення всіх українських окупованих територій і відновлення миру. «Але не ціною життя наших громадян, не ціною свободи чи права України на власний вибір. Саме тому ми потребуємо світової підтримки, – підкреслив український Президент. – Я розумію: всі присутні тут мають власний

державний клопіт. І чужі проблеми не повинні хвилювати вас більше, ніж власні. Але в сучасному світі, де ми з вами живемо, більше немає чужої війни. І ніхто з вас не зможе почувати себе у безпеці, коли йде війна в Україні, коли йде війна в Європі». За його словами, позиція «нас це не стосується і ніколи не торкнеться» може стати фатальною, адже небажання поступитися власними амбіціями зрештою обходиться загибеллю десятків мільйонів людей.

«Невже людство почало забувати страшні уроки історії», – звернувся до аудиторії В. Зеленський, нагадавши про жахи світових воєн. Натомість зауважив, що «Україна завжди демонструвала світу готовність забезпечувати мир цивілізованим шляхом. І робила кроки на шляху до міжнародної безпеки. Наприклад, коли відмовилася від ядерного потенціалу, що на той час був більшим, ніж у Великої Британії, Франції та Китаю разом узятих. Врешті-решт наша держава втратила частину своїх територій та майже щодня втрачає своїх громадян».

Водночас В. Зеленський застеріг світових лідерів від думки, що війна десь далеко. «Методи її ведення, технології та озброєння призвели до того, що наша планета вже не така велика. І сьогодні часу, який я витратив на останній абзац, достатньо, щоб зруйнувати Землю вщент. Це значить, що на кожного лідера лягає відповідальність не лише за долю власної країни, а й за долю всього світу. На мою думку, нам всім потрібно усвідомити, що сильний лідер не той, хто, не моргнувши оком, відправляє тисячі солдатів на вірну смерть. Сильний лідер той, хто береже життя кожної людини», – зазначив В. Зеленський.

Він висловив жаль, що й досі суперечки між державами все ще вирішуються за допомогою ракет, а не слів. В. Зеленський додав, що у війні не можна домогтися перемоги: «Ті, хто виграють війну, ніколи не припиняють воювати». Тому Президент України закликав, усвідомлюючи всю небезпеку цивілізації, «генерувати інші смисли. І боротися за нову людську ментальність, де агресія, гнів і ненависть будуть атрофованими почуттями».

Під час участі в діалозі лідерів на саміті ООН з питань Цілей сталого розвитку в рамках 74-ї сесії Генасамблеї ООН Президент України В. Зеленський висловив сподівання, що завдяки підтримці міжнародних партнерів вдасться досягнути повернення українських територій політико-дипломатичним шляхом, припинення війни та встановлення миру. «Жодна держава не досягне сталого розвитку без миру та відчуття безпеки. Сталий розвиток неможливий під звуки пострілів і вибухів, неможливий там, де панують агресивні геополітичні стратегії, що аплодують вторгненню до інших держав і порушенню прав і свобод людини», – наголосив В. Зеленський.

Президент запевнив, що Україна віддана своїм зобов'язанням щодо Цілей сталого розвитку – для їх досягнення створено національні стратегічні рамки, функціонує механізм упровадження цілей і моніторингу цього

процесу. «Нашими завданнями є істотне зростання економіки задля подолання бідності та підвищення зайнятості населення, дієва реформа правоохоронних і судових органів, завершення реформи децентралізації», – зазначив глава держави. Водночас, за його словами, показники України можуть і повинні бути значно кращими, адже країна обрала правильний шлях розвитку. «На цьому шляху сьогодні два бар'єри. Перший – це внутрішньополітична традиція, коли важливі для розвитку реформи отримують спротив. Але з цим нова українська влада обов'язково впорається. Другий бар'єр набагато складніший. І нам його не подолати без міжнародної підтримки. Це війна внаслідок російської агресії проти України», – наголосив В. Зеленський.

Президент нагадав, що через окупацію Криму та частини Донбасу в Україні було зруйновано критично важливу інфраструктуру та промислові об'єкти, втрачено міжгалузеві зв'язки. «Але найголовніше: Україна втратила понад 13 тис. громадян. Це не лише професійні військові, а й добровольці. Серед загиблих є медики, педагоги, спортсмени, науковці, дослідники, художники, музиканти, журналісти, правозахисники. Кожен міг би зробити свій внесок у розвиток не лише України, а й усього світу. Але це, на жаль, неможливо», – наголосив глава держави.

В. Зеленський висловив сподівання, «що разом з міжнародними партнерами політико-дипломатичним шляхом ми зможемо домогтися повернення наших територій, припинення війни та панування миру». «І це – наша мета номер один. Для того щоб пліч-о-пліч з державами-членами ООН ми без бар'єрів могли рухатися вперед для досягнення інших Цілей сталого розвитку та разом будувати новий світ, вільний від бідності, голоду, захворювань і війн», – резюмував Президент України.

На полях Генасамблеї ООН 25 вересня відбулася перша зустріч В. Зеленського з президентом США Д. Трампом, якої Київ прагнув уже кілька місяців поспіль. Ця зустріч стала ледь не ключовою подією, до якої була прикута увага і журналістів, і навіть пересічних американців. Адже вона відбувалася на тлі скандалу, який зчинився навколо липневої телефонної розмови Д. Трампа і В. Зеленського. Напередодні зустрічі газети Washington Post і New York Times повідомили про скаргу інформатора на висловлювання президента США в цій розмові. Видання зазначили, що скаргу було подано на адресу генерального інспектора розвідки США М. Аتكінсона 12 вересня. Далі ЗМІ повідомили, що під час цієї телефонної розмови президент США міг тиснути на українського колегу, домагаючись розслідування діяльності в Україні Г. Байдена – сина ймовірного суперника Д. Трампа на виборах 2020 р. від Демократичної партії Д. Байдена, а також і діяльності безпосередньо колишнього віце-президента США, який нібито свого часу змусив Київ усунути з посади Генпрокурора.

У переддень зустрічі президентів Білий дім оприлюднив стенограму телефонної розмови Д. Трампа і В. Зеленського, яка відбулася в липні 2019 р. Це сталося одразу після того, як В. Зеленський повідомив, що разом з

дружиною Оленою взяв участь в офіційному прийнятті, організованому Д. Трампом та його дружиною Меланією ввечері 24 вересня.

Під час зустрічі з Д. Трампом у Білому домі В. Зеленський подякував США за підтримку України. «Ми маємо дві війни. Перша – з корупцією, але ми в цій війні, я певен, переможемо. Та моє першочергове завдання – зупинити війну на Донбасі й забрати назад наші території – Крим, Донбас. Дякую за вашу підтримку у цій справі», – зазначив глава України (URL: <https://www.president.gov.ua/news/tilki-razom-zi-ssha-ta-yes-mi-mozhemo-zupiniti-vijnu-v-ukray-57505>).

Президент також подякував європейським країнам за підтримку. «Тільки разом зі США та ЄС ми можемо зупинити війну», – додав В. Зеленський.

Глава держави наголосив, що Україна – найбільша країна у Європі, але хоче бути ще й найзаможнішою. Він поінформував, що відбулася зміна парламенту та уряду, перезавантажено Генеральну прокуратуру й запущено Вищий антикорупційний суд, ухвалено ряд законів, які допоможуть пришвидшити економічне зростання й подолати корупцію. В. Зеленський також наголосив на зацікавленості України в американських інвестиціях.

Зі свого боку Д. Трамп зазначив, що вважає Україну стратегічно важливою для ЄС. Президент США також наголосив на важливості збільшення товарообігу між країнами.

Глава Української держави подякував Президенту США за запрошення відвідати Вашингтон і запросив його здійснити візит в Україну. Д. Трамп відповів, що він «постарається».

Під час спілкування з представниками українських ЗМІ за результатами переговорів з Д. Трампом Президент України В. Зеленський повідомив, що вони обговорили широкий спектр питань. Насамперед ішлося про ситуацію на Донбасі та про окупований Крим. Президент України поінформував Д. Трампа про кроки, здійснені для припинення війни, повернення людей і досягнення миру (URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-i-donald-tramp-obgovorili-energetichnu-b-575130>).

Д. Трамп висловив сподівання, що Президент України В. Зеленський і російський лідер В. Путін зможуть зустрітися і розв'язати проблеми, що існують у російсько-українських відносинах. «Ви нещодавно домоглися прогресу з Росією», – зазначив Д. Трамп.

Додатково обговорили реформи та боротьбу з корупцією. «Сказав Президенту США, що це не дуже гарна реклама для України, коли всі кажуть, що країна корумпована. Я запросив його до України, щоб він приїхав і побачив, що у нас справді демократична, європейська країна... Хотів би, щоб ця “реклама” закінчилася. Ми починаємо іншу історію», – наголосив Президент України. В. Зеленський зазначив, що вже проводиться робота для подолання корупції, зокрема ухвалено ряд законів.

Також президенти України та США обговорили питання енергетичної безпеки. «Ми хочемо бути справді незалежними і мати багато кейсів, щоб нам ніхто не викручував руки щодо газу, енергетичної безпеки, вугілля. Все це обговорили», – повідомив глава Української держави.

Палата представників американського Конгресу 25 вересня розпочала офіційний процес імпічменту – розслідування звинувачень на адресу президента Д. Трампа щодо згаданої телефонної розмови. Адміністрація Д. Трампа заявила, що розмова з українським лідером була «дуже дружньою і цілком доречною», а спроби імпічменту президент США назвав черговим «полюванням на відьом». З огляду на ці події головною темою в США стала не нинішня зустріч Д. Трампа з Президентом України В. Зеленським, а зміст їхньої липневої телефонної розмови й те, що з неї випливає.

Отже, візит Президента України до Сполучених Штатів Америки для участі у 74-й сесії Генеральної Асамблеї ООН був насичений зустрічами зі світовими політиками, під час яких В. Зеленський мав нагоду презентувати досягнення України на шляху реформ, запросити до співробітництва в різних сферах лідерів багатьох країн та озвучити проблеми, для розв'язання яких ми потребуємо підтримки й допомоги світового співтовариства. У промовах, виголошених під час заходів на сесії Генасамблеї ООН, В. Зеленський озвучив свої пріоритети щодо подальшого економічного розвитку країни, прагнення завершити війну на Донбасі політико-дипломатичним шляхом та відновити територіальну цілісність України, у зв'язку з чим висловив сподівання на співпрацю з міжнародними партнерами.

С. Горова, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Іноземні ЗМІ про зустріч В. Зеленського і Д. Трампа на Генасамблеї ООН

Офіційний триденний візит Президента України В. Зеленського до США завершився. Виступ з трибуни ООН, насичена програма зустрічей і перші переговори з президентом США Д. Трампом. Власне, вони й так викликали чималий інтерес міжнародних медіа, а через публікацію тексту телефонної розмови між президентами США та України, зміст якої став підставою для початку імпічменту Президента США, стали резонансними.

Треба нагадати, що два президенти зустрілися у середу, 25 вересня, у нью-йоркському готелі «Інтерконтиненталь». Їхні переговори відбулися на полях Генасамблеї ООН у Нью-Йорку, у роботі якої взяли участь обидва лідери.

Як зазначає CNN з посиланням на свої джерела, спочатку асистенти й оточення Д. Трампа не розглядали зустріч із В. Зеленським як особливо важливу. Передбачалося, що головною стане тема Ірану. Однак ситуацію змінив скандал навколо телефонної розмови Д. Трампа з В. Зеленським та виникнення можливості імпічменту президента США у зв'язку з нею.

Уже після цього чиновники Білого дому стали розглядати зустріч із В. Зеленським як важливий майданчик для Д. Трампа, для відповідей на звинувачення Демократичної партії в правопорушеннях (RL: <https://edition.cnn.com/2019/09/25/politics/volodymyr-zelensky-donald-trump-meeting-unga/index.html>. 2019. 25.09).

Перед початком переговорів президенти близько 15 хв відповідали на питання журналістів. Розмову з пресою почав Д. Трамп, пожартувавши про те, що «Зеленський прославив мене, а я прославив його».

У відповідь Президент України також підіграв президенту США в присутності десятків журналістів, заявивши, що краще зустрічатися особисто перед камерами, ніж спілкуватися по телефону (URL: <https://nv.ua/world/geopolitics/zelenskiy-prokommentiroval-stenogrammu-razgovora-s-trampom-novosti-ukrainy-50044789.html>. 2019. 25.09).

Треба підкреслити, що за кілька годин до цього Білий дім оприлюднив стенограму телефонної розмови президентів, зміст якої суперники Д. Трампа охарактеризували як спробу тиску на правоохоронну систему України через її Президента з метою викрити можливі економічні правопорушення на території нашої держави Байдена-молодшого (Д. Трамп просить українського Президента «надати нам послугу»). В. Зеленський пізніше визнав, що був здивований публікацією повної версії бесіди, а не тільки реплік Д. Трампа.

При цьому треба зазначити, що, уже їдучі з готелю, В. Зеленський назвав особисті переговори з Д. Трампом прекрасними (URL: <https://nv.ua/world/geopolitics/ssha-otpravlyayut-v-litvu-voennyh-i-tyazheluyu-tehniku-chno-proizoshlo-50044829.html>).

Американська CNN, яка максимально детально висвітлювала зустріч В. Зеленського та Д. Трампа в режимі онлайн, у своєму підсумковому матеріалі звертає увагу на її знаковий характер. Зустріч, яка спочатку розглядалася як «звичайна дипломатична» особиста бесіда американського лідера з українським, через можливий імпічмент перетворилася в одну з найбільш ретельно аналізованих зустрічей президентства Д. Трампа. «Сидячи у конференц-залі готелю в Манхеттені, двоє чоловіків нетерпляче намагалися відбитися від питань про правопорушення, після того як опублікована раніше стенограма показала, що Трамп тиснув на Президента України В. Зеленського, вимагаючи провести розслідування щодо Д. Байдена і його сина», – розповідає CNN про атмосферу зустрічі.

У матеріалі також наголошується, що обидва президенти відмовилися констатувати тиск. Натомість В. Зеленський, як пише CNN, припустив, що виявився мимовільним учасником американського політичного шторму. «Вибачте, але я не хочу бути залученим у демократичні відкриті вибори в США», – цитує видання слова В. Зеленського. «Швидше за все, вже занадто пізно, – коментують слова Президента України автори матеріалу. – Протистояння навколо відносин Трампа з Зеленським вже переросло у політичний і дипломатичний вододіл, де Україна виявилася прямо в центрі».

У свою чергу, The Washington Post пише про те, що для Д. Трампа зустріч стала ще одним майданчиком, щоб перед камерами публічно заявити про свою невинуватість і необ'єктивність звинувачень. «День закінчився тим, що наполегливо зухвалий – хоча і втомлений – президент двічі постав перед журналістами [після зустрічі із Зеленським Трамп дав прес-конференцію], – пише WP. – Він стверджував, що його дії в розмові із Зеленським були “прекрасними”, що він не зробив нічого протиправного, що не було жодних домовленостей про взаємні послуги і винні насправді інші – демократи, яких Трамп звинувачував у тому, у чому звинувачують тепер його і новинні ЗМІ, які, за його словами, публікували фейкові новини про український скандал» (URL: https://www.washingtonpost.com/politics/pelosis-impeachment-decision-sets-up-an-epic-constitutional-battle--and-a-personal-one/2019/09/25/97b38ea0-df88-11e9-be96-6adb81821e90_story.html. 2019. 25.09).

Журнал Time оприлюднив великий матеріал про те, що публікація стенограми, усупереч імовірним очікуванням Білого дому, мала зворотний негативний ефект. Хоча на зустрічі з В. Зеленським Д. Трамп, пославшись на слова українського Президента про відсутність тиску з боку США, знову заявив: «Так що не було жодного тиску». У цьому контексті Time згадує про особисту зустріч двох президентів як про завершальну подію в довгому ланцюгу подій і фактів, сукупність яких привела американського президента на поріг імпічменту. «Ці події стали останніми серед тих, що струсували Капітолійський пагорб, оскільки демократи виявилися в безпрецедентній ситуації можливого оголошення імпічменту діючому президенту під час його передвиборної кампанії заради переобрання», – резюмує Time (URL: <https://nv.ua/world/geopolitics/ssha-otpravlyayut-v-litvu-voennyh-i-tyazheluyu-tehniku-hto-proizoshlo-50044829.html>).

При цьому західні ЗМІ продовжують активно висвітлювати саме скандал навколо телефонної бесіди американського лідера Д. Трампа з Президентом України В. Зеленським. Зокрема, видання Guardian пише, що глава «самостійної» нині перебуває між молотом і ковадлом. З одного боку, це Д. Трамп, який закликає В. Зеленського добути компромат на Д. Байдена та демократичну партію. З іншого – міжнародна репутація країни. У будь-якому випадку, як зазначають експерти видання, Україну вже використовують як предмет політичної гри в можливій битві за імпічмент і на майбутніх американських виборах (URL: https://expert.ru/2019/09/27/zelenskij-vyiglyadel-neschastnyim_cho-pishut-zapadnyie-smi-o-vstreche-prezidentov-ukrainyi-i-ssha. 2019. 27.09).

«Україна – у пастці», – солідарна Financial Times (URL: <https://www.ft.com/content/497d4654-dfbf-11e9-9743-db5a370481bc>). В. Зеленський не може дозволити собі зіпсувати відносини з Д. Трампом, який у свою чергу, судячи з усього, хотів би заспокоїти російського президента, пише видання.

У публікаціях зазначається, що «...Зеленський був дуже схожий на шкільного вчителя, якого він грав у “Слузі народу”. Спочатку він виглядав

нешасним, а коли Д. Трамп звернувся до нього й сказав: “Я дуже сподіваюся, що ви з президентом Путіним зможете вирішити проблему”, – Зеленський виглядав так, ніби йому зараз стане погано», – вважає автор. Адже тільки перед зустріччю з Д. Трампом Президент України виступав перед Генеральною Асамблеєю ООН і показував кулю, «намагаючись нагадати міжнародному співтовариству про майже забутий нею конфлікт», а Д. Трамп йому прозоро натякає на те, що треба домовлятися з Росією. Видання побачило, що В. Зеленському дискомфортно (URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2019/sep/25/trump-zelenskiy-ukraine-meeting-un><https://www.theguardian.com/us-news/2019/sep/25/trump-zelenskiy-ukraine-meeting-un>).

Washington Post також вважає, що В. Зеленський поведився занадто улесливо перед «великим учителем». Reuters же ж назвало публікацію стенограми «дипломатичною катастрофою» для В. Зеленського, оскільки, з одного боку, поставлять під загрозу двопартійну американську підтримку Києва, а з іншого – образять Францію й Німеччину, яких В. Зеленський критикував. І час для цього скандалу дуже невдалий. «Адже саме зараз Зеленський прагне до переговорів про припинення війни, і для цього йому потрібні дипломатичні зв'язки Америки і Європи», – пише агентство.

При цьому серед західних оглядачів побутує думка, що опублікована стенограма розмови В. Зеленського й Д. Трампа не дослівна, а, скоріше, «конспект», оскільки в деяких моментах зміст не зовсім ясний, ніби пропущені цілі фрази.

Окремий фокус у світовій пресі – на В. Зеленському, інтерес до якого через скандал сильно зріс. Багато видань пишуть статті з ідентичними заголовками «Хто такий Зеленський». Більшість розповідає, що він колишній комік, що раніше грав президента в серіалі.

Акцентують увагу на його зв'язку з І. Коломойським. «Хоча Зеленський вважає себе борцем з корупцією, його критикують за відносини з українським олігархом на ім'я І. Коломойський, який володів телеканалом, який транслював шоу, що зробило Зеленського знаменитим. Коломойський був суперником попередника Зеленського, колишнього Президента України П. Порошенка, жив у добровільному вигнанні, а потім повернувся в Україну всього за три дні до інавгурації Зеленського», – пише Business Insider у матеріалі «Зустрічайте Володимира Зеленського, українського коміка, який став Президентом і знаходиться в центрі скандалу, що загрожує президентству Д. Трампа» (URL: <https://strana.ua/articles/224512-chto-pishet-zapadnye-smi-o-zelenskom-posle-telefonnoho-skandala.html>. 2019. 27.09).

У свою чергу президент Білорусі О. Лукашенко вважає, що зустріч у Нью-Йорку президентів США та України Д. Трампа і В. Зеленського пройшла добре. «...Це було знайомство двох президентів віч-на-віч. Воно відбулося, з моєї точки зору, дуже добре. Вони сподобалися один одному. Можна сказати, що цей гарячий день був нормальним для американсько-українських відносин», – підкреслив О. Лукашенко (URL:

https://censor.net.ua/video_news/3150522/lukashenko_o_vstreche_trampa_i_zelen_skiego_oni_ponravilis_drug_drugu_video. 2019. 26.09).

При цьому можна погодитися з експертною думкою про те, що Україна виявилася, м'яко кажучи, у незручній ситуації, коли будь-який необережний крок може поставити під удар зовнішню підтримку й загострити відносини на світовій арені. Час і фон для візиту та переговорів не найкращі, тому й ефективність візиту для національних інтересів України може не бути показовою. Відгуки зарубіжних ЗМІ про цю міжнародну акцію не засвідчили якихось конкретних позитивів для України від її проведення. У роботі української делегації на Генасамблеї ООН не відчувалося чіткого плану, орієнтованого на конкретні політичні й економічні результати. І, відповідно, таких результатів і не було досягнуто. Разом з тим наголосити на тому, що нинішню підвищену інформаційну активність навколо України, у тому числі з боку іноземних ЗМІ, можна якісно використовувати надалі для просування ініціатив, позицій та інтересів нашої держави на міжнародній арені.

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Перспективи особливого статусу Донбасу і виборів на окупованій території в оцінках спостерігачів

Тривалий час точиться дискусія щодо подальшої долі Донбасу, зокрема окупованої його частини, адже нерозв'язаність основних проблем загрожує посиленням ескалації конфлікту. Українська сторона намагається уникнути конфронтації протистояння та знайти вихід із ситуації за допомогою переговорного процесу. Натомість Росія та підконтрольні їй «ДНР» і «ЛНР» вимагають розв'язання проблеми на їхніх умовах. Як відомо, 11 листопада 2018 р. у самопроголошених утвореннях на території українського Донбасу, усупереч домовленостям, було проведено «вибори» ватажків і «депутатів». Ці вибори не відповідали Мінським домовленостям, які передбачають проведення місцевих виборів у цьому регіоні відповідно до українського законодавства та Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей». Законом також передбачено, що вибори мають бути проведені з дотриманням відповідних стандартів Організації з безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ) при моніторингу з боку Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ.

Як зазначив Президент України В. Зеленський, проведення місцевих виборів на окупованих територіях Донбасу можливе лише після виведення з них російських військ. «Так. А що, може бути по-іншому?» – наголосив він під час брифінгу після зустрічі з президентом Естонії К. Кальюлайд, відповідаючи на запитання про те, чи буде спочатку виведення військ, а потім вибори на Донбасі (URL: <https://www.dw.com/uk/%84/a-50423020>. 2019. 13.09). За його словами, це питання є складним. «Це питання спочатку

обміну людей, потім розведення військ. Зараз ми говоримо про розведення в Золотому і Петровському. Потім тільки ми говоримо про розведення військ на всій території, це 400 км. А тільки після цього ми можемо говорити про формат виборів на окупованих територіях», – зазначив В. Зеленський.

Трохи раніше міністр закордонних справ України В. Пристайко заявив, що український уряд хотів би провести місцеві вибори у всій країні, включно з тимчасово непідконтрольними Києву територіями на Донбасі. При цьому він заявив, що в Мінських домовленостях не йдеться про зміни в українській Конституції щодо особливого статусу Донбасу, а лише про реформу щодо децентралізації. «Ми не вносимо до Конституції жодних особливих або неособливих статусів. Ми нагадуємо, що в Мінських домовленостях написано, що буде проведено конституційну реформу, в основі якої децентралізація», – наголосив В. Пристайко під час XVI щорічної зустрічі Ялтинської європейської стратегії (YES) у Києві (URL: <https://www.dw.com/uk/%B5/a-50435023>. 2019. 14.09).

Він нагадав, що норму про особливий статус Донбасу прописано в Законі України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей», який діятиме до 31 грудня. «Ідея особливого статусу, прописана в Законі – це компроміс, який дозволив нам припинити війну від початку 2015 р. Тепер ми маємо рухатися далі. Закон діє до 31 грудня цього року. Я вважаю, що перед нашими депутатами стоїть надзвичайно складне завдання: яким чином змінити цей закон або написати новий, узгодити його», – зазначив міністр закордонних справ України.

Щоправда, не зовсім зрозуміло, про яке припинення війни йдеться. Імовірно, міністр мав на увазі припинення активної фази війни.

За його словами, Україна пропонує «тій стороні, яка перебуває зараз за лінією дотику, зрозуміти, що шанс для їхнього розвитку – це децентралізація». «Вони можуть об'єднувати громади, очікувати певних можливостей, зокрема фінансових, як і зараз області і райони в Україні. Це і є максимальна пропозиція, яку ми робимо», – підкреслив В. Пристайко. За його словами, над відповідним документом працюватимуть разом з народними депутатами і члени Кабінету Міністрів. «Це дуже складна робота, яку ми починаємо з нашим депутатським корпусом. Я маю на увазі ту частину нашого уряду, яка залучена до переговорів. Дуже багато деталей, як далеко ми зможемо просунути в цьому законі, які необхідно компроміси з обох сторін зробити, щоб на нашу землю прийшов нарешті мир. Це буде складна робота», – зазначив В. Пристайко (URL: <https://bykvu.com/ua/bukvy/pristajko-sudbu-zakona-ob-osobom-statuse-donbassa-dolzha-reshat-rada>. 2019. 14.09). При цьому він наголосив, що «повної амністії» не буде, а вибори на Донбасі можуть відбутися тільки за українським законодавством.

Разом з тим, як інформують ЗМІ, згідно з п. 11 Комплексу заходів з виконання Мінських домовленостей, який було підписано в Мінську в

лютому 2015 р. представниками України, Росії, ОБСЄ та самопроголошених невизнаних «ДНР», «ЛНР», Україна мала забезпечити ухвалення до кінця 2015 р. нової редакції Конституції. У ній, згідно з Мінськими домовленостями від 12 лютого, «ключовим елементом» мала бути децентралізація «з урахуванням особливостей окремих районів Донецької та Луганської областей».

У Верховній Раді, де має більшість партія «Слуга народу», готові співпрацювати з урядом у цьому питанні. Як зазначила депутат від фракції «Слуга народу» І. Верещук, потрібно уникнути внесення змін до Конституції щодо включення в Основний закон положення про особливий статус Донбасу, позаяк це призведе до диспропорції, дисбалансу безпосередньо Конституції (URL: <https://glavcom.ua/news/u-zelenskogo-hochut-zminiti-zakon-pro-osobliviy-status-donbasu-622635.html>. 2019. 4.09).

За її словами, Верховна Рада може прийняти відповідний закон, як його було ухвалено у 2015 р. (ідеться про Закон України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей» і змінами до нього, внесених у 2015, 2017 і 2018 р.), але з уточненнями. «Ми хочемо закон, який є, ...подивитися, що можна змінити в частині реальної імплементації. Але не більше», – зазначила І. Верещук.

Вона вкотре наголосила, що необхідно уникнути внесення змін до Конституції України (щодо включення в Основний закон положення про особливий статус Донбасу). «Ми не можемо в унітарній державі утворювати автономні області, як би ми це не називали. Автономія – це дефініція, яка визначає спільноту, що є відмінною від решти. Наприклад, баски. Вони компактно проживають на своїй території, мають свою мову. Що свого (відмінного від того, що має решта регіонів України) мають частини Донецької і Луганської областей?» – підкреслила народний депутат.

Зарубіжні партнери також вважають, що розв'язання проблеми окупованих територій можливе за певних умов. Як зазначив глава Організації з безпеки та співпраці у Європі (ОБСЄ), міністр закордонних справ Словаччини М. Лайчак, на сьогодні немає умов для проведення виборів на окупованому Донбасі. «Я думаю, що вільні вибори можуть пройти тільки у вільній обстановці і, звичайно, за українськими законами, при спостереженні з боку міжнародних спостерігачів – ОБСЄ, інших міжнародних організацій, тобто в системі української юрисдикції. Тільки після цього, коли ми досягнемо такої ситуації, ми зможемо організувати вибори й назвати їх вільними», – зазначив М. Лайчак (URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/provedeniya-vyborov-donbasse-seychas-usloviy-1568707345.html>. 2019. 17.09).

На його думку, передувати проведенню виборів має виведення російський військ з регіону, а також встановлення Україною контролю над кордоном на Сході України. «Звичайно, про конкретні деталі повинні домовитися сторони. І, оскільки Донбас є територією України, я вважаю правомірним, що вибори можна організувати тільки в такій обстановці, коли

українська влада, український уряд скажуть, що є передумови для вільних виборів. На сьогодні такої ситуації немає», – наголосив глава Організації з безпеки та співпраці у Європі.

Деякі спостерігачі зразу ж звинуватили владу в спробі здати інтереси України на користь Росії в питанні окупованих територій Донбасу. Ряд дописів під заголовками: «Україна погодилася на формулу Штайнмайєра. З одним “але”», «Україна погодилася на особливий статус Донбасу за “формулою Штайнмайєра” – голова МЗС», «Україна погодилася на особливий статус Донбасу: “формулу Штайнмайєра” вступає в силу» тощо. Зокрема, зазначається, що глава МЗС В. Пристайко повідомив, що дав згоду на так звану «формулу Штайнмайєра» щодо Донбасу, але тільки після створення відповідних умов безпеки. «Я можу навести те, на що я дав згоду. Закон про особливий статус (Донбасу) вступає в дію в попередньому форматі на момент проведення виборів, а остаточно набуває чинності після рішення БДПЛ ОБСЄ (про визнання виборів чесними)», – заявив він (URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/ukrajina-pogodilasya-na-osobliviy-status-donbasu-zelenskiy-novini-50043531.html>. 2019. 18.09). При цьому він запевнив, що треба, щоб усі партії, усі медіа мали доступ до виборів тощо. Тільки тоді вибори може бути визнано такими, що відповідають стандартам ОБСЄ.

І про яку «формулу Штайнмайєра» тут ідеться? І чи вона існує взагалі? Як зазначив п'ятий Президент України, лідер парламентської партії «Європейська солідарність» П. Порошенко, «формулу Штайнмайєра», яка встановлює порядок врегулювання конфлікту на Донбасі, ні з ким не погоджено, її не існує. «Ніякої угоди Штайнмайєра не існує в природі. Ніякої “формули Штайнмайєра”, нібито з кимось узгодженої, не існує», – наголосив П. Порошенко (URL: <https://ru.slovoidilo.ua/2019/09/22/novost/politika/formuly-shtajnmajera-ne-sushhestvuet-poroshenko>. 2019. 22.09).

Він повідомив, що були пропозиції міністра закордонних справ Німеччини Ф.-В. Штайнмайєра, які полягали в тому, що після того як буде сформовано компонент безпеки, як буде проведено бездоганну організацію виборів, як ОБСЄ визнає ці вибори, які відповідають критеріям ОБСЄ і будуть вільними і демократичними, відповідати вільному волевиявленню громадян... За словами П. Порошенка, Ф.-В. Штайнмайєр запропонував, щоб закон про особливий режим місцевого самоврядування вводився не через два тижні після виборів, коли виборчі комісії зобов'язані будуть підрахувати підсумки виборів, а в день виборів, тоді як ОБСЄ видасть звіт, що вибори є вільними. «Ніяких інших позицій щодо перетасовки, що ми організуємо виключно політичний процес, а безпеку не обговорюємо. Це все вигадки...Путіна», – підкреслив п'ятий Президент України.

Варто зазначити, що російській стороні не до вподоби заяви В. Пристайка і В. Зеленського. У них своє бачення «формули Штайнмайєра». Тому російська сторона заявляє, що Україна не погодилася на план Ф.-В. Штайнмайєра (URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/ukrajina-pogodilasya-na-osobliviy-status-donbasu-zelenskiy-novini-50043531.html>. 2019. 18.09).

Російська сторона продовжує наполягати на власній версії «формули Штайнмайера». Як інформують ЗМІ, у Росії заявили про можливий зрив зустрічі «нормандської четвірки», оскільки українська сторона відмовилася підписати в Мінську «формулу Штайнмайера». Представники Росії в переговорному процесі хотіли одночасної домовленості про виконання блоку з безпеки й політичного, тобто щоб Україна погодилася ввести в дію закон про особливий статус Донбасу з амністією бойовиків і проведенням виборів. На думку представників Росії, ці умови повинні були виконуватися одночасно з вимогами Києва: розведення сил, виведення російських військ, роззброєння бойовиків тощо. У підсумку виходило б, що Україна погодилася на умови Росії, війська якої перебувають на Донбасі та контролюють «ЛНР/ДНР» і всі супутні процеси (URL: <https://ukr.segodnya.ua/politics/lavrov-dvazhdy-za-sutki-obsuzhdal-s-glavoy-mid-frg-formulu-shtaynmayera-1333562.html>. 2019. 19.09).

Тим часом представник України в переговорному процесі в Мінську Л. Кучма зазначив, що українська сторона не має принципових заперечень щодо суті «формули Штайнмайера» про місцеві вибори, але реалізація цієї формули можлива тільки за умови виконання кількох обов'язкових пунктів: повне припинення вогню; забезпечення ефективного моніторингу ОБСЄ; виведення російських військ; розведення сил по всій лінії зіткнення; забезпечення роботи Центральної виборчої комісії України, українських політичних партій, ЗМІ та іноземних спостерігачів на території ОРДЛО.

За інформацією ЗМІ, сторони в Мінську не дійшли згоди щодо так званої «формули Штайнмайера» й українська сторона відмовилася її підписати (URL: <https://znaj.ua/politics/263269-vidmovilisy-pidpisati-ukrajinska-delegaciya-v-minsku-proignorovala-vkazivki-zelenskogo>. 2019. 19.09).

Помічник Президента України А. Єрмак заявив, що в команди В. Зеленського є ідея щодо врегулювання конфлікту на Донбасі. «У нас є ідея, щоб врегулювання ситуації закінчилося підписанням масштабного міжнародного договору, у якому б узяти участь усі найбільші гравці – США, Велика Британія, Німеччина, Франція, Китай, які зафіксували б на роки, а краще на століття наш суверенітет, територіальну цілісність», – наголосив він (URL: https://24tv.ua/velikiy_dogovir_shhodo_donbasu_shho_proponuyut_u_zelenskogo_i_yaki_naslidki_n1209175. 2019. 24.09). За його словами, має бути розширення «нормандського формату». «Включення до складу переговорників США і Великої Британії В. Зеленський пропонував після того, як виграв вибори», – зазначив А. Єрмак.

Щоправда, на думку експертів, Франція та Німеччина не зацікавлені в присутності США. Як зазначив представник Kyivstratpro Т. Семенюк, Парижу та Берліну важливо довести справу – переговори в нормандському форматі – до логічного завершення. На його думку, в Офісі Президента хочуть нав'язати українську стратегію розв'язання збройного конфлікту на Донбасі. Відбувається пошук глобальної філософії. У В. Зеленського

пропонують підписати договір країнам, серед яких і підписанти Будапештського меморандуму – США та Велика Британія. «Це гра на випередження з боку України. Великий міжнародний договір з врегулювання конфлікту на Донбасі – свого роду реінкарнація Будапештського меморандуму, спроба віднайти формулу, щоб затиснути Росію в лещата. Не дати Кремлю самостійно рухатися через присутність Великої Британії і США. З іншого боку, вивести конфлікт на глобальну площину», – наголосив Т. Семенюк.

Він переконаний, що план деокупації та реінтеграції ОРДЛО на основі національних інтересів України повинен писатися в Києві, а не в Берліні, Парижі, Вашингтоні чи Москві.

У свою чергу політичний експерт С. Постоловський вважає, що цей план Офісу Президента на сьогодні намагаються запустити в публічний простір. Перевірити реакцію країн, яких у Президента пропонують як підписантів. «Ідея не позбавлена здорового глузду. Треба залучати до врегулювання збройного конфлікту на Донбасі Велику Британію, США і Китай. Позиція Франції і Німеччини в нормандському форматі не послідовна в захисті України. Париж і Берлін схиляються до компромісів і миру з Росією. Ми зайшли в глухий кут, тому треба випробовувати різні варіанти», – переконаний експерт.

При цьому експерти наголошують, що Росія ніколи не визнає себе стороною конфлікту. Тому не підписуватиме новий договір як сторона конфлікту.

На думку експертів, нормандський і мінський формати працюватимуть, як і раніше. Пропозиція А. Єрмака – стратегічна перспектива, але ця формула працюватиме тоді, коли стане зрозуміло, що нормандський формат не дає результату.

Експерти застерігають, що може виникнути для нас небезпека, адже на тлі незначних поступок Росії від України вимагатимуть значно більших компромісів. Зокрема, проведення тих же виборів під наглядом ОБСЄ, що фактично легалізує незаконні сепаратистські утворення.

За словами Т. Семенюка, Росія своєї позиції щодо Донбасу не змінить. Наполягатиме на виборах та особливому статусі «ДНР» і «ЛНР». «Кремль і далі педалюватиме “формулу Штайнмайера”. У ній немає нічого страшного. Головне, щоб її втілення відбувалося за українськими законами. Росія максимально виторгуватиме свою присутність на Донбасі. Це елемент стримування планів України в напрямі євроатлантичної інтеграції», – наголосив експерт.

Співголова Громадянської ініціативи «Права справа» Д. Снегирьов також застерігає, що Росія піде на обмін полоненими «всіх на всіх» тільки тоді, коли Україна погодиться на «формулу Штайнмайера», яка передбачає особливий статус ОРДЛО (URL: https://24tv.ua/formula_zelenskogo_dlya_donbasu_shho_tse_oznachaye_i_yaki_zasterezhennya_n1207159. 2019. 19.09). За його словами, цю формулу не можна

закріплювати на папері, оскільки тоді вибори в ОРДЛО відбудуться не за українськими законами, а в присутності регулярних збройних військ РФ і місцевих терористів. «Україні треба чітко окреслити стратегію деокупації. Повернення ОРДЛО на умовах Росії не буде. Ми повинні вимагати повної інтеграції ОРДЛО під контроль України – у наше юридичне поле. Усіх підприємств, скасування так званих законів ОРДЛО. Усіх громадян РФ позбавити українського громадянства. Ніяких преференцій і конфедерації. Хочете виборів – ось вам умови», – наголосив Д. Снегирьов.

Натомість народний депутат України (фракція «Опозиційна платформа – За життя»), голова парламентського Комітету з питань свободи слова Н. Шуфрич вважає, що «формула Штайнмайера» – це єдине можливе рішення врегулювання конфлікту та припинення бойових дій на Донбасі в сьогоднішніх реаліях. «...І те, що Президент і міністр закордонних справ робить такі заяви, то це надія на те, що ми побачимо мир у нашій країні найближчим часом», – заявив народний депутат (URL: https://zik.ua/news/2019/09/19/shufrych_formula_shtaynayera. 2019. 19.09).

За його словами, «формула Штайнмайера» дещо комфортніша, ніж алгоритм виконання комплексу заходів реалізації Мінських домовленостей. «Це вже, я би міг сказати, поступка зі сторони Росії, і цим треба скористатися. Тому що якщо ми будемо шукати якісь інші формати, то це затягнеться, а я хочу нагадати, що час – це життя наших громадян. Чим довше ми затягуємо з вирішенням цього конфлікту, тим більше наших громадян може загинути. Тому ми повинні вітати таку рішучість та ініціативу Зеленського. Якщо вони дійсно готові сьогодні рішуче діяти, ми повинні їх у цьому підтримати», – заявив Н. Шуфрич.

Деякі експерти підтримують ідею найскорішого зближення з населенням непідконтрольних територій на Донбасі. За результатами дослідження, що тривало від початку збройного конфлікту в регіоні, аналітики Міжнародної кризової групи (далі – МКГ) дійшли висновку, що реінтеграція Донбасу має починатися з роботи з населенням. «Такі кроки сигналізуватимуть місцевому населенню, що Київ готовий робити кроки назустріч і цінує їх як громадян, що є необхідною умовою будь-якого конструктивного політичного діалогу», – вважають автори дослідження (URL: <https://www.dw.com/uk/a-50446517>. 2019. 16.09).

Експерти виокремлюють нині на неконтрольованих Києвом територіях Донбасу три групи людей: маріонеткову «владу», що виконує вказівки Москви, розчарованих політикою Кремля сепаратистів, ображене і на Москву, і на Київ населення.

Щоправда, вони не називають конкретної категорії людей, з якими можна починати діалог. «Зрештою, Києву, без сумніву, доведеться знайти спосіб домовитися з Москвою або шляхом виконання обома сторонами своїх зобов'язань у рамках Мінських домовленостей, ...або завдяки якійсь новій угоді, яка включатиме чимало таких самих питань. Будь-яке ймовірне врегулювання включатиме виведення російських військ, певний рівень

автономії для Східної України і возз'єднання України з її Сходом. Про долю Криму доведеться домовлятися окремо», – ідеться в дослідженні МКГ.

Старший аналітик МКГ Г. Арутюнян запевняє, що Москва, хоча й підтримує «ЛНР/ДНР», її сепаратистський проект зі створення «Новоросії» зійшов на нівець. «Безумовно, це спричинило розчарування серед сепаратистів і місцевого населення. Тому важливо розуміти, що всі сторони й сама Москва, попри їхні різні інтереси, хочуть цей конфлікт вирішити. І його можна вирішити, якщо є бажання», – підкреслила експерт.

Проте із цим не зовсім погоджується керівник Донецького інституту соціальних досліджень і консультацій В. Кіпень, який застерігає від безумовного слідування формулі «мир будь-якою ціною». «Українська держава і більшість населення не готові до такого підходу, що може спричинити фактичну капітуляцію перед російськими агресивними впливами», – наголошує він. В. Кіпень переконаний, що «особливий статус Донбасу не означає автономії чи федерального статусу регіону». «Коли ж говоримо про амністію, це не означає, що вона стосуватиметься тих, хто заплямував себе зрадою і злочинами проти України», – підкреслив керівник Донецького інституту соціальних досліджень і консультацій.

При цьому він вважає, що населення окупованого Донбасу можна умовно розділити на шість груп. Серед них ті, хто прагне безумовного повернення непідконтрольних територій під владу України, хто хоче особливого статусу для Донбасу в складі України, ті, кому байдуже, яка влада керуватиме. «До того ж є три антиукраїнські категорії населення: група, що виступає за входження Донбасу до складу Росії; група, котра прагне в Росію на основі особливого статусу Донбасу; група, що орієнтується на окреме незалежне існування так званих “народних республік”», – заявив В. Кіпень.

Разом з тим у Міжнародній кризовій групі вважають, що робота Києва з окремими групами населення на Донбасі може сприяти зміні їхніх переконань, особливо за відчуття гарантування їм безпеки.

Директор Центру політичної кон'юнктури О. Чеснаков не впевнений, що влада готова йти на компроміс щодо окупованих територій. Він вважає, що Київ наразі не демонструє готовності надати Донбасу особливий статус. «Останні заяви Л. Кучми і В. Пристайка про відмову України від надання окремим районам Донецької та Луганської областей особливого статусу треба однозначно сприймати як докази відсутності в Києва реальних намірів виконати Мінські домовленості», – заявив експерт (URL: https://censor.net.ua/ua/news/3148591/vyznannya_kyuevom_formuly_shtayinmayera_umova_provedennya_samitu_normandskoyi_chetvirky_chesnakov. 2019. 16.09).

За його словами, ті самі люди в Києві заявляють і про готовність імплементувати «формулу Штайнмайера», і про неготовність надати Донбасу особливого статусу. «Але ж заперечення особливого статусу Донбасу заперечує і “формулу Штайнмайера”. Інакше виходить абсолютна

нісенітниця і обман з українського боку – не можна ж погоджувати механізм набуття чинності законом про особливий статусу без наміру надати в подальшому цей особливий статус», – вважає експерт.

Політичний експерт М. Ялі, аналізуючи ситуацію, вважає, що простих розв'язань проблеми не буде. Українська влада перебуває в дуже невідповідній ситуації. Адже відкинути вимоги Кремля не так просто. В. Путіна цікавить якраз «особливий статус», який де-факто позбавить нас євроатлантичних перспектив. Також амністія всіх, без виключення. І це буде каменем спотикання невизначено ще який час. «Чи вдасться тиск того ж Макрона або Трампа, який теж зацікавлений... І є ключовим питанням, чи зможе він встояти, відстояти українські національні інтереси. Це буде робити важко», – наголосив експерт (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30119618.html>. 2019. 20.08).

На думку М. Ялі, умови В. Путіна висловлять В. Зеленському і Е. Макрон, і Д. Трамп. Тому що це прописано в Мінських домовленостях. Вони хочуть використати шанс для того, щоб новообраний Президент В. Зеленський виконав нібито ті вимоги, на які підписалася держава Україна. І що закріплено, на жаль (для нас), резолюцією ООН. Україна, на превеликий жаль, на сьогодні не є суб'єктом міжнародних відносин, а є об'єктом. Потрібно кожного разу розглядати інтереси всіх учасників. «Франція зацікавлена в налагодженні відносин з Росією, Макрон зокрема. Макрон хоче стати лідером вільної Європи. Йому вигідно вирішити “українську кризу”, як вони це називають. Зараз найкращі в нього шанси здобути першість. Так би мовити, образ “миротворця” головного конфлікту, узагалі першого на території Європи після закінчення Другої світової війни, коли змінилися кордони внаслідок конфлікту», – зазначив експерт.

За його словами, Франція на сьогодні купує набагато більше російської нафти. Лише за останніх кілька місяців з початку року 1 млрд дол. Росії вдалося заробити на санкціях проти Ірану. Атомна енергетика – контракти на мільярди доларів уклали з переробки французького урану. «А головне – є спільні інтереси французьких компаній. Я маю на увазі Total, яка вже вклала 7 млрд дол. останнім часом у закупівлю російської нафти. Є спільні проекти з видобутку газу», – наголосив М. Ялі.

Він вважає, що В. Зеленському необхідно шукати, чим ми можемо зацікавити Францію. Головне – обстоювати українські національні інтереси, незважаючи на величезний тиск, який нині на нього робитиметься. В. Зеленський на сьогодні швидко починає розуміти, що насправді перестати стріляти не так просто, що це не є єдиною умовою В. Путіна. «Для Путіна головне – змусити Україну капітулювати. Він досягає такими кроками по всіх масштабах і напрямках зовнішньої політики, пропонуючи і Франції певні вигоди від розв'язання конфлікту саме за умов Кремля. Те ж саме стосується і Німеччини. Я маю на увазі “Північний потік-2”. Така, так би мовити, політична корупція має місце», – заявив експерт.

У свою чергу керівник представництва Фонду ім. Г. Бюлля в Києві С. Сумленний також вважає, що ситуація, яка склалася, для України не дуже зручна. З одного боку, Європа є дуже зацікавленою в тому, щоб досягнути якихось домовленостей, незважаючи на те, скільки вони коштуватимуть для України. З іншого боку, крім нормандського формату, у Європи нічого немає, що вона може запропонувати. «Фактично йдеться про те, щоб знову повертатися до Мінських домовленостей, які фактично неможливо виконати, тому що одна сторона не хоче їх виконувати, а інша сторона не може. Фактично примусити Україну рухатися у цьому фарватері й продемонструвати виборцям у власних країнах, що ми досягли компромісу, не говорячи про те, скільки цей компроміс коштував Україні», – наголосив експерт.

Натомість українській владі також доведеться прислухатися до думки своїх виборців. Поки що у влади рейтинг високий, але її опоненти готові загострити ситуацію й примусити владу відмовитися від компромісу з Росією. Як інформують ЗМІ, під будівлею Тернопільської ОДА відбувся мітинг «Ні капітуляції», на який вийшли ветерани Добровольчого українського корпусу «Правий сектор» і небайдужі містяни. Метою акції було відстояти цілісність країни в умовах війни. Основні вимоги ветеранів: ні капітуляції; ні відведенню військ; ні «особливому статусу» ОРДЛО; ні переговорам у нормандському форматі; так виконанню Будапештського меморандуму; так зміцненню українського війська; так припиненню дипломатичних та економічних відносин з Росією (URL: https://espresso.tv/news/2019/09/28/quotmy_proty_vidvedennya_viyskquot_quotpravyy_sektorquot_proviv_poperedzhuvalnu_akciyu_u_ternopoli. 2019. 28.09).

Як відомо, на Покрову, 14 жовтня, праві сили планують знову зібратися на вул. Банковій у Києві, де розташовано Офіс Президента України В. Зеленського, аби «ускладнити капітуляцію перед Москвою».

Напередодні до Офісу Президента надійшло звернення з подібними вимогами. У ньому, зокрема, зазначається: «Увесь український народ прагне свободи, миру й безпеки. Запорукою цього є суверенна та соборна українська держава. У боротьбі за її створення й утвердження віддали свої життя мільйони українців. Святий обов'язок кожного з нас пам'ятати та шанувати жертвовність найкращих синів і дочок українського народу... Головну відповідальність за долю України несе найвище керівництво держави, зокрема Президент В. Зеленський».

Підписанти звернення зазначають, що Президент має розуміти, що в українсько-російських відносинах виник не ситуативний конфлікт, а відбувається чергова спроба Росії знищити Україну як незалежну державу. «Саме тому ми, громадські діячі, науковці, експерти, волонтери і добровольці, занепокоєні заявою Президента В. Зеленського від 12 вересня 2019 р. про те, що на зустрічі лідерів держав “нормандської четвірки” обговорюватиметься “формула Штайнмайера”. Відомо, що ця формула передбачає проведення виборів на окупованих Росією українських територіях

і надання їм особливого статусу. Застосування згаданої формули, яка базується на нав'язаних Україні силою Мінських домовленостях, виносить за дужки переговорів питання деокупації Криму та відповідальності Росії як держави агресора», – зазначається у зверненні.

Підписанти висунули ряд вимог: 1. Росія розпочала й продовжує збройну агресію проти України, окупувала Крим і частини Донеччини та Луганщини.

2. Звільнення окремих районів Донеччини і Луганщини невіддільне від деокупації Криму.

3. Кремль повинен звільнити всіх українців, які незаконно утримуються в Росії та на окупованих нею територіях.

4. На окупованих територіях не можуть відбуватися вибори ні до органів місцевого самоврядування, ні до Верховної Ради України.

5. Усі російські окупаційні сили повинні залишити українську територію без будь-яких умов.

6. Україна має відновити повний контроль над усією лінією українсько-російського державного кордону.

7. Звільнені Росією українські території не можуть мати жодних особливих статусів, які б ставили під сумнів унітарний устрій України.

8. Відповідальність за агресію проти України та окупацію українських територій несе Росія.

9. Україна повинна вимагати повного відшкодування збитків, завданих агресією та окупацією, покарання винних за вчинення міжнародних кримінальних злочинів.

10. Мирні домовленості не можуть бути досягнуті ціною відмови України від уже зробленого нею й конституційно закріпленого євроатлантичного цивілізаційного вибору та курсу на повноправне членство в НАТО і Європейському Союзі.

Підписанти попереджають, що український народ не погодиться з принизливим миром і чинитиме опір будь-яким спробам нав'язати капітуляцію перед Кремлем.

Враховуючи те, що до списку тих, хто підписав петицію, входить ряд відомих політиків і громадських діячів, події можуть бути непередбачуваними.

Отже, владі доведеться шукати вихід із ситуації, який би задовольнив більшість. Імовірно, ситуація так і залишиться невизначеною, розв'язання проблеми знову буде відкладено. Проте влада може прийняти непопулярні рішення та знайти вихід із ситуації, що буде оцінено лише із часом.

Бюджетний процес і проект Держбюджету на 2020 рік в оцінках політиків, експертів і зарубіжних партнерів

В Україні стартував бюджетний процес: 15 вересня Кабінет Міністрів презентував головний кошторис країни на 2020 р. Уже відомо, що доходи закладено в сумі 1 трлн 079,5 млрд грн, витрати – 1 трлн 170 млрд грн, середній курс долара – 28,2 грн. Також передбачено підвищення мінімальної зарплати і витрат на сферу національної безпеки.

Як і цього року, бюджетними пріоритетами 2020 р. стануть безпека та оборона, соціальне забезпечення й дорожнє будівництво.

За словами О. Гончарука, дефіцит Держбюджету-2020 становитиме 2,09 % ВВП (у цьогорічному бюджеті – 2,26 %). При цьому рівень українського держборгу залишається доволі високим – 54,1 % (державний – 46,7 %, гарантований державою – 7,4 %).

За розрахунками, у 2020 р. Україні належить виплатити кредиторам 438 млрд грн (майже 293 млрд – як «тіло» отриманих у різний час запозичень, 145 млрд – за обслуговування держборгу), що менше ніж цьогоріч – загалом 460 млрд грн.

У 2021 р., як усе буде добре (країна не залізе в нові борги), ця сума істотно зменшиться, адже пік платежів за нашими зовнішніми запозиченнями припадає саме на 2019–2020 рр.

Передбачений законопроектом рівень доходів Державного бюджету – 1 трлн 79 млрд 500 млн грн. Це не набагато перевищує показники цьогорічного українського кошторису (1 трлн 26 млрд) – особливо з урахуванням показника інфляції, яка у 2019 р., за прогнозами, становитиме 7–7,4 %. Але, як свідчить попередній вітчизняний досвід бюджетотворення, до остаточного голосування в парламенті цифри у відповідній графі, зазвичай, значно збільшуються – у зв'язку з розширенням видаткової частини. Водночас нова влада, як відомо, обіцяє нові підходи (URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66853. 2019. 15.09).

Важливий показник – мінімальна зарплата. У 2020 р. вона знову зросте на 550 грн – до 4 тис. 723 грн (за словами глави мінфіну О. Маркарової, для цього є всі економічні передумови).

Нещодавно Прем'єр-міністр О. Гончарук пообіцяв громадянськості, що «держава менше коштів збиратиме з людей», а даватиме більше. Зокрема, ст. 7 законопроекту передбачає: «Установити у 2020 р. прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць у розмірі: з 1 січня – 2 тис. 027 грн, з 1 липня – 2 тис. 118, з 1 грудня – 2 тис. 189 грн». Збільшено й мінімальні державні гарантії для всіх основних соціальних і демографічних груп населення (URL: <http://www.dsnews.ua/economics/byudzheth-2020-vse-chtonuzhno-znat-o-proekte-16092019150100>. 2019. 16.09).

Як ідеться в пояснювальній записці Кабміну, макроекономічна ситуація в Україні буде продовженням нинішнього року. Зокрема, очікується

уповільнення споживчої інфляції та зростання внутрішніх цін на споживчому ринку до 6 %.

Найбільші витрати України у 2020 р., як і у нинішньому, припадуть на виплату й обслуговування держборгу. Частково це робитимуть за рахунок золотовалютних резервів, частково вдаючись до нових позик. Що ж до витратних статей, при фінансуванні яких країна розраховує винятково на власні сили, то найбільше коштів уряд планує надати на потреби національної безпеки та оборони – майже 246 млрд грн (на понад 33 млрд більше, ніж цього року). Левову частку цих коштів розподілять між відомствами, які відповідають за відповідну сферу.

Частина коштів залишать у розпорядженні РНБО, що дасть змогу оперативно реагувати на виклики, пов'язані з можливою активізацією деструктивних дій держави-агресора.

Фактично 10 % бюджетних витрат (172,6 млрд грн) піде на подолання дефіциту Пенсійного фонду. Показник дефіциту, до речі, зросте на 3 % (понад 5 млрд грн) порівняно з нинішнім роком, що також не дуже вітають наші міжнародні кредитори й донори.

Крім того, в уряді планують скоротити видатки на: підготовку кадрів вищими навчальними закладами – 27,6 млрд грн (–12 %), на Малу академію наук, позашкільну освіту – до 175,2 млн грн (–13 %), на субвенцію на житло для дітей-сиріт – до 431,3 млн грн (–40 %) (URL: https://espresso.tv/news/2019/09/20/byudzhet_2020_vydatky_na_rnbo_khochut_zbilshyty_u_158_raziv_do_28_mlrld_na_osvitu_i_ditey_syrot_zmenshyty. 2019. 20.09).

Водночас уже на сьогодні відомо, що новий уряд не відмовляється від програми надання житлово-комунальних субсидій. На ці цілі в проекті Держбюджету-2020 передбачено 47,6 млрд грн. За словами голови уряду О. Гончарука, принцип розподілу та призначення субсидій не змінюватиметься. Можливі лише незначні корективи. Чи не найбільше зростання (у відсотках до цього річних показників) бюджетних витрат передбачено на дорожнє будівництво, капітальний ремонт, реконструкцію та утримання доріг. На відповідні потреби загалом нададуть понад 74 млрд грн (+32 % порівняно з Держбюджетом-2019, де на ці цілі передбачили приблизно 56 млрд грн). Майже 70 млрд грн планують залучити завдяки акумулюванню коштів у Дорожньому фонді, який формується за рахунок акцизного податку з пального й транспортних засобів і ввізного мита на нафтопродукти й транспортні засоби та шини до них.

У цифрах видатки проекту Держбюджету-2020 на утримання та реконструкцію доріг виглядають так: 38 млрд грн – на розвиток мережі та утримання автомобільних доріг загального користування державного значення; 22,2 млрд грн – на будівництво, реконструкцію, ремонт і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць та доріг комунальної власності в населених пунктах (субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам); 3,2 млрд грн – на заходи із

забезпечення безпеки дорожнього руху відповідно до державних програм; 6,3 млрд грн – на виконання боргових зобов'язань за запозиченнями, залученими державою під державні гарантії на розвиток мережі автомобільних доріг загального користування.

Як витрачаються кошти на ремонт і будівництво доріг віднедавна можна відстежувати за допомогою порталу «Моніторинг витрат на будівництво і ремонт доріг», створеного Офісом ефективного регулювання BRDO, яким донедавна керував О. Гончарук. Щоправда, наразі там оприлюднено інформацію лише за минулий рік. Тим часом, за даними з регіонів, з освоєнням «дорожніх мільярдів» часто виникають проблеми – далеко не скрізь встигають витратити ефективно надані кошти (URL: <https://acc.cv.ua/news/ukraine/byudzheth-2020-peredbachae-rekordni-vidatki-na-dorogi---kriklii-49494>. 2019. 16.09).

Фінансові перспективи і у сферах охорони здоров'я й освіти (108 і 136,4 млрд грн відповідно). Скромніші суми (але також більші, ніж цьогоріч) підуть на розвиток культури та інформаційної діяльності – 8,6 млрд грн. Але цього вистачить, переконують урядовці.

Зростуть видатки на деякі ланки системи держуправління. Зокрема, на діяльність Верховної Ради та Офісу Президента. І це, незважаючи на те що представники діючої влади активно критикували за такі «бюджетні пріоритети» владу колишню. Щоправда, ідеться про скромні «додаткові» витрати на парламент – лише 3 млн грн і менш «скромні» – +39 млн грн на офіс глави держави. У масштабах країни, здавалося б, дрібниця, але коли сплюсувати витрати (1,973 млрд грн – на ВР і 987 млн грн – на ОПУ), то виходять цілком пристойні 3 млрд грн. Треба зазначити, що додаткові 43 млн заплатять не за рахунок учителів чи пенсіонерів, а зменшивши витрати урядовців (Кабмін пропонує скоротити власні видатки на 55 млн грн). Тож 12 млн грн навіть заощадять. По 0,5 млн грн на місяць (URL: <https://www.depo.ua/ukr/money/byudzheth-2020-na-ofis-bogdana-zbilshili-vidatki-201909161029585>. 2019. 16.09).

Велика видаткова частина бюджету призводить до питання про його можливий дефіцит. У Держбюджеті-2020 цю проблему планується розв'язати через продовження політики державних запозичень – як безпосередньо через укладання угод про співпрацю з міжнародними кредиторами, так і шляхом емісії українських цінних паперів, рівень довіри до яких у світі постійно зростає – завдяки високій прибутковості та підвищенню суверенних кредитних рейтингів нашої країни. Загалом наступного року Україна планує позичити приблизно 380 млрд грн. Увесь цей ресурс піде на обслуговування та розрахунки за попередніми позиками.

Крім того, планується залучити 5 млрд грн від приватизації державного майна. Ця цифра виглядає доволі реалістично на фоні задекларованих і не виконаних кошторисів залучення від приватизації 17, 18, або й 21,5 млрд грн у попередні роки (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-49753330>. 2019. 20.09).

Щодо основних бюджетних надходжень, то це, як і раніше, кошти, отримані від діяльності Митної та Державної податкових служб. Зокрема, проектом передбачено збільшення надходжень з податку на доходи фізичних осіб у 2020 р., обсяги відповідних надходжень мають зрости на 17,4 % – майже до 125 млрд грн. Частину додаткових коштів вдасться отримати завдяки підвищенню мінімальної зарплатні та загального зростання доходів населення. Ще на частину, схоже, розраховують через продовження виведення з тіні заробітних плат українців. Яким чином це робитимуть, також стане відомо з Програми дій уряду та із законопроектів, які влада подаватиме в рамках нинішнього бюджетного процесу. Надходження від податку на прибуток підприємств у наступному році також мають зрости – майже на 20 %, до 114,6 млрд грн. І це завдання також потребує додаткових законодавчих рішень.

Вочевидь, великий розрахунок влади на отримання коштів від старту земельного ринку. Але ця реформа, схоже, принесе результат уже в наступні роки. На початковому ж етапі вона, навпаки, потребуватиме додаткових державних асигнувань. Відповідні суми вже відобразили в законопроекті – 4,4 млрд грн. Зазначається, що ці кошти спрямують на програми підтримки фермерів, зокрема на компенсацію їм вартості кредитів, взятих на придбання землі після скасування мораторію. Таким чином, вдасться нейтралізувати один з аргументів противників реформування земельних відносин – мовляв, дрібні й середні виробники не зможуть купити необхідний наділ.

Ще про доходи. Згідно із законопроектом, Національний банк у наступному році має перерахувати до держскарбниці понад 40 млрд грн. Суми відрахувань від діяльності НАК «Нафтогаз України», вочевидь, ще уточнюватимуть. Адже результати роботи держхолдингу багато в чому залежатимуть від того, чи вдасться підписати контракт про продовження транзиту українською територією російського блакитного палива та від обраної моделі реформування (анбандлінгу) самої компанії. З початку цього року, нагадаємо, «Нафтогаз» уже переказав до бюджету «кругленьку» суму – понад 80 млрд грн (URL: <https://www.segodnya.ua/economics/enews/byudzheth-bez-shkurnyakov-kakie-izmeneniya-zhdut-glavnuyu-smetu-strany-1334754.html>. 2019. 23.09).

Питання реформ і видаткової частини бюджету, які стоять перед урядом, нещодавно прокоментувала міністр фінансів України О. Маркарова. Зокрема, в ефірі одного з каналів вона запевнила громадськість, що проведення визначених главою держави реформ не обвалить державну скарбницю в наступному році. Вона спрогнозувала зростання бюджетних надходжень від легалізації ігрового бізнесу в Україні. «Ми розуміємо, що реформи коштують грошей. Але реформи коштують розумних грошей», – заявила вона. І пояснила, що зміни в соціальних сферах можна впроваджувати не в один момент, а поступово, тож це зменшить тиск саме на державні видатки наступного року.

Разом з тим О. Маркарова зауважила, що проект бюджету формуватиметься прозоро й реалістично. «Це дуже хороша новина, що Президент підтримує неухильне дотримання бюджетного кодексу і що в нас є доручення й мандат подати його вчасно», – наголосила вона.

Зі слів О. Маркарової, на сьогодні в уряді вже відбуваються консультації з усіма міністрами щодо параметрів проекту кошторису на 2020 р., аби внесений на розгляд Верховної Ради документ був якісним. «Цей бюджет повинен бути збалансованим – він таким буде, – пообіцяла міністр. – Чи вистачить грошей? Обов'язково вистачить» (URL: <https://tsn.ua/politika/reformi-koshtuyut-groshey-markarova-rozpovila-pro-robotu-na-byudzhetom-2020-1404564.html>. 2019. 22.09).

Перший заступник Голови Верховної Ради Р. Стефанчук заявив, що народні депутати вже знайшли деякі недоліки в проекті закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік». Про це він повідомив у Верховній Раді в розмові зі ЗМІ. За його словами, співвідношення мінімальної заробітної плати та мінімального споживчого рівня «викликає питання». «Ми вже бачимо там багато недоліків, ми будемо про це говорити. Співвідношення мінімальної заробітної плати, мінімального споживчого рівня – це все викликає питання. Питання в тому, чому не виділені ті галузі, по яких ми хочемо бачити певне зростання. Тому сьогодні проведено дискусію. Я думаю, що після неї ми разом попрацюємо над цим документом. Але ще раз кажу, це тільки перший варіант», – уточнив він (URL: <https://www.unian.ua/politics/10692456-stefanchuk-deputati-vzhe-znayshli-nedoliki-u-byudzheti-na-2020-rik.html>. 2019. 20.09).

Водночас народний депутат від партії «Голос» В. Цабаль нещодавно висловив думку, що поданий на розгляд ВР проект бюджету на 2020 р. розроблявся ще попереднім урядом В. Гройсмана й тому потребує доопрацювання. Зокрема, в оборонній сфері видно, що вирішили піти шляхом, що поки нічого не зрозуміло, тому вони (уряд) просто скопіювали бюджет попереднього року. Програма там повністю скопійована, лише відрізняється одним проектом з транспортного забезпечення, наголосив нардеп від «Голосу».

Він додав, що його політсила має багато коментарів щодо освітнього бюджету. «Раніше було рішення уряду як реакція на передвиборні обіцянки В. Зеленського про підвищення зарплат вчителям. Але цього рішення не було враховано до Держбюджету-2020», – наголосив В. Цабаль (URL: https://24tv.ua/proyekt_byudzhetu_2020_pochav_pisati_shhe_poperedniy_uryad_nardep_vid_golosu_n1207950. 2019. 19.09).

Нещодавно прокоментував основні параметри бюджету начальник аналітичного відділу Альфабанку О. Блінов. Зокрема, експерт заявив, що цього року новий Кабмін, який лише приступив до роботи, усе ж встиг вчасно подати проект Держбюджету на 2020 рік. Таким чином було дотримано законну вимогу – подати проект бюджету до 15 вересня. Проте це

той випадок, коли подано було не зовсім те, що планується ухвалити в кінцевому підсумку, зазначив експерт.

Почнемо із загальних параметрів. Державний бюджет побудовано на макропрогнозі, де головним показником є не обмінний курс, який зазвичай зростає на себе всю увагу суспільства, а очікувана динаміка зростання економіки України в гривневому вираженні, підкреслює О. Блінов. Якщо бюджет зростає повільніше за ВВП, зазвичай, це означає зниження податкового навантаження на економіку, якщо швидше, то навпаки. Відповідний показник збільшення номінального ВВП спрогнозовано як 13,4 %. На думку експерта, це реалістичний сценарій. Проте зростання і доходів, і видатків планується темпом лише 5,2 %. Навіть з урахуванням додаткових «припусків» на можливе недовиконання Держбюджету-2019, ця відмінність між прогнозом економіки та проектом бюджету є занадто сильною, вважає експерт.

Проект не передбачає істотних змін у податковому навантаженні. Якщо детально вивчити супроводжувальний матеріал, можна знайти тільки одну важливу податкову новацію – підвищення з 1 січня специфічної ставки на цигарки на 20 %. Деінде податкове навантаження навіть зменшується через припинення чинності норм, які (ще) не було подовжено, зауважує О. Блінов.

Як наголошує експерт, однією з уже заявлених великих змін є додаткове фінансування безпеки та оборони на 28 млрд грн за загальним фондом Державного бюджету. Проте бюджети ключових розпорядників у цій сфері залишилися практично незмінними. Як було зазначено під час представлення проекту бюджету у Верховній Раді, цю суму ще планують розподіляти за розпорядниками.

Той факт, що проект бюджету буде переписано, не відкидає певних поданих у ньому заяв. Тут є два ключові меседжі. По-перше, дефіцит задано в обсязі 95 млрд грн (2,1 % ВВП). Збереження помірною дефіциту досягнуто однаковим темпом збільшення і доходів, і видатків (5,2 %). Якщо прогнозувати подальше наближення цих темпів до очікуваної динаміки номінального ВВП під час неминучого перегляду, то плановий дефіцит усе одно залишатиметься у межах 2,3 % ВВП. Це означатиме збереження первинного профіциту державних фінансів (дефіцит є меншим за видатки на обслуговування боргу) близько 1 % ВВП, що сприятиме подальшому зниженню боргового навантаження (URL: <https://bin.ua/top/240248-pervyj-byudzhet-zelenskogo-uzhe-v-rade-pochemu.html>. 2019. 23.09).

Отже, проект Державного бюджету України на 2020 рік було подано до Верховної Ради України як передбачає закон, вчасно, тобто в середині вересня.

Треба наголосити, оскільки уряд О. Гончарука тільки розпочинає свою роботу, у новому бюджеті є ряд пунктів, які фактично збігаються з бюджетом 2019 р. (що вже викликало запитання в деяких нардепів та експертів). Як і цього року, бюджетними пріоритетами 2020 р. стають: безпека, оборона, соціальне забезпечення й дорожнє будівництво.

Міністр О. Маркарова вже спрогнозувала зростання бюджетних надходжень від відміни мораторію на продаж сільськогосподарських земель та легалізації ігрового бізнесу в Україні. Щодо основних бюджетних надходжень, то це, як і раніше, кошти, отримані від діяльності Митної та Державної податкових служб. Зокрема, проектом передбачено збільшення надходжень з податку на доходи фізичних осіб. Найбільші витрати України у 2020 р., як і в нинішньому, припадуть на виплату й обслуговування держборгу. Частково це робитимуть за рахунок золотовалютних резервів, частково вдаючись до нових позик.

Ю. Якименко, мл. науч. сотр. ФПУ НБУВ

Подготовка и проведение местных выборов в Украине в оценках СМИ

Дискуссия о возможности проведения досрочных местных выборов началась в Украине еще в июле, когда представитель президента в парламенте Р. Стефанчук заявил, что Офис Президента Украины рассматривает такой сценарий.

В то же время глава Офиса Президента Украины А. Богдан заявлял, что местные выборы возможны после завершения формирования объединенных территориальных общин, и подчеркивал, что их проведение требует принятия соответствующего закона.

«Часть выборов в ОТО (объединенные территориальные общины) состоялась, а часть нет. Было бы законодательство было бы логично закончить формирование ОТО, а тогда осуществить перевыборы уже всех в новой реальности. В новом существующем местном самоуправлении. Будет ли принято такое решение, это диалог с депутатами», – отмечал он ([URL: https://www.rbc.ua/rus/news/bogdan-otsenil-veroyatnost-dosrochnyh-mestnyh-1564480181.html](https://www.rbc.ua/rus/news/bogdan-otsenil-veroyatnost-dosrochnyh-mestnyh-1564480181.html)).

Что касается выборов мэра Киева и депутатов Киевrada, то согласно законопроекту о столице, поданному на рассмотрение Верховной Рады, они могут пройти в декабре. Не исключено также проведение досрочных выборов в Днепре, Харькове и Одессе.

Возможность досрочных выборов в городах-миллионниках, или даже во всей стране, наблюдатели называют сегодня одной из главных интриг текущего политического момента, тем более что этот сценарий может включать также организацию и проведения выборов на неподконтрольных Украине территориях Донбасса.

Комментируя эту проблему, глава украинского МИД В. Пристайко заявил: «Мы согласились на Минские договоренности 5 лет назад, в том числе и на проведение выборов. По нашему мнению, идеально было провести выборы одновременно во всем нашем государстве. У них уже дважды проводились выборы – фейковые, их результатов мы не признаем. Сейчас мы предлагаем провести одновременно выборы по всей территории,

включая оккупированную»

(https://lb.ua/news/2019/09/13/437255_ukraina_hochet_provesti_sleduyushchie.html).

Как констатируют эксперты, в партии «Слуга народа» заинтересованы в досрочных местных выборах, но правовой механизм их проведения до конца текущего года пока недостаточно ясен.

Некоторые представители партии исключают такую возможность, подчеркивая, что завершение процесса децентрализации, после которого возможно проведение выборов, требует внесения изменений в Конституцию. Такие изменения, в случае принятия их в ближайшее время, вступят в силу не ранее февраля 2020 г. Местные выборы, таким образом, могут быть проведены в апреле 2020 г. Кроме того, как отмечают наблюдатели, госбюджет на 2019 г. не предполагает расходов на проведение досрочных выборов, а возможность внесения правок к документу представляется маловероятным.

«Технологи советуют действительно проводить выборы сейчас, когда рейтинг партии и президента высокий. Некоторые мажоритарщики поднимают вопрос перезагрузки власти в отдельных регионах, где люди в том числе отдавали свои голоса за Президента Зеленского и партию “Слуга народа” и, где люди ждут изменений. Если этого не сделать, будет падать и доверие к Президенту. Гипотетически механизмы смены региональных элит есть, но как их использовать на практике это вопрос. И у нас нет на него ответа», – комментирует проблему представитель партии «Слуга народа» депутат парламента Д. Арахамия, подчеркивая в то же время, что «проведение досрочных выборов любого мэра или перевыборов в местных советах не избавляет от необходимости и в дальнейшем проводить очередные выборы уже в ближайшее время, то есть осенью следующего года» (URL: <https://strana.ua/articles/221360-vybory-budut-tolko-posle-detsentralizatsii.html>).

Другой представитель партии, депутат А. Качура, подчеркивает, что «проводить выборы по всей Украине сложно, дорого и не имеет сейчас смысла». По его словам, в партии обсуждаются механизмы, с помощью которых можно провести выборы в «отдельных проблемных регионах», но, по его словам, «в любом случае, сейчас надо довести до конца процесс децентрализации и только потом проводить выборы».

Такую же точку зрения высказывает и депутат от «Слуги народа» В. Безгин. «Еще ранее было сказано, что проведение местных выборов имеет смысл только после завершения процесса децентрализации после объединения громад – сейчас мы работаем на этом направлении. Децентрализация будет ускорена и расширена. Сейчас мы будем двигаться в направлении расширения полномочий громад», – говорит он. «Да есть отдельные регионы, где свои выборы необходимо проводить. Но важно – провести изменения в Конституцию и закрепить на этом уровне реформу», –

заклучает депутат (URL: <https://strana.ua/articles/221360-vybory-budut-tolko-posle-detsentralizatsii.html>).

По заявлениям экспертов, проведение местных выборов на новой основе требует принятия нормативной базы, предполагающей утверждения нового административно-территориального устройства. Как подчеркивает А. Ткачук, один из авторов реформы децентрализации, речь идет о 24 отдельных законодательных актах, касающихся каждой области, которыми будут утверждены новые административно-территориальные единицы – громады и районы. Результатом этого, говорит эксперт, станет «создание новой пространственной основы, где можно и нужно проводить выборы и заканчивать первый этап реформы». Кроме того, такой шаг создаст условия для решения проблем неэффективных и неправильно созданных ОТО.

Также, говорит А. Ткачук, нужно принять закон об основах административно-территориального устройства и внести изменения в закон о регулировании градостроительной деятельности, что даст возможность органам местного самоуправления планировать свою территорию, упорядочить раздачу земель и избежать хаотичной застройки. Кроме того, в ближайшее время необходимо внедрить механизм государственного надзора, который эксперт называет одним из ключевых элементов реформы.

По словам А. Ткачука, «Сегодня наша задача – завершить реформу на базовом уровне. По сути, это наш ответ России, США и Германии, которые еще в 2014 г. настоятельно советовали нам передать полномочия и финансы на уровень регионов. Но мы удержали свою линию. Если бы мы тогда пошли по пути регионализации, сегодня, наверное, уже бы и не говорили о реформах в Украине. Ее, возможно, уже не было бы».

«Я противник внесения каких-либо изменений в Конституцию, если за этим есть какая-то недосказанность и неопределенность. В таких ситуациях всегда есть угроза того, что в Конституцию будут внесены дополнительные проблемы. Обусловленные либо политическими торгами, либо переламываниями через колено. Так было с судебной системой, адвокатурой, с ограничениями полномочий президента...», – отмечает он.

«И если мы все это быстро принимаем и внедряем, то уже к весне 2020 г. действительно будем иметь всю необходимую базу для проведения местных выборов на новой основе и сможем перевернуть первую страницу реформы», – заключает А. Ткачук (URL: https://zn.ua/POLITICS/nelzya-usilivat-regiony-vo-vremya-voyny-avtor-reformy-decentralizacii-330583_.html).

Что касается возможности досрочных выборов мэра Киева и депутатов Киевщины, то этот вопрос обозреватели рассматривают в контексте инициативы партии «Слуга народа» по разделению полномочий мэра Киева и главы КГГА и увольнения решением Кабмина В. Кличко с должности главы городской администрации.

Ожидается, что вскоре на рассмотрение парламента будет внесен новый законопроект о столице, который существенно ограничит полномочия городского головы. Несмотря на наличие трех альтернативных проектов

такого закона, наблюдатели отмечают, что учитывая позиции пропрезидентской фракции в парламенте, именно документ, разработанный представителями «Слуги народа» имеет наибольшие шансы на то, чтобы быть поддержанным депутатами.

Принятие закона будет предполагать проведение досрочных выборов мэра и депутатов Киев рады уже 8 декабря 2019 г. Наблюдатели отмечают, что «Слуга народа» на выборах в Киеве вряд ли продемонстрирует такие же высокие результаты как на парламентских выборах, поэтому законопроект о столице и предполагает сужение полномочий мэра и передачи их части главе КГГА, главу которого назначает президент по представлению кабмина. С расширением полномочий КГГА наблюдатели связывают попытки кадровых изменения в КГГА по инициативе действующего мэра, который таким образом стремиться укрепить свое влияния на городскую администрацию.

«Победы мажоритарщиков от “Слуги народа” на парламентских выборах не должны вводить в заблуждение. Они обусловлены низкой явкой, летним сезоном и высокой протестной активностью. Но для местных выборов таких условий не будет. По разным рейтингам сделать монобольшинство в Киеве у «Слуги народа» не получается. “Зе! команда” будет обречена на создание коалиции. В Киев раду зайдет в той или иной мере партия Кличко, “Европейская солидарность”, “Оппозиционная платформа”, очевидно “Батькивщина”, возможно, какие-то новые проекты, наспех созданные под выборы. Но это минимум от четырех до шести политических групп, с которыми Банковой придется договариваться», – считает политолог Р. Бортник ([URL: https://strana.ua/articles/analysis/224298-kak-mer-kieva-hotovitsja-k-dosrochnym-vyboram-.html](https://strana.ua/articles/analysis/224298-kak-mer-kieva-hotovitsja-k-dosrochnym-vyboram-.html)).

«Серьезного политического ресурса поддержки у Кличко нет. И козырей против команды президента не много. Даже если он выигрывает на первом туре, то во втором проиграет любой креатуре Зеленского. Собственно, с этими выборами на Банковой есть только одна задача – найти такого кандидата, чтобы он не оказался на третьем месте и вышел бы во второй тур», – комментирует перспективы В. Кличко политолог А. Золотарев (<https://strana.ua/articles/analysis/224298-kak-mer-kieva-hotovitsja-k-dosrochnym-vyboram-.html>).

Эксперты констатируют, что выборы в Киеве могут стать серьезным вызовом для команды президента.

Тем временем В. Кличко заявил о намерении в скором времени представить обновленную политическую силу, с которой он намерен принять участие в местных выборах.

Важным аспектом дискуссии о возможности проведения досрочных местных выборов в Украине, стала тема о проведении выборов на неподконтрольной Украине части Донбасса, в соответствии с «формулой Штайнмайера». Недавнее заявление министра иностранных дел Украины В. Пристайко о том, что местные выборы могут быть проведены на всей

территории Украины, включая ОРДЛО, вызвало широкий общественный резонанс.

«Выборы на неподконтрольных территориях рассматриваются только согласно украинским законам. Исключительно. Мы заинтересованы в том, чтобы ситуация на Донбассе была урегулирована и выборы прошли как можно быстрее. Когда это будет, честно говоря, не знаю. Но я считаю правильным, чтобы выборы на Донбассе прошли одновременно с местными выборами по всей территории Украины», – заявил по этому поводу помощник президента А. Ермак (URL: https://24tv.ua/ru/jeto_pravilno_u_zelenskogo_hotjat_provesti_vybory_na_donbasse_odnovremenno_s_mestnymi_v_ukraine_n1209077).

По его словам, «формула Штайнмайера» предполагает, что в 20:00 в день местных выборов в ОРДЛО вступает в силу закон, регулирующий особый статус этих территорий. Предполагается, что вначале этот закон будет действовать на временной основе, и только после того, как миссия наблюдателей ОБСЕ выносит свой вердикт, что выборы состоялись и прошли в соответствии со всеми международными нормами и законодательством Украины, закон вступит в силу на постоянной основе. «Все иные вопросы будут урегулированы другими законами, которые будут вынесены на голосование в Верховную Раду с соблюдением всех необходимых процедур и естественно с возможностью публичного общественного обсуждения», – заявил А. Ермак, подчеркнув, что нынешняя украинская власть никогда не пойдет на федерализацию страны и потерю территорий (<https://polemika.com.ua/showbiz/2019/09/23/14032>).

Пресс-секретарь представителя Украины в трехсторонней контактной группе Л. Кучмы Д. Олифер, комментируя возможность проведения выборов на Донбассе, заявила, что украинская сторона не возражает против «формулы Штайнмайера» по существу, но указала на ряд условий ее реализации. Эти условия включают полное прекращение огня; обеспечение эффективного мониторинга специальной мониторинговой миссии ОБСЕ на всей территории Украины; вывод с территории Украины вооруженных формирований иностранных войск и военной техники; разведение сил вдоль всей линии соприкосновения; обеспечение работы Центральной избирательной комиссии Украины, украинских политических партий, СМИ и иностранных наблюдателей; установление контроля над неподконтрольным Украине участком российско-украинской границы и выполнение других пунктов, предусмотренных украинским и международным законодательством и Минскими соглашениями.

Председатель Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ), министр иностранных дел Словакии М. Лайчак считает, что сейчас нет условий для проведения выборов на неподконтрольной Украине части Донбасса. «Свободные выборы могут пройти только в свободной обстановке и, конечно, по украинским законам и при наблюдении со стороны международных наблюдателей ОБСЕ, других международных организаций,

то есть в системе украинской юрисдикции. Только после этого, когда мы достигнем такой ситуации, мы сможем организовать выборы и назвать их свободными», – заявил он (URL: https://tsn.ua/ru/ukrayina/seychas-provesti-svobodnye-vybory-na-donbasse-nevozmozhno-glava-obse-1412265.html?utm_source=page&utm_medium=readmore). По мнению главы ОБСЕ, проведению выборов должен предшествовать вывод российский войск из региона, а также установление Украиной контроля над границей на Востоке.

Некоторые украинские эксперты заявляют, что выборы на Донбассе могут обернуться «третьим Майданом», особенно, если лидеры так называемых ЛНР и ДНР Л. Пасечник и Д. Пушилин примут в них участие и победят. «Пока я не вижу, чтобы этот худший вариант реализовывался. Это будет угроза “третьего Майдана”, только он будет уже военный», – заявил военный эксперт А. Арестович. В то же время, как считает в частности аналитик Украинского института будущего И. Тышкевич, часть нынешних чиновников ОРДЛО могут попасть в новые органы местной власти на неподконтрольных территориях, если выборы состоятся. «Значительная часть из них, увы, пройдет в местную власть. Но что такое местная власть, когда уже не стреляют? Это вопросы канализации, теплоснабжения, медицины и так далее. Для нас формат местных выборов допустим при одном ключевом условии: мы не должны легитимизировать ДНР и ЛНР. Если это местная власть, то пусть она занимается местными проблемами. Местные выборы не должны делать из нее политического субъекта», – считает он (URL: <https://from-ua.com/news/511755-tretii-maidan-eksperti-rasskazali-chem-mogut-obernutsya-vibori-na-donbasse.html>).

В то же время, по мнению украинского обозревателя Т. Силовой заявление главы МИД об одновременных местных выборах в Украине, включая территорию ОРДЛО, могло быть «...“пробным шаром” по заданию помощника президента А. Ермака, ныне курирующего внешнюю политику из Офиса Президента». «Таким образом “Зе!команда” якобы хотела прозондировать общественное мнение и узнать реакцию украинцев на подобный вариант “урегулирования на Донбассе”», – считает она (URL: <https://gordonua.com/news/politics/zayavlenie-pristayko-o-vyborah-na-territorii-ordlo-bylo-probnym-sharom-po-zadaniyu-pomoshchnika-zelenskogo-smi-1290187.html>).

Наблюдатели заключают, что проблема проведения выборов на неподконтрольных территориях остается открытой, а способы решения проблемы Донбасса по-прежнему видятся участникам процесса урегулирования по-разному, в том числе в трактовке выполнения Минских соглашений. Прогресса в решении этой проблемы наблюдатели ожидают от очередной встречи «нормандской четверки», дата которой, впрочем, пока не определена.

Політичний курс нової української влади очима учасників YES-2019

Спостерігаючи за стрімким розвитком політичної ситуації в Україні та аналізуючи діяльність вищих органів державної влади, а також їх критику з боку окремих політиків та політичних сил, мимоволі задаєшся питанням чи відповідає нинішній курс української влади на чолі з Президентом В. Зеленським задекларованим раніше програмним положенням. Однією з крайніх подій, де можна було проаналізувати таку відповідність стала Ялтинська Європейська Стратегія. Тема цього річного XVI форуму, який проходив у Києві з 12 по 14 вересня, – «Щастя зараз. Нові підходи для світу в кризі».

У рамках форуму учасники мали змогу обговорити ряд цікавих тем, зокрема: «За межами Заходу – погляд на щасливе життя, суспільство та державу в Китаї та Росії»; «Уряд для Щастя?»; «Спочатку безпека, потім щастя: стратегічна ситуація України»; «Без верховенства права не існує якісної влади та щастя людей»; «Бізнес та ринкова економіка – рушії досягнення щастя?»; «Бій за енергетичну незалежність України» тощо.

Серед спікерів форуму традиційно були перші особи держави та поважні закордонні гості. Зокрема, Президент України В. Зеленський; глава уряду України О. Гончарук; секретар РНБО України О. Данилюк; президент Ради з міжнародних відносин Р. Хаас; президент Естонії К. Кальюлайд; президент Фінляндії С. Ніїністью; президент Польщі (1995–2005), голова Наглядової ради YES О. Квасневський; голова Мюнхенської конференції з безпеки В. Ішингер; посол США в Україні (2009–2013) та Росії (2014–2017) Д. Теффт; віце-президент Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) А. Пію; заслужений професор Школи міжнародних відносин С. Нанн, колишній Верховний головнокомандувач об'єднаних збройних сил НАТО в Європі Ф. Брідлоу; міністр закордонних справ Швеції (2006–2014), прем'єр-міністр Швеції (1991–1994) К. Більдт; президент Європейського парламенту (2002–2004) П. Кокс; шеф-редактор Financial Times у США Д. Тетт та інші VIP-персони (URL: <https://www.chasipodii.net/article/23461>).

Конференція стала не лише майданчиком для обговорення європейського майбутнього України в глобальному контексті, а й свого роду «знайомством» нової політичної еліти з міжнародними партнерами, де представники української влади мали змогу поінформувати присутніх про план дій та озвучити свої позиції з важливих для країни питань. Найбільш обговорюваними стали безпека (разом з врегулюванням військового конфлікту на Донбасі та поверненням Криму), економіка та реформи. Окремо доповідачі обговорили боротьбу з корупцією.

Президент В. Зеленський розпочав свою промову, відштовхуючись від тематики форуму та водночас окреслив пріоритети для побудови щасливої країни. «Яку країну повинні збудувати ми? Що потрібно їй для щастя? Все просто – подолати ворогів. І я зараз кажу не тільки про геополітику, я маю на

увазі ворогів нашого українського щастя. Це війна, бідність, корупція і заздрість», – зауважив Президент (URL: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-na-16-j-sho-57257>).

В. Зеленський озвучив також інструментарій, яким потрібно послуговуватися, реалізуючи свою політику. На його думку, єдиний шлях для завершення війни та повернення своїх територій – дипломатія. При цьому він зауважив, що санкції мають бути збережені: «Ми маємо завершити війну та повернути свої території. Але я не раз казав: єдиний шлях до цього – дипломатія. Її потужна та дієва зброя – санкції. Я не втомлююся повторювати всім нашим світовим партнерам, які нам допомагають – я дуже їм вдячний, але іноді думають про зняття санкцій: ви втрачаєте гроші? Серйозно? Вибачте, ми втрачаємо людей. У цивілізованому світі платити податки – це нормально. Зокрема, для забезпечення порядку. Санкції – це фактично ті самі жорсткі податки, необхідні для світового порядку. Якщо хочете – це податок заради миру. І поки мир не буде відновлено – санкції повинні бути збережені».

У контексті безпекового блоку питань Президент говорив і про підготовку наступного етапу обміну політв'язнів, про перспективи миротворчої місії на кордоні з Росією, про нове розведення сил на Донбасі і зустріч в нормандському форматі. Згадав В. Зеленський і про Крим та перспективи його повернення. Розуміючи всю складність ситуації, він, не вдаючись в подробиці, відзначив, що «у нас є кілька форматів, є кілька ідей, але я не можу вам про це говорити, ще рано» (URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/politics/2019-09-13/vernut-kryim-perezagruzit-oligarhov-glavnyie-tezisyi-zelenskogo-na-yaltinskom-forume/27878>).

До речі, в рамках форуму була озвучена позиція щодо можливої участі США в нормандському форматі. Спецпредставник з питань України К. Волкер під час прес-конференції на форумі YES-2019 заявив, що США готові приєднатися до нормандського формату переговорів. «Якщо Україна, Німеччина, Франція так вирішать, Штати готові приєднатися», – сказав він (URL: <https://fakty.com.ua/ru/ukraine/20190914-shtaty-gotovi-volker-pro-normandskyj-format>). Разом з тим К. Волкер у рамках конференції Ялтинська європейська стратегія пояснив своє бачення розв'язання конфлікту на Донбасі та за яких умов можна застосовувати «формулу Штайнмайера», яка досить часто згадувалася останнім часом і в рамках форуму зокрема. «Мені здається, що завдання – відновлення суверенітету, територіальної цілісності і безпеки українських громадян. Щодо цих речей не варто йти на компроміс... “Формула Штайнмайера” полягає в тому, що після того, як пройдуть вільні вибори, буде отримано спеціальний статус. Чесні вибори можуть відбутися лише в чесному і безпечному середовищі. Тому треба вирішити питання безпеки, а поки що Росія не продемонструвала політичної волі завершити конфлікт», – вважає К. Волкер (URL: <https://fakty.com.ua/ru/ukraine/20190914-volker-poyasnyv-koly-bude-mozhlyva-formula-shtajnmayera>).

Загалом зазначаємо хоча й не значний, але все ж таки прогрес у вирішенні окремих безпекових питань. Це і процес обміну полоненими, який вже розпочався, і сподіваємось триватиме й надалі. Також є певні передумови для можливого розведення військ по лінії розмежування. Загалом наразі можемо говорити про позитивну динаміку. Але зауважимо, що в експертному середовищі остерігаються поступок з боку української влади у розв'язанні конфлікту.

У питанні економічного зростання Президент України першочерговим пріоритетом визначив подолання бідності, вихід економіки з тіні, а також боротьбу з монополіями, контрабандою та рейдерством.

«Наш наступний виклик – подолання бідності. Повернення заробітчан... Неможливо ефективно боротися з бідністю без стабільного і стрімкого економічного зростання. Для цього економіка України повинна вийти з тіні. Як би цьому не протидіяли, вибачте за таке порівняння, “економічні вампіри”, які просто бояться денного світла. Монополії, рейдерство та контрабанда повинні стати в Україні словами-архаїзмами. А право приватної власності – священним правом. Економічне зростання має стати інклюзивним. Тобто його повинні відчуті не декілька родин, а кожен громадянин України», – підкреслив В. Зеленський.

Водночас Президент окреслив перспективи подальшої взаємодії з олігархами. «Я впевнений, що вони нас почують. А якщо не почують, то доведеться інші спроби знайти, як з ними говорити... Я думаю, вони вже самі готові, щоб перезапустити своє ставлення, перезапустити свою голову, свою ментальність. Вони розуміють, що якщо завтра розвалиться наша країна, якщо, не дай Бог, люди звідси пойдуть, для кого вони матимуть ці бізнеси, хто буде працювати на їхніх заводах? Мені здається, що вони вже ментально змінюються», – підсумував він.

Зауважимо, що наразі в Україні спостерігаються окремі позитивні моменти в економічній сфері. Це і зростання ВВП, ріст якого більшість експертів ототожнюють саме з діяльністю Президента В. Зеленського, а також стабільність і навіть зміцнення національної валюти.

Однак не до кінця зрозумілою залишається позиція В. Зеленського щодо олігархів. За допомогою яких аргументів він переконуватиме останніх вкладати кошти в Україну. Особливо з огляду на те, що, починаючи з президентської кампанії, В. Зеленському постійно приписували вплив олігарха І. Коломойського, який, власне, вперше став гостем цьогорічної Ялтинської європейської стратегії (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/kolomoyskiy-vpershe-priyshov-na-forum-yes-novini-ukrajini-50042606.html>).

Його поява на форумі викликала надзвичайний інтерес в експертних колах. «Тут важливо розуміти таку річ, що Коломойський – це людина з доволі скандальним статусом у світі. Тому для нього поява на конференції, де багато міжнародних дипломатів, це свого роду спосіб продемонструвати, що він є “рукопожатним”... І мовляв, якщо ви хочете розібратися в

українській політиці, то повинні зрозуміти, що я тут надовго, я людина впливова. Я впливаю зокрема і на Президента, тому звикніться з думкою, що я тут керую багатьма процесами», – прокоментував прихід олігарха на форум журналіст І. Верстюк, а також розповів про враження багатьох дипломатів і впливових людей – гостей форуму про появу І. Коломойського. «Вони надзвичайно стурбовані і кажуть так: українці, він у вас вивів 5,5 млрд дол. з ПриватБанку, а ви сприймаєте його появу, робите з ним селфі та жартуєте. Дипломати не зовсім розуміють, як можна так легко спілкуватися з Коломойським, людиною, яка зробила з ПриватБанком те, що вона зробила», – додав журналіст (URL: https://24tv.ua/chomu_igor_kolomoyskiy_priyshov_na_forum_yes_royasnennya_eksperta_n1205275).

Про боротьбу з корупцією президент говорив, зокрема, і в контексті проведення реформ. За його словами повернення громадянам віри у справедливість через подолання багаторічної корупції, стане можливим завдяки політичній волі та створенню незалежних правоохоронних, антикорупційних, судових органів. А подальша розбудова держави, на його думку, повинна супроводжуватись якісною медициною, сильною освітою, комфортною інфраструктурою та гідним соціальним забезпеченням.

Зауважимо, що наразі оцінювати проведення реформ командою президента не є можливим, оскільки ще тривають кадрові призначення, а підготовка і прийняття більшості актів нормативно-правового забезпечення, що покликані сприяти реалізації реформ, лише проходить у парламенті.

Окремо В. Зеленський запросив присутніх інвестувати в Україну. «Це низка проектів, куди під мої особисті гарантії захисту я запрошую іноземний бізнес. Це енергетика. Інфраструктура. Прозорий обіг земель», – наголосив Президент. Водночас він проанонсував кілька таких проектів, а саме: проект іригації землі в південних регіонах країни, міжуніверситетський ІТ кластер у Харкові, центр кіновиробництва в Києві, новий курорт на узбережжі Чорного моря, проекти нових гірськолижних курортів, іmpact-інвестування (проект на перехресті мистецтва, освіти та бізнесу), інвестиції в острів Хортиця – серце козацтва, масштабний парк розваг для гостей зі Східної та Центральної Європи. «Це – далеко неповний перелік причин, з яких ми запрошуємо інвестувати в Україну. Чекаємо в гості, будемо раді, якщо ви прийдете, як кажуть у нас, зі “своїм”. Вкладайте гроші в Україну!» – закликав В. Зеленський.

Хотілося б зазначити, що загалом усі озвучені Президентом тези можна розглядати в контексті реалізації політичної програми кандидата-Зеленського, а також його політичної партії «Слуга народу». Однак в окремих напрямках, як, скажімо, боротьба з корупцією суспільні очікування були дещо вищими. За даними опитування КМІС, майже кожен третій українець чекав від Президента В. Зеленського розслідування найбільш резонансних корупційних злочинів (URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/ukraintsy-nazvali-ozhidaemye-shagi-pervye->

1562715770.html). Низьку ефективність у цьому можна пояснити відсутністю «своїх» кадрів на ключових посадах у системі правоохоронних органів. А з призначенням нового Генпрокурора та запуском Антикорупційного суду розслідування гучних корупційних справ можемо очікувати вже найближчим часом.

Представники нового українського уряду на чолі з Прем'єр-міністром О. Гончаруком також мали можливість анонсувати реформи і привідкрити завісу своїх політичних планів.

До речі, виступ О.Гончарука на YES-2019, під час якого він говорив про економічне диво для України, перепис населення та реформу всієї системи – став першим публічним виступом за майже місяць перебування на посаді (URL: https://24tv.ua/obitsyanki_reform_zharti_ta_inozemni_oglyadini_pro_shho_govori_li_na_forumi_yes_2019_n1205621).

Прем'єр-міністр наголосив, що у найближчі п'ять років уряд планує зростання економіки до 40 %. Спершу хочуть відкрити ринок землі та почати її продавати, потім провести масштабну приватизацію та навести лад з монополіями. Долучитися до розвитку країни О.Гончарук закликав й інвесторів. Він наголосив, що сьогодні зайти в Україну дешево, але натомість можна заробити чимало грошей.

У своєму виступі очільник уряду торкнувся і питання «Північного потоку-2», який будує Росія поза межами української газо-транспортної системи. Він наголосив, що не варто сподіватися, що інші країни будуть підривати свою економіку заради України.

Окремі пункти, про які говорили Президент і Прем'єр-міністр, вже активно реалізуються. Зокрема йдеться про одну з найбільш суперечливих ініціатив – впровадження ринку землі, механізм якого обговорюють зацікавлені сторони, а проект закону вже опублікувало міністерство економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства України. Це питання досить неоднозначно сприймається як в українському суспільстві, так і в політикумі, навіть лунали пропозиції винести його на всенародний референдум.

О. Гончарук на форумі YES-2019 у Києві також анонсував майбутнє поповнення команди уряду. «Ця нова команда, яка зараз прийшла в уряд, і яка ще, насправді, посилюватиметься... На мою думку, наша команда зросте як мінімум вдвічі і посилиться такими ж молодими, чесними та професійними людьми», – заявив він.

Основою протидії російській агресії, на думку прем'єра, має стати побудова успішної української держави. «Ми збираємося бути дуже прагматичними. Ми думаємо, що найкраща відповідь будь-якому агресорові – це наш власний успіх. І нам треба продемонструвати, що ми успішні», – зазначив глава уряду.

Він також додав, що РФ – найбільший сусід України, і треба усвідомити, як співіснувати з цією країною надалі. Кабінет Міністрів України

концентруватиметься на тому, щоб максимально швидко зробити Україну успішною, заявив прем'єр, зазначивши, що це буде «асиметрична відповідь будь-якій агресії сьогодні» (URL: https://dt.ua/POLITICS/goncharuk-anonsuvav-popovnennya-komandi-uryadu-v-zhovtni-323566_.html).

Міністр закордонних справ В. Пристайко також виступив з промовою під час форуму YES-2019. У своєму виступі на прес-конференції він наголосив, що зобов'язання, взяті Україною відповідно до Мінських домовленостей, не передбачають особливого статусу для Донбасу.

«Теза, яку постійно просувають у Росії зводиться до того, що Україна мусить внести зміну до Конституції, зробивши спеціальний статус. Ми звертаємо увагу росіян і готові їм ще раз прочитати цю норму – до речі, вона записана російською мовою, що Україна взяла зобов'язання по створенню статусу для цих регіонів на основі децентралізації. Це той процес децентралізації, який наразі вже впроваджується в Україні... Ми хочемо донести цю тезу стороні, яка за лінією дотику, дати зрозуміти, що шанс їхнього розвитку, – децентралізація... Натомість ми не вносимо в Конституцію ніяких особливих статусів», – пояснив він та додав, що «Особливого статусу для Донбасу в Конституції не буде» (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/09/14/7100760>).

У своєму виступі міністр також заявив, що влада хотіла б провести місцеві вибори на всій території України разом з окупованою частиною Донецької та Луганської областей. «Ми погодилися на Мінські домовленості п'ять років тому, в тому числі й на проведення виборів. На нашу думку, ідеально було б провести вибори одночасно у всій нашій державі. У них вже двічі проводилися вибори – фейкові, їхні результати ми не визнаємо. Сьогодні ми пропонуємо провести одночасно вибори на всій території, включаючи окуповану. Подивимося, чи спрацює це», – зазначив він.

В. Пристайко додав, що погодився на застосування «формули Штайнмайера» на зустрічі дипломатичних радників лідерів країн нормандського формату 2 вересня. «Ми домовилися про «формулу Штайнмайера» і я дав згоду. Закон про особливий статус вступає в силу на момент проведення виборів, а остаточно набуває чинності після рішення БДПЛ ОБСЄ про визнання результатів виборів», – наголосив міністр.

Міністр також повідомив, що залучені до переговорного процесу щодо врегулювання ситуації на Донбасі представники українського уряду почнуть роботу з депутатами Верховної Ради з підготовки до голосування за закон про особливості місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей.

Проте такі заяви В. Пристайка були сприйняті неоднозначно. Коментуючи заяву міністра закордонних справ про проведення місцевих виборів, шеф-редактор інтернет-видання LB.ua Соня Кошкіна зауважила: «Я хочу сподіватися, що це якась помилка Пристайка, можливо, його особиста думка. Однак я у це не вірю. Ця заява є фактично революційною. Ми розуміємо, які конкретні наслідки можуть мати вибори на окупованих

територіях нині. Ми очікуємо розведення військ, однак не впевнені, що це відбудеться. Не розуміємо, якою є та територія, вона наразі не під контролем українських військових, не зачищена від відверто сепаратистських елементів, там немає українських судів, поліції, ЗМІ. Говорити про демократичні вибори в таких умовах просто не доводиться. Це величезна загроза! Це дуже революційні меседжі, на жаль, з дуже негативним відтінком» (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30163090.html>).

Як зауважив політолог В. Фесенко, перед авторитетною аудиторією YES-2019 постали наймолодший глава уряду в історії незалежної України і наймолодший уряд у Європі. «О. Гончарук не вразив. Схоже, що перехвилювався і не зміг правильно побудувати свій виступ та відповіді на запитання модератора. Його виступи в інших аудиторіях були набагато змістовнішими і переконливішими. А ось міністри виглядали досить конкретно і змістовно. Загальне враження – скоріше позитивне. Виступи “нових облич” з Верховної Ради особливо не вразили. Наймолодший в історії незалежної України голова парламенту Д. Разумков висловлювався обережно: “Нові політики отримали шанс змінити життя України на краще, проте мають на це мало часу”... Виступи зарубіжних політиків були в основному зосереджені на питаннях глобальної безпеки і шляхах подолання міжнародних конфліктів», – зауважив він (URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/fesenko/5d84027b31ca1>).

Окремі експерти сходяться на думці, що цьогорічна конференція YES – це свого роду міжнародні оглядини для президентської команди. Форум став майданчиком для кулуарної розмови Заходу й нової української влади, представники якої анонсували реформи й поділилися деталями реалізації своїх політичних планів. Основний меседж світових лідерів, які до обіцянок ставляться досить скептично: популізм – це небезпечно.

Для більш чіткого розуміння наведемо останні дані моніторингу обіцянок глави держави, оприлюднені порталом «Слово і діло» (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/09/20/dajdzhest/polityka/chetvertyj-misyacz-roboty-prezydenta-yak-zelenskyj-vykonuye-obicyanky>).

Загалом станом на 20 вересня В. Зеленський дав 200 обіцянок разом з передвиборчими та програмними. Якщо ж рахувати з дня інавгурації, то протягом чотирьох місяців роботи Президент дав 98 обіцянок. За цей час він виконав 16 обіцянок, провалив – 13.

Беззаперечно, подією місяця став обмін полоненими між Україною та Російською Федерацією. В. Зеленський виконав свою обіцянку зробити все можливе для повернення українських моряків, яку він дав під час прес-конференції в день президентських виборів. Невдовзі статус має отримати і його обіцянка про те, що всі житлові, фінансові та медичні питання звільнених полонених будуть вирішені.

Виконав Президент обіцянку й щодо скасування депутатської недоторканності. На початку вересня Верховна Рада ухвалила в другому читанні відповідний закон.

Не виникло проблем у Президента і з іншою обіцянкою щодо парламенту. Раніше він запевняв, що його фракція не створюватиме коаліцію з колишніми «регіоналами» та экс-президентом.

В. Зеленський подав до парламенту законопроект «Про відкликання народного депутата України», виконавши ще одну програмну обіцянку.

Він також дотримав слова, приїхавши на відкриття мосту, завершити ремонт якого ціною власної посади гарантував міський голова Дніпра Б. Філатов. Але на мосту Президент встиг дати свіжу обіцянку, сказавши, що результати парі з'ясуються після надання висновків експертної комісії щодо якості реконструкції споруди.

Серед головних промахів фахівці вказують на призначення нових голів правоохоронних органів. Ще в липні В. Зеленський безапеляційно заявляв: «Так, у нас зараз кожне місто кримінальне. Будемо цим займатись, будемо чистити, будуть нові голови правоохоронних органів». Однак те, що «кожне місто – кримінальне» не завадило новій владі перепризначити керівника поліції Хмельниччини на цю ж посаду у Львівській області, а головного поліцейського Сумщини перевели до Запоріжжя. За результатами таких призначень редакція порталу «Слово і діло» дійшла висновку про непослідовність слів і дій президента та присвоїла цій обіцянці статус «не виконано».

Також провалена обіцянка щодо «швидких» від фонду Р. Ахметова. Три місяці тому В. Зеленський пропіарився, передаючи спецавтомобілі та обіцяючи, що протягом трьох місяців міста і села отримають 200 «швидких» від держави, але не за рахунок бюджету. Станом на вересень медичні заклади отримали лише 57 нових спецавтомобілів. Решту «швидких» фонд Р. Ахметова планує передати до 2020 р.

Водночас чи не головним показником діяльності будь-якої влади, в тому числі й української, є підтримка населення. Згідно з результатами дослідження «Оцінка громадянами ситуації в країні та діяльності влади», яке проводила соціологічна служба Центру ім. О. Разумкова з 6 по 11 вересня 2019 р. у всіх регіонах України за винятком Криму та окупованих частин Донецької та Луганської областей – більшість українців вважають, що події в країні розвиваються в правильному напрямі (URL: <https://hromadske.ua/posts/ukrayinci-optimistichno-ocinyuyut-politichni-perspektivi-v-krayini-opituvannya>).

Такої думки дотримується 57 % респондентів. Більшість вважає, що нова влада змінить ситуацію на краще. Країна рухається в неправильному напрямі розвитку, – так вважає 17 % громадян, а 26 % не змогли дати оцінку.

У те, що наявні труднощі та проблеми в державі можна подолати впродовж кількох найближчих років вірить 41 % респондентів. Ще 40 % покладають надії на віддалену перспективу. І лише 6 % налаштовані скептично.

З надією на новообраних президента, парламент та уряд дивляться 62 % опитаних, які сподіваються на покращання ситуації в країні, а 7 %

українців вважають, що діяльність нової влади тільки погіршить теперішнє становище в державі, 15 % переконані, що особливо нічого не зміниться.

Отже, констатуємо, що форум YES-2019 завершено. Участь у цьогорічній конференції взяло чимало впливових західних політиків, бізнесменів, експертів, для яких це стало своєрідним знайомством з новою українською владою. Через те, що ще тривають кадрові зміни та формування команди вона поки що не може похизуватися особливими досягненнями, хоча відзначимо позитивну динаміку в окремих напрямках (особливо щодо обміну полоненими). Натомість представники української влади змогли презентувати учасникам свої плани, подекуди досить амбітні, щодо розвитку України. Водночас зауважимо, що кроки нової української влади загалом збігаються із задекларованими раніше програмними цілями, про що зокрема свідчить досить високий рівень підтримки в суспільстві. Залишається лише сподіватися на втілення висловлених підходів у політичні рішення.

О. Ворошилов, ст. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

Мирное урегулирование на Донбассе: состояние и перспективы

Последние события, связанные с мирным урегулированием на Донбассе, указывают на возобновление некогда застопорившегося переговорного процесса между Украиной, Россией и Западом.

В частности, в самом разгаре находится подготовка к новому саммиту «нормандской четверки». По заявлению Э. Макрона, сделанного им на полях 74-й сессии Генассамблеи ООН, встреча лидеров Франции, Германии, Украины и России состоится в течение ближайших недель, т.е. скорее всего в октябре. Президент Украины В. Зеленский на встрече с представителями украинской общественности в Нью-Йорке выразил надежду, что эта встреча состоится в ближайшее время и на ней он постарается добиться конкретных результатов. Аналогичное заявление накануне сделал и глава украинского МИД В. Пристайко, который выразил осторожную надежду на то, что данная встреча произойдет в середине октября и состоится она в Париже.

В данном контексте значительное внимание уделяется т.н. «формуле Штайнмайера», на которой настаивает российская сторона.

«Формула Штайнмайера» появилась в 2015 г. Она названа по имени тогдашнего главы МИД, а ныне федерального президента Германии Ф.-В. Штайнмайера, участвовавшего в мирных переговорах в нормандском формате. Она касалась порядка вступления в силу закона об особенностях местного самоуправления на Донбассе, он же «закон об особом статусе», в контексте проведения выборов в ОРДЛО.

В целом предложение главы немецкого МИД сводилось к тому, чтобы «особый статус» во временном режиме вступал в силу в день проведения выборов в ОРДЛО, а в случае, если наблюдатели ОБСЕ признают выборы

соответствующими международным стандартам, то «особый статус» начнет действовать уже в постоянном режиме.

Ни одним документом участники переговоров не утвердили «формулу Штайнмайера», даже ее точная формулировка отсутствовала, поэтому каждая сторона трактовала предложение немецкого министра в свою пользу. Вскоре о «формуле Штайнмайера», как и о других подобных «мирных планах», появившихся в 2015–16 гг., вроде «плана Мореля», просто забыли.

К ней вернулись лишь в последние недели. Президент В. Зеленский 12 сентября заявил, что на совещании представителей четырех стран нормандского формата, состоявшемся в начале месяца, обсуждение «формулы Штайнмайера» стало одним из «самых сложных вопросов», который участники переговоров должны, тем не менее, обсуждать и дальше, в том числе и на уровне лидеров стран «нормандской четверки».

Уже 13 сентября последовало резонансное заявление главы украинского МИД В. Пристайко, по словам которого украинская власть хотела бы провести местные выборы одновременно на всей территории Украины, включая ОРДЛО. В. Пристайко сослался на то, что «формула Штайнмайера» была согласована еще П. Порошенко и уже новая украинская власть обязана ее выполнять.

Позже В. Пристайко разъяснил, что в пресловутой «формуле» ничего не говорится о выводе российских войск и касается она лишь одного вопроса – закона об особом порядке местного самоуправления в ОРДЛО.

В тот же день Президент В. Зеленский после встречи с президентом Эстонии К. Кальюлайд заявил, что проведение местных выборов – часть минских договоренностей и должна быть выполнена, но лишь после выполнения ряда условий, в числе которых – вывод российских войск. Также в списке – освобождение людей, разведение войск сторон и прочее.

Помимо этого, В. Зеленский напомнил о важности сохранения санкций против РФ до восстановления в Украине мира.

Наконец, на брифинге 14 сентября министр В. Пристайко заявил, что в Конституцию Украины не будут вноситься никакие изменения о так называемом «особом статусе» Донбасса, а оккупированным территориям предлагается развиваться по пути децентрализации, как и всей остальной Украине.

Также советник В. Зеленского А. Ермак 21 сентября заявил, что «формула Штайнмайера» – не закон, но она ляжет в основу соответствующего законопроекта.

Следует отметить, что заявления власти вызвали резкую критику со стороны оппозиции, в первую очередь, «Европейской солидарности», назвавшей ее «капканом», в который Кремль пытается заманить руководство страны. Главная претензия – Россия должна сначала вывести свои войска с ОРДЛО, а Киев должен взять украино-российскую границу под свой полный контроль, иначе ни о каких выборах на Донбассе не может быть и речи.

19 сентября под Офисом Президента Украины в Киеве собрались протестующие в количестве нескольких сотен человек. Акция называлась «Нормандский заговор – государственная измена».

«Мы требуем не подписывать капитуляционных соглашений с Путиным, ни при каких обстоятельствах не имплементировать «формулу Штайнмайера», не соглашаться на узаконивание пророссийской автономии Донбасса и амнистию для боевиков», – заявляли организаторы акции.

Митингующие выразили опасения, что реализация «формулы Штайнмайера» приведет к потере Украиной государственного суверенитета, а выборы пройдут «под дулами российских автоматов».

По мнению митингующих, украинская власть должна добиваться в Минском процессе сначала полного и стабильного прекращения боевых действий, выведения российских войск и разоружения боевиков, а затем передачи контроля над границей Украине или миротворцам ООН и ОБСЕ с дальнейшей передачей Украине. И только затем, по их мнению, возможно проведение выборов по украинскому законодательству.

В подобном ключе высказался и Временный Поверенный по Делах США в Украине У. Тейлор, подчеркнув, что главным условием проведения выборов является безопасность. «Российских войск там (в ОРДЛО, – ред.) быть не должно», – сказал американский дипломат.

В этом и состоит главный риск применения «формулы Штайнмайера» на практике – без вывода российских войск говорить о какой-либо честности и демократичности выборов невозможно. В нынешних реалиях ОРДЛО такой процесс голосования будет скорее напоминать так называемый «референдум» в Крыму 2014 г., отметил У. Тейлор.

Со своей стороны, президент Беларуси А. Лукашенко посоветовал Украине перейти от слов к действиям для мирного урегулирования на Донбассе.

Об этом он сказал на встрече с украинскими журналистами в Минске. «Я бы пошел на всё. Проведение выборов? Пошел бы на проведение выборов. Я бы всё делал, чтобы только выйти на ту границу и взять под контроль. Да, там надо дать гарантии тем людям, которые, как они говорят, воюют за свой кусок земли, за свою семью, чтобы репрессий не было. Я не вижу тут особых проблем, если кто-то боится, он свободно мог бы уехать в Россию», – отметил А. Лукашенко.

Он считает, что если мирное урегулирование и дальше будет оставаться на уровне «желания», то никакого прогресса достичь не удастся.

Следует отметить, что на встрече Трехсторонней контактной группы по Донбассу в Минске, которая прошла 18 сентября, переговорщик от Украины Л. Кучма отметил, что украинская сторона не имеет принципиальных возражений по существу «формулы Штайнмайера» о местных выборах. Однако реализация этой формулы возможна только при условии выполнения нескольких обязательных пунктов: полное прекращение огня; обеспечение эффективного мониторинга ОБСЕ; вывод российских войск; разведение сил

по всей линии соприкосновения; обеспечение работы Центральной избирательной комиссии Украины, украинских политических партий, СМИ и иностранных наблюдателей на территории ОРДЛО.

После этого российские СМИ начали активно распространять информацию, что украинская сторона в Минске отказалась письменно подписывать «формулу Штайнмайера», чем, по их версии, срывает и будущую встречу «нормандской четверки», и весь процесс мирного урегулирования. Фиксация «формулы Штайнмайера» на бумаге ранее была названа Россией одним из принципиальных условий для проведения встречи в нормандском формате.

Отметим, что Москва хотела одновременной договоренности о выполнении блока по безопасности и политического, то есть чтобы Украина согласилась ввести в действие закон об особом статусе Донбасса с амнистией боевиков и проведением выборов. Но, по мнению Москвы, эти условия должны были выполняться одновременно с требованиями Киева – разведением сил, выводом российских войск, разоружением боевиков и т.д. В итоге выходило, что Украина согласилась бы на условия России, войска которой находятся на Донбассе и контролируют «Л/ДНР» и все сопутствующие процессы. Таким образом, выборы на Донбассе, согласно этой формуле, должны будут проходить в условиях, когда большая часть военизированных подразделений ДНР и ЛНР останутся на своих местах. Естественно, такой расклад означает, что результат выборов будет предрешен.

Как заявил близкий к Кремлю эксперт, директор Центра политической конъюнктуры РФ А. Чеснаков, руководство России не собирается договариваться с Украиной о мире на Донбассе без «особого статуса» для оккупированных территорий.

«Очевидно, что при Президенте Зеленском, позицию которого на самом деле озвучил Ермак, не следует ожидать никакого мирного урегулирования. Придется дожидаться, когда в Киеве, наконец, созреют для мира», – написал в своем Telegram канале А. Чеснаков. «Судя по всему, у Президента Украины не поняли базовых принципов Минских соглашений. Об этом свидетельствует заявление Ермака, что особый статус Донбасса не является предметом переговоров ни в Минской группе, ни в нормандском формате. Все как раз ровно наоборот, именно особый статус Донбасса и только он – основа и предмет всего переговорного процесса, цель и цена урегулирования», – заявил пропагандист.

Стоит отметить, что руководство Украины подписало закон об особом статусе Донбасса. Однако особый порядок местного самоуправления вступает в силу после выполнения всех условий, изложенных в статье 10 закона (об особом порядке местного самоуправления), в частности что касается вывода всех незаконных вооруженных формирований, их военной техники, а также боевиков и наемников с территории Украины. Россия же не выполняет эти условия.

В свою очередь, Президент Украины В. Зеленский заявил, что в случае отсутствия прогресса в работе нормандского формата намерен призывать присоединиться к нему как США и президента Д. Трампа, так и другие государства и их лидеров.

«Я обращался, неоднократно, к США. И первый раз, лично, не по телефону, к президенту Трампу, чтобы он присоединился к решению всех наших проблем: прекращения войны и возвращения всех наших территорий. Но не для того, чтобы сейчас, когда мы ожидаем встречу в нормандском формате, он присоединился. Сейчас нам нужно, первый раз в моей политической жизни, встретится в том формате, который есть. Если он не будет работать, не будет двигаться, да, мы будем привлекать, и не только Америку», – сказал он журналистам на брифинге в Нью-Йорке после своей встречи с президентом США Д. Трампом.

Что же касается мнений экспертов по данному вопросу, то, например, бывший замглавы Администрации Президента (2015–2019 гг.) К. Елисеев рассказал как нужно действовать Президенту В. Зеленскому в переговорах по Донбассу.

По его словам, идея Москвы состоит в том, чтобы заставить Украину выполнить всю политическую часть Минских договоренностей без вывода российских войск и разоружения боевиков и, соответственно, легализовать контролируемые ею образования в Донецке и Луганске.

Перед будущими переговорами «нормандской четверки» он дал четыре совета, как должна действовать украинская сторона, чтобы не попасться на крючок В. Путина и других участников.

– Должен быть восстановлен принцип «сначала безопасность». Должна быть зафиксирована четкая позиция Украины: без выполнения компонента по безопасности политический процесс невозможен.

– Следует активизировать работу над дорожной картой, которая предоставила бы последовательность и логичность шагам, которые определены тремя документами Минских договоренностей. Надо действовать по принципу: нет дорожной карты – нет «формулы Штайнмайера».

– Мы должны подтвердить принцип «ничего не согласовано, пока все не согласовано».

– Проведение саммита «нормандской четверки» не должно обуславливаться односторонними требованиями только к Украине.

«Первый принцип является главным, и он также означает: никаких выборов без безопасности. Ведь речь идет о жизни людей, принимающих в них участие, в том числе как избиратели. Кто должен обеспечивать их безопасность? Очевидно, что не местные незаконные формирования. Также Россия не допустит присутствие украинских сил безопасности. Поэтому стоит работать над усилением международного присутствия на оккупированных территориях, что одновременно гарантировало бы отсутствие там российских войск», – подчеркивает К. Елисеев.

Как отметил первый замдиректора Центра «Новая Европа» С. Солодкий, «сейчас, к сожалению, мы только можем догадываться о сути самой «формулы Штайнмайера». Но очевидно, что в Украине она вызывает жесткое неприятие. Возможно, дело и в недоверии к самому Штайнмайеру, которого воспринимали как пророссийского политика. Несомненно, в Украине – против односторонних уступок, которые могут быть предусмотрены этой формулой. К этому моменту Украина сделала уже немало шагов, которые показывают настроенность на мирное урегулирование. При этом Россия продолжает говорить только языком ультиматумов и оружия», – утверждает политический эксперт.

По его мнению, об этом нужно постоянно напоминать партнерам на Западе.

«После того, как на Донбассе мы увидим стабильное перемирие, можно начинать говорить о формулах. Лучше, чтобы это был новый документ – без негативного шлейфа прошлого. Сколько должно пройти времени до проведения местных выборов? От участников переговоров можно услышать о двух месяцах от установленного перемирия. Наше исследование показывает, что нужно хотя бы два года, иначе остается высокой угроза возобновления вооруженного конфликта. Поэтому здесь лучше отталкиваться в первую очередь не от сроков, а от конкретных индикаторов подготовки выборов», – подчеркнул политолог.

Если украинская власть утверждает, что она выполняет решения, которые были достигнуты ее предшественниками, здесь эксперт не усматривает какие-то риски.

«Позиция предыдущей власти как раз и предусматривала, что нужно сначала добиться режима тишины на линии фронта, а только потом можем говорить о политической части», – говорит С. Солодкий.

«Никаких причин, чтобы идти на какие-то уступки в Минских договоренностях нет, – считает народный депутат восьмого созыва А. Гопко. – Ведь после освобождения украинских моряков возникли иллюзии, что Путин способен идти на определенные шаги к примирению. Давайте сразу четко очертим некоторые вещи: в Приднестровье уже 27 лет находятся российские войска, которые должны были быть оттуда выведены, или ситуация в Абхазии и Южной Осетии. Поэтому для всех тех, кто хочет проводить какие-то выборы, стоит отметить, что они если и должны состояться, то только в соответствии с национальным законодательством и международными практиками. Не нужно давать людям обещания о том, что войну с РФ можно выиграть быстро. Это является ловушкой, ведь Россия играет на наше истощение, играет на развал антипутинской коалиции, играет на снятие санкций. Когда в 2016 г. к нам на закрытые встречи приезжал Штайнмайер вместе с министром иностранных дел Франции, и начинал разговоры о выборах, мы четко говорили: «Сначала езжайте посмотрите, что происходит в Донецке. Если все в порядке, то проведите в Донецке “нормандскую четверку”. Если говорить о стратегии, то у Кремля есть разные

сценарии, которые могут быть воплощены: от эскалации до хаотизации. Возникает вопрос, есть ли у государства Украина вместе с западными партнерами стратегия по нейтрализации России как угрозы для Западной цивилизации?»

Эксперт по внешней политике Е. Снигирь напоминает, что «У нас асимметричный конфликт, где Россия является более сильной стороной, и по каждому пункту у нее существует несколько альтернативных решений. “Формула Штайнмайера”, как ее прописывает Россия, предусматривает, что именно РФ будет контролировать проведение выборов, и, в конечном счете, это приведет к легализации этих уголовных субъектов в правовом поле Украины. Первая “красная линия” – не подписывать план, выгодный Москве. Вторая “красная линия” – ни в коем случае не садиться с преступниками из так называемых ЛНР, ДНР за стол переговоров. Позиция предыдущей власти в этом направлении была достаточно четкой, и даже наши западные партнеры согласились, что для выборов должна быть безопасная среда».

«Альтернатива Минскому процессу – это нормы международного права, – считает юрист-криминолог, кандидат юридических наук А. Маляр. – Ведь Минские договоренности никудашные с точки зрения международного права. У нас нет законных переговоров с агрессором. В международном праве есть норма о том, что наш суверенитет признает весь мир. Россия нарушает неприкосновенность, потому переговоры должны идти именно по этому поводу. Мы можем отказаться от международного уголовного преследования агрессора, по всем остальным условиям нельзя торговаться».

Впрочем, как считает политический аналитик М. Чаплыга, «С моей точки зрения международное право умерло, ведь никто не спрашивал Сирию, Ливию и много других стран о нападении. В реальной политике есть топ-страны, которые решают судьбу мира. Это Китай, Россия, ЕС (Германия с Францией) и США. Я так понимаю, что эти страны пришли к определенному консенсусу: до конца Нового года правдой или неправдой должны быть решены вопросы по ОРДЛО и Приднестровью, а также фактически закрыть вопрос по Крыму. Вся беда заключается в том, что мы в свое время не назвали вещи своими именами, и это касается не только войны, очевидно, сейчас нам придется пройти вездешную болезненную дискуссию о том, готовы ли мы имплементировать ОРДЛО в государственный код Украины. На сегодняшний день переговоры хотят замкнуть на представителях ОРДЛО, что возможно, только предоставив определенный статус этим территориям. Как только появится легитимная сторона переговоров – вопрос Украины закроется для мира, ведь он станет внутренней проблемой».

Известный российский политолог и публицист А. Пионтковский убежден, что Украине нельзя соглашаться на условный мир на Донбассе по «формуле Штайнмайера», поскольку это будет означать политическое самоубийство. Перемирия и прекращения огня можно добиться, если заморозить конфликт с привлечением международных миротворцев на линию разграничения. «Для достижения этой цели Запад может пойти на

какие-то уступки В. Путину, а В. Зеленский выполнит предвыборное обещание (прекратить огонь), – подчеркнул эксперт. – В сегодняшних переговорах он (Путин) как бы помогает восстанавливать территориальную целостность Украины, а Макрон не стесняется его поддерживать. Но когда будет поставлен вопрос таким образом, что Украине не надо фальшивой территориальной целостности, но давайте остановим убийства людей и введем настоящее перемирие с миротворцами, то Западу будет очень трудно отказаться от этой позиции, и давления на Путина, если он будет противиться. Это единственная, на мой взгляд, выигрышная позиция Украины».

А. Пионтковский считает, что Западу будет трудно отвергнуть такую украинскую позицию – и он ее, скорее всего, поддержит, «даже французов заставят. Путину нужно будет либо отказываться, то есть идти на открытый, полный конфликт с Западом, либо соглашаться. Но здесь Западу придется Путину немножко заплатить, наверное, каким-то смягчением санкций – а Украине придется с этим согласиться, чтобы не погибали люди.

...Надо смягчать санкции, Запад сейчас рвется это сделать. После того, как в Украине полгода говорили о партии войны, это трудно повернуть на более сильные санкции».

В свою очередь, политолог М. Бессараб выразил убеждение, что заявления Президента Украины В. Зеленского и членов его команды о желании завершить войну являются свидетельством полного непонимания природы украинско-российского противостояния, так как фальшивый мир на условиях Кремля не означает окончание войны.

«Меня очень напрягает, когда В. Зеленский и люди из его окружения все время твердят: “Мы хотим прекратить войну”. Даже если мы пойдем на уступки Кремлю и на Донбассе прекратят стрелять, то это не значит, что война России против Украины прекратится», – говорит эксперт.

По его словам, у России есть очень много путей для давления на Украину. «Война будет продолжаться в сфере политики, через телепропаганду, из-за экономического и энергетического давления, из-за распространения русской музыки и кино. Настоящий мир в войне с Россией наступит для нас только тогда, когда мы сможем защищать себя от вмешательства агрессивного соседа во всех сферах», – уверен политолог. Кроме того, он вообще не советует украинской власти начинать разговор с Кремлем о компромиссах и уступках, назвав это «прямой дорогой к национальной трагедии».

В целом же нынешние попытки РФ «выдернуть» предложения Ф.-В. Штайнмайера из общей канвы Минских договоренностей и предыдущих наработок «дорожной карты», навязать новой украинской власти выполнение политической части Минска без создания для этого безопасных условий, со всей очевидностью свидетельствуют о намерениях Кремля «впихнуть» оккупированную часть Донбасса в Украину на своих

условиях, сохранив в ОРДЛО собственный контроль и очаг воспаления, от которого будет лихорадить всю страну.

Подобный сценарий для многих в Украине – страшный сон. Вот почему первоначальные скупые, без каких-либо пояснений, месседжи В. Зеленского и В. Пристайко, не очертивших «красные линии» в переговорах по Донбассу, не озвучивших какие-либо условия в адрес страны-агрессора, так всколыхнули равнодушную и патриотическую часть общества.

Также не меньшее внимание в Украине уделяется вопросу амнистии.

Стоит напомнить, что пункт об амнистии появился еще в первых Минских соглашениях пять лет назад. В них украинскому парламенту была поставлена задача принять соответствующий закон «о недопущении преследования и наказания лиц в связи с событиями, которые имели место в отдельных районах Донецкой и Луганской областей Украины».

Нардепы законопроект приняли, но тогдашний Президент П. Порошенко его не подписал (хотя сам же и был его автором). Статью об амнистии парламентарии еще внесли в Закон Украины «Об особом порядке местного самоуправления в отдельных районах Донецкой и Луганской областей», а этот закон был подписан президентом. Но все его пункты начнут работать только после проведения местных выборов на Донбассе.

Во вторых Минских соглашениях пункт об амнистии боевиков появляется вновь и снова ответственность за помилование террористов возлагалась на ВР. Но выполнение вторых Минских соглашений, как известно, пока ничем не закончилось.

Новая власть, которая, очевидно, готовит новую программу по возвращению Донбасса, обозначила те же самые «красные линии», которые не собирается пересекать. «Полных амнистий не предусматривает никакая работа нынешней дипломатии», – заявлял министр иностранных дел В. Пристайко.

По словам В. Пристайко, модель амнистии, которую выберет власть, будет зависеть от того, «насколько гибким будет украинский народ, украинские депутаты и правительство». И если с «гибкостью» депутатов и Кабмина у Президента В. Зеленского, в принципе, форс-мажоров возникнуть не должно, то с «гибкостью» украинцев могут быть проблемы. И дело тут даже не в конкретных моделях амнистии, на которые решится пойти Президент, а в том, что украинское общество в принципе не будет готово освободить от ответственности боевиков и их пособников.

Впрочем, по словам ряда экспертов, рано или поздно, принципы придется деформировать.

«Модели урегулирования всех конфликтов предусматривают ту или иную форму амнистии, – поясняет заместитель директора днепропетровского филиала Национального института стратегических исследований А. Ижак. – Основной принцип состоит в том, что все стороны, все комбатанты, имеют право на амнистию, кроме тех, кто совершил военные преступления. Это

общий подход, который имеет шансы на принятие обществом, но для этого нужна достаточно мощная разъяснительная работа, в которой людям объяснят кто не подлежит амнистии».

«Любая амнистия предполагает компромиссы, – добавляет аналитик Украинского института будущего И. Тышкевич. – В истории практически всех вооруженных конфликтов этот элемент всегда был, и он всегда вызывал общественное раздражение. Поэтому говорить о безопасном пути не приходится».

«Сейчас непонятно какую цену готово заплатить общество за урегулирование конфликта. При определении вариантов амнистии нужно руководствоваться той моделью, которая в большей степени обеспечит реинтеграцию после конфликта», – отмечает ассоциированный эксперт Международного центра перспективных исследований (МЦПД) Н. Капитоненко.

Выходит, что если Украина и РФ возьмут курс на реальное прекращение войны, то без амнистии, в той или иной форме, не обойтись. Украине придется сделать выбор как именно применять инструменты амнистии.

«Применять их к каждому конкретному гражданину, который прошел через суд, признал свою вину и был амнистирован. Либо амнистия будет применяться к категориям и группам граждан, – отмечает И. Тышкевич. – Первый вариант – долгий процесс. Но, возможно, вызовет меньшее раздражение общества. С другой стороны, количество негативных кейсов создаст общий фон недовольства. Второй вариант – более резкий и быстрый. В этом случае мы получим сразу сильное возмущение, но потом интерес к теме уйдет на второй план. И первый и второй варианты потенциально будут иметь огромный негатив, но на определенном этапе эти инструменты применять придется».

Но все эти инструменты и варианты будут работать только в том случае, если РФ реально решится уйти с Донбасса.

«Дело в том, что конфликт так просто не завершится, – комментирует ситуацию политолог К. Сазонов. – Я не могу вспомнить ни одной страны, из которой бы Россия быстро ушла по доброй воле. Есть, конечно, пример Афганистана, также, когда начал разваливаться СССР, Россия ушла из стран Балтии. Но мы видим Приднестровье, Южную Осетию, Абхазию, куда РФ пришла и осталась там в принципе навсегда. Поэтому я не вижу вариантов, чтобы Россия просто оставила Украину в покое и ушла с Донбасса».

В Верховной Раде IX созыва предлагают свой вариант амнистии наемникам, воевавшим на стороне так называемых «Л/ДНР» – законопроект № 1089 уже опубликовали на сайте парламента. Авторами проекта закона выступили пять народных депутатов: В. Новинский, Д. Шпенев, С. Магера, М. Магомедов и В. Гриб.

В законопроекте четко прописаны нормы, которые освобождают участников боевых столкновений от уголовной ответственности. Там

указано, что все участники группировок «Л/ДНР» в период с 28 февраля 2014 г. попадают под амнистию.

Освобождаются от наказания люди, подпадающие под десятки статей Уголовного кодекса. Среди основных:

- действия, направленные на насильственное изменение или свержение конституционного строя или на захват государственной власти (ст. 109);

- посягательство на территориальную целостность и неприкосновенность Украины (ст. 110);

- финансирование действий, совершенных с целью насильственного изменения или свержения конституционного строя или захвата государственной власти, изменения границ территории или государственной границы Украины (ст. 110-2);

- шпионство – передача или сбор информации с целью передачи иностранному государству, иностранной организации или их представителям сведений, составляющих государственную тайну, если эти действия совершены иностранцем или лицом без гражданства (ст. 114-1);

- нарушение равноправия граждан в зависимости от их расовой, национальной принадлежности, религиозных убеждений, инвалидности и других признаков (ст. 161);

- самовольное занятие земельного участка и самовольное строительство (ст. 197);

- нападение на объекты, на которых есть предметы, которые представляют повышенную опасность для окружающих (ст. 261);

- похищение, присвоение, вымогательство огнестрельного оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ или радиоактивных материалов или завладение ими путем мошенничества или злоупотребления служебным положением (ст. 262);

- надругательство над государственными символами (ст. 338).

Закон распространяется как на уже обвиненных и судимых, так и на обвиняемых. По сути, если эта идея будет поддержана парламентом, то обвинения будут сняты с десятков тысяч преступников, которые последние годы воевали на Донбассе. (Официально в армии псевдореспублик проходят службу около 40 тыс. человек. В разные годы численность российских войск на Донбассе составляла от 200 тыс. (в момент обострения военных действий в 2014 г.) и до нескольких тыс. человек. Точное количество террористов, принявших участие в войне на Донбассе, никто назвать не может. Много информации засекречено или попросту потеряно).

Стоит отметить, что на сайте парламента опубликован и альтернативный проект закона авторства нардепов от «Оппозиционной платформы – За жизнь» Н. Шуфрича, В. Рабиновича и В. Нимченко. По своей сути он аналогичен основному проекту.

При этом у опубликованных проектов особых перспектив не видно. Прежде всего из-за того, что они поданы представителями партий меньшинства.

Со стороны правящей партии пока единого мнения касательно темы нет, законопроектов или каких-либо четких законодательных инициатив также. Более того, если проект и будет подан, то вероятно с подачи главы государства.

Впрочем, глава фракции «Слуга народа» Д. Арахамия уже заявил, что сдавать интересы страны в президентской силе не намерены.

«Я точно могу сказать – у нас рамка очень проста: не сдавать интересы Украины. Сейчас я что-то буду говорить вам, а потом оно будет меняться, потому что мы должны реагировать на, в том числе, международную ситуацию», – пояснил руководитель крупнейшей фракции.

Как считает народный депутат от «Европейской солидарности» С. Федина, обсуждать идеи с амнистией в недалеком будущем можно, но с определенными условиями. «Это возможно после того, как Россия выведет свои войска из Донбасса, вернет Украине оккупированные территории и выплатит компенсацию за свою агрессию. В таком случае может и есть смысл о чем-то говорить», – подчеркнула народный депутат.

Раскритиковали законопроект и в партии «Голос». По словам народного депутата Р. Костенко, перед возможной амнистией террористов нужно провести целый ряд других мероприятий. Прежде всего это полный обмен всех пленных, восстановление Украиной контроля за границей, а также вывод российской техники с Донбасса.

«Стоит обратить внимание, что проектом не определено действенного механизма проверки лиц: участие лица в вооруженном конфликте планируется подтверждать заявлением в соответствующий орган или должностному лицу, то есть зависит исключительно от желания лица и несет риски для государственной безопасности.

Мы поддерживаем необходимость завершения конфликта и консолидации украинского общества, однако это возможно лишь при условии невмешательства Российской Федерации во внутренние дела Украины, восстановлении полного контроля над временно оккупированными территориями и четкого определения степени вреда, который нанесли лица, попадающие этим законом под амнистию», – подытожил Р. Костенко.

Политолог О. Яхно-Белковская отмечает: «Какой будет амнистия – будет зависеть от власти. Вредной или полезной – зависит от комплексного плана. В чем-то Украина может идти на уступки. Но если уступим в главном – не будем называть Россию субъектом войны, – то так можно проиграть, хотя и будет казаться, что нам делают мелкие шаги навстречу.

Зеленскому пора озвучивать Украине и всему миру четкие месседжи. Конечно, необязательно оглашать все детали, тем более, в условиях войны, но повторяюсь – важно видеть пошаговость и понимать общий подход, потому что этого не хватает уже несколько месяцев: позицию властей должны понимать и внутри страны, и за ее пределами».

В заключение следует отметить, что реализация любых договоренностей и тем более проведение выборов на Донбассе вряд ли

станет делом ближайшего времени, если, конечно, Украина не откажется от заявленных в Минске условий о выводе российских войск, передаче границы под контроль и т.д. Ведь на данный момент не выполняется даже главное условие любого дальнейшего прогресса – прекращение огня.

Задача украинской власти на данный момент – показать всем, в первую очередь Западу, свою готовность к компромиссам для достижения мира на Донбассе. И не дать России повода сорвать встречу «нормандской четверки», обвинив в этом Украину. Кроме того, важно обозначить «красные линии», за которые Киев в любом случае не перейдет.

До нових стандартів самоврядування

В. Пальчук, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Формування освітніх просторів громад

У рамках реалізації реформи з децентралізації влади об'єднані територіальні громади (далі – ОТГ) активізували свою діяльність навколо формування спроможних мереж закладів освіти: створення, об'єднання, реорганізація та перепрофілювання закладів освіти, їх модернізація тощо. Реформа децентралізації влади передбачає, що відповідальність за розвиток загальної середньої освіти повністю переходить до ОТГ. Планується, що до завершення реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади всі заклади загальної середньої освіти знаходитимуться у власності й повному управлінні громад.

Органи місцевого самоврядування отримали можливість самостійно оцінювати та аналізувати спроможність освітньої мережі, що належить до сфери їх управління, передбачити необхідні заходи в стратегії розвитку громади. Такі кроки ОТГ здійснюють у рамках реформування у сфері освіти, що полягає не тільки у впровадженні нових методик нової української школи. Це створення абсолютно нового освітнього середовища для дітей, навчальної інфраструктури, що включає чотири обов'язкові компоненти: енергоефективність, безбар'єрність, безпека й новий мотивуючий дизайн.

Водночас експерти звертають увагу на проблему, яку в недалекому майбутньому матимуть громади. Ця проблема пов'язана з невтішними демографічними показниками та швидкими темпами урбанізації, у результаті чого громади мають значну кількість малокомплектних шкіл у селах і селищах. Відповідно, сьогодні більше половини загальноосвітніх шкіл заповнено лише наполовину їхньої фактичної потужності. Наприклад, за оцінками Вінницького центру розвитку місцевого самоврядування, у Вінницькій області більше половини шкіл з наповненістю класів менше, ніж 10 учнів.

За словами експертів, громади мають знати, що відповідно до чинного законодавства держава виділяє кошти за розрахунковою наповненістю класів

залежно від кількості та густоти населення, площі території тощо, яка не є меншою, ніж 10 учнів. «Якщо висловлюватися доступною мовою, то в школах з фактичною наповненістю класів, меншою за розрахункову, виникає дефіцит фінансування оплати праці педагогічних працівників. І навпаки, більша наповненість класів призводить до економії коштів та можливості покращувати матеріально-технічну базу закладів. Кричущим є показник учнів на індивідуальному навчанні, який у Вінницькій області становить 2 тис. 183 учнів, при цьому з них через хворобу лише 754 учні. Це говорить про те, що в школах не сформовано близько 280 класів. Про яку якість навчання в таких школах можна говорити, коли діти навіть не можуть комунікувати між собою», – підкреслив В. Швець, радник Вінницького ЦРМС з муніципальних послуг.

Фахівці Вінницького ЦРМС дослідили залежність вартості навчання та наповнюваності класів. Аналіз показав, що вартість утримання одного учня в малокомплектній школі значно дорожче, ніж у великій школі на 300–500 дітей. Середня вартість навчання одного учня по школах Вінницької області дорівнює 16 тис. грн, а вартість утримання одного учня в школах з низькою наповненістю коливається від 30 до 60 тис. грн. «За великим рахунком, малокомплектна школа в селі перетворюється з навчального закладу в заклад для працевлаштування. Проаналізувавши завантаженість вчителя, видно величезну диспропорцію в таких закладах. У середньому в країнах ЄС на одного вчителя припадає 16 учнів. В Україні цей показник дорівнює дев'яти учням. У Вінницькій області він становить сім учнів. При цьому якість навчання в школах, де в класі п'ять-сім учнів, відверто кажучи, є досить низькою. Це зумовлено відсутністю конкуренції між дітьми, низьким стимулом до навчання», – пояснив В. Швець.

У цьому контексті експерти Центрального офісу реформ при Мінрегіоні (програма «U-LEAD з Європою») розраховали індекс фінансової спроможності шкільної освітньої мережі ОТГ на 2019 р. Він показує громадам, наскільки їхня реальна мережа відповідає моделі, фінансування якої забезпечує держава. Відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту», органи місцевого самоврядування створюють умови для здобуття громадянами повної загальної середньої освіти. Із цією метою вони формують оптимальну мережу для надання якісних і доступних освітніх послуг.

За словами експерта з питань освіти С. Дятленка, як і минулого року, розподіл освітньої субвенції між місцевими бюджетами здійснюється на основі оновленої формули, що враховує багато показників. Основними з них є кількість учнів та особливості території (відсоток сільського населення та густина учнів на 1 кв. км). На їхній основі для кожної громади визначено розрахункову наповнюваність класів (РНК), тобто прогноз, скільки мінімально має навчатися учнів у класах громади. Відносна відповідність фактичної (реальної) наповнюваності класів (ФНК) розрахунковій має

забезпечувати достатнє фінансування оплати праці з нарахуваннями для педагогічних працівників у загальноосвітніх навчальних закладах.

Якщо ФНК перевищує РНК, то освітня система громади отримає можливість виплати надбавок та матеріального заохочення педагогічним працівникам. Крім того, з'являються вільні кошти, які громада за результатами фінансового року зможе використати для модернізації та оновлення закладів освіти, як це відбулося за результатами 2018 фінансового року.

Недостатність освітньої субвенції для оплати праці виникає у випадку, коли фактична наповнюваність класів є значно нижчою за розрахункову. У таких випадках педагогічним працівникам нараховуються мінімальні, передбачені законодавством надбавки і відсутня можливість нарахування всіх матеріальних заохочень. Органи місцевого самоврядування мають з власних надходжень місцевих бюджетів додавати кошти на оплату праці педагогічних працівників, замість того щоб інвестувати ці кошти в розвиток громади.

Індекс фінансової спроможності шкільної освітньої мережі ОТГ побудований на основі різниці між РНК і ФНК. При цьому показник ФНК розраховувався за даними станом на 2017/2018 навчальний рік. Звертаємо увагу, що показник РНК не визначає жорстко достатність/недостатність фінансового забезпечення на виплату заробітної плати педагогічним працівникам, оскільки на це також можуть впливати інші чинники: педагогічний стаж працівників, їхні кваліфікаційні категорії, поділ класів на групи, розмір встановлених надбавок тощо.

С. Дятленко зауважує, що розрахований індекс показує місцевому самоврядуванню резерви для ефективного використання фінансових ресурсів та підвищення якості надання освітніх послуг у галузі загальної середньої освіти.

Експерти переконані, що при практичному опрацюванні з конкретними громадами індексу фінансової спроможності освітньої мережі ОТГ щодо показників 2018 р. експертно було встановлено таку закономірність: різниця між фактичною і розрахунковою наповнюваністю класів (ФНК – РНК) в одиницю перетворюється на кінець року в 1 тис. грн профіциту/дефіциту освітньої субвенції в розрахунку на одного учня.

Говорячи про спроможну освітню мережу, варто брати до уваги такі основні фактори, як різниця між розрахунковою наповнюваністю класів і фактичною, а також кількістю педагогічних ставок.

Інший показник спроможності освітньої мережі ОТГ – це якість навчання. Тільки в укомплектованих школах з повними класами діти зможуть здобувати якісну освіту. За словами експертів, аналіз якості освіти на підставі даних зовнішнього незалежного оцінювання показує, що високі позиції в рейтингу займають діти з міських шкіл, які традиційно мають велику наповнюваність класів, та діти зі шкіл у сільській місцевості також із значною наповненістю класів. Саме механізм створення опорних шкіл як

базових освітніх центрів повинні використовувати ОТГ. Провести комплексну оптимізацію, створити опорну школу та забезпечити комфортний підвіз учнів і вчителів – ось головне завдання органів місцевого самоврядування ОТГ.

Разом з тим експерти звертають увагу, що доцільно враховувати наявність і якість існуючої дорожньої мережі, щоб трансфер учнів до опорної школи був комфортним. Доцільними є капітальні видатки на заклади освіти, які є або будуть опорними в громаді.

Крім того, в експертному середовищі є розуміння ситуації, що перейти від однієї концепції освітнього процесу до іншої складно. Тому реалізація реформи сфери освіти великою мірою залежить від людського фактора. «Важко вийти зі звичної зони комфорту, але ті, хто осягнув суть реформи та оцінив всі переваги нової школи, отримують гарні результати, адже діти із задоволенням ідуть до школи», – зазначила О. Лесіна, завідувач відділу початкового навчання Вінницької академії неперервної освіти.

Завдання відділів освіти в районах і ОТГ мають кардинально змінитися. За словами С. Дятленко, експерта з питань освіти Центрального офісу реформ при Мінрегіоні, насправді їм потрібно не просто організувати освітній процес, а забезпечувати ефективну взаємодію органів місцевого самоврядування, навчальних закладів та мешканців громади. І для цього треба зосередитися на важливому, а не на терміновому: не латати діри, а створювати можливості для надання якісної освіти.

Фахівці переконані, що громада має вкладати гроші у формування спроможних освітніх закладів, які дадуть якісну освіту дітям, а не просто підтримувати мережу шкіл. «У більшості випадків сформована раніше шкільна мережа не дає якісної освіти, але забирає чимало коштів. Об'єднуватися треба навколо надання дітям тієї освіти, яка забезпечить їм успіх у житті», – підкреслив С. Дятленко.

Освітня мережа в Переріслянській об'єднаній територіальній громаді є однією з найкращих серед ОТГ Івано-Франківської області. Переріслянська громада посіла третє місце серед усіх ОТГ області в рейтингу індексу фінансової спроможності шкільної освітньої мережі ОТГ на 2018 р. та увійшла в п'ятірку кращих у 2019 р. У навчальних закладах громади зафіксовано високу наповнюваність класів – 19 учнів, при розрахунковій наповнюваності – 14,5. Це дає змогу їй ефективно використовувати кошти освітньої субвенції, витрачаючи їх на покращення матеріально-технічного оснащення класів шкіл ОТГ.

Начальник управління освіти, молоді та спорту, культури та туризму громади І. Криска повідомив, що цього року у навчальних закладах громади буде шість перших класів. Загалом, в умовах Нової української школи розпочнуть навчання 120 дітей. «Порівнюючи з минулим роком, це на один клас більше. На щастя, у нас не зменшується кількість дітей, а, навпаки, зростає. Це позитивна динаміка для нашої ОТГ, яка сприяє належному фінансуванню. Залишок освітньої субвенції ми спрямовуємо на покращення

матеріально-технічної бази, мотивацію учнів та вчителів. Так, у 2018 р. на створення комфортних умов для навчання та розвитку учнів спрямовано 320 тис. грн, у 2019 р. – 980 тис. грн», – зазначив він.

Говорячи про покращення матеріально-технічної бази, управлінець зауважив, що за кошти освітньої субвенції, яка залишилася ще з минулого року, у чотири навчальні заклади ОТГ вдалося придбати нову комп'ютерну техніку, 12 телевізорів для перших класів та нові меблі. За рахунок субвенції, яка надійшла для оснащення класів НУШ, було закуплено дидактичні матеріали на загальну суму 22 тис. грн.

Оратівська селищна ОТГ, що на Вінниччині, демонструє хороші результати організації роботи закладів освіти всіх рівнів на території громади. Селищна рада розробила проект «Капітальний ремонт загальноосвітньої школи I–III ступенів смт Оратів (початкова школа) із впровадження енергозберігаючих технологій» як складової частини Програми економічного й соціального розвитку Оратівської ОТГ та Стратегічного плану розвитку громади на 2018–2025 роки.

Загальна вартість проекту з капітального ремонту Оратівської школи становить 5 млн грн, з них 3,5 млн грн – кошти ДФРР, 1,5 млн грн – кошти селищного бюджету. «Комісія з відбору рекомендувала наш проект до реалізації та фінансування. Ми перші в області створили свого часу опорну школу і вже профінансували 145,8 тис. грн з бюджету громади на виготовлення проектно-кошторисної документації та проведення експертиз, адже будівля старовинна. У першу чергу укріплення стін та вікон, хочемо зберегти старовинну башту, балкон, балюстраду, портик. Уже придбали твердопаливний котел, утеплюємо фасади. Свого часу, деякі експерти рекомендували закрити приміщення з огляду на демографію, але сьогодні до нас просяться діти з інших населених пунктів району, у яких ліквідовуються сільські школи», – зазначив І. Барський.

За словами голови Оратівської громади, ОТГ популярна серед сусідніх населених пунктів тим, що тут функціонує весь спектр освітніх закладів і створюється якісне середовище для комплексного виховання дітей – дошкільна, шкільна, позашкільна освіта. «Ми прагнемо якості в освіті. Серед 45 педагогів школи 19 мають вищий кваліфікаційний рівень. У нас зростає кількість учнів, от цього року четвертий клас завершують 43 учні, а набираємо до першого – 66, у наступному році буде три перш класи. І вже кілька років працює пришкільний табір літнього відпочинку. Більше 200 дітей у таборі “Ровесник”, бажаючих більше, ніж ми розраховували. Тут відпочивають діти з п'яти населених пунктів громади та з 13 населених пунктів району на умовах співфінансування. На харчування дітей та функціонування літнього табору відпочинку з місцевого бюджету йде 40 тис. грн. Упродовж літа діти Оратівської ОТГ займаються спортом та розвиваються в різних напрямках завдяки цікавим квестам, що проходять у зеленій зоні парку громади», – пояснює Л. Гнідунець, директор Оратівської опорної ЗОШ I–III ст.

За словами експертів Вінницького ЦРМС, громади, що створюють комплексний простір освіти на території ОТГ, мають вищі шанси бути спроможними та досягти сталого розвитку в майбутньому. Саме такий простір за принципом освітнього комплексу і створює Оратівська селищна ОТГ, адже всі заклади освіти розташовано в центрі громади, у зеленій парковій зоні. На території громади є дитячий садочок, школа, табір відпочинку школярів, будинок дитячої творчості й музична школа, а також кілька сучасних спортивних майданчиків та ігрових зон open-air.

Створення нового освітнього простору та матеріально-технічної бази шкіл і дитячих садочків – це ключовий пріоритет у розвитку Попільнянської ОТГ Житомирської області. П'ять реалізованих у 2018 р. проектів безпосередньо стосуються освіти.

Гімназія, розрахована на 1 тис. 500 учнів, навчає 700 дітей, частина з яких довозиться в містечко з навколишніх сіл. Гімназію повністю утеплено, замінено вікна, двері, дах. Крім того, у цьому році відкрили медіа-теку. Ще лишилося провести ремонт і модернізацію внутрішніх приміщень.

За рік було побудовано два нові міні-футбольні поля зі штучним покриттям та закінчено модернізацію спортзалу Попільнянської гімназії № 1. На ці спортивні об'єкти було витрачено понад 3,3 млн грн. «Школи, садки, спортивні майданчики, ігрові майданчики – це основа для нормального розвитку наших дітей. Далі ми будемо змінювати якість освіти та створюватимемо умови для зростання», – пояснює О. Пінцов, перший заступник голови Попільнянської селищної ради.

У рамках розвитку освітнього простору Васильківська ОТГ Полтавської області не закриває школи в селах. Заради збереження у Васильках школи, де нині навчаються всього 30 учнів, її зробили філією Лохвицької гімназії № 1. У громаді підтримують думку, що початкова школа має бути в кожному селі.

З метою ефективного використання приміщення школи, яке розраховане на 192 учні, частину його відвели під дитсадок, який нині відвідують 20 дітей, а ще планують перемістити сюди старостат. «За рахунок інфраструктурної субвенції, а також, не приховую, депутатських коштів нам вдалося замінити в цій будівлі, площею 1 тис. 500 кв. м, усі вікна та двері, а ще реанімувати спортзал, що 15 років узагалі не опалювався. Тепер на черзі ремонт їдальні, даху, теплових мереж», – зазначають у сільській раді громади.

Передача повноважень громадам з районного рівня, зокрема у сфері освіти, – одне із завдань реформи децентралізації. Усі ОТГ мають взяти в управління заклади освіти, створити ефективний управлінський орган, подбати про якість освітніх послуг, забезпечити комфортні умови перебування дітей у цих закладах. Чернігівщина є однією з небагатьох областей України, де всі об'єднані територіальні громади прийняли у своє управління розташовані на їхніх територіях заклади освіти.

Як повідомила І. Кудрик, директор Чернігівського центру розвитку місцевого самоврядування, створеного за підтримки Програми «U-LEAD з Європою» та Мінрегіону, їм вдалося згуртувати керівників відділів освіти – тепер вони між собою спілкуються й обмінюються досвідом.

Громади в рамках розвитку освітніх просторів мають також надавати послуги дітям з особливими освітніми потребами, які проживають на їхній території. Так, у Тетіївській об'єднаній територіальній громаді відкрили інклюзивно-ресурсний центр (далі – ІРЦ), фахівці якого надаватимуть допомогу понад 80 дітям з особливими освітніми потребами.

Станом на 1 травня 2019 р. у громаді перебуває 84 дитини на обліку, але вже до інклюзивно-ресурсного центру почали надходити заявки у зв'язку з тим, що дітям потрібно пройти переобстеження на новий навчальний рік (це близько 50 дітей). Більшість дітей з особливими освітніми потребами мають порушення мовлення, але є й діти з порушенням опорно-рухового апарату, з аутичними розладами, є також інші діагнози. Основне завдання – провести обстеження дитини з особливими освітніми потребами та забезпечити її право на освіту.

ІРЦ розташовано на території загальноосвітньої середньої школи, займає площу майже 140 кв. м. Крім кабінету психолога, логопеда, у ньому також обладнана реабілітаційна кімната для занять з дітьми з порушеннями опорно-рухового апарату, клас для занять з дітьми. Наразі ІРЦ шукає вчителя-реабілітолога.

Як повідомила заступник міського голови Тетіїва О. Коцеруба, з міського бюджету на ІРЦ було виділено 1,5 млн грн, за ці кошти буде проведено ремонт приміщення. Обладнання та дидактичні матеріали, а також сучасні методики роботи з дітьми профінансувала держава.

У школі, у приміщенні якої розташовано ІРЦ, є шість інклюзивних класів, і діти, які навчаються в них, зможуть також користуватися обладнанням центру.

Терешківська ОТГ Полтавської області розпочала створення власного інклюзивно-ресурсного центру. Планується, що цей заклад обслуговуватиме дітей з особливими освітніми проблемами не тільки з Терешківської, а й із Щербанівської та Мачухівської ОТГ того ж Полтавського району. ІРЦ у Терешківській ОТГ відкриють у приміщенні нинішньої сільської ради. Гроші на ремонтні роботи виділити планують з обласного, районного та бюджетів громад.

Нині в Полтавському районі мешкає понад 200 дітей з особливими освітніми потребами. «Створення інклюзивно-ресурсних центрів – це не тренд, а вимога нашого часу. ОТГ Полтавського району, які активно співпрацюють з нашим ЦРМС, нині подали гарний приклад спільної роботи у надзвичайно важливому напрямі для громад усієї України», – зазначила І. Балибіна, директор Полтавського ЦРМС.

У Радивилівській об'єднаній громаді на Рівненщині відкрили інклюзивний центр. Центр базується в приміщенні пришкольного НВК

«Школа № 2 – ліцей» у Радивиліві. Відвідувати центр зможуть і діти із сусідніх ОТГ. Центр відкрито за підтримки державної, регіональної та місцевої влади. «У результаті тут зможуть отримувати педагогічно-корекційну підтримку понад 5 тис. дітей з Радивилівщини. Зараз під центр відвели три кімнати, але будемо його розширювати. Додатково плануємо виділити ще один кабінет», – зазначив голова Радивилівської ОТГ М. Карапетян.

За словами керівника ІРЦ Н. Кошельник, у сенсорно-ресурсній кімнаті є декілька зон – робоча, релаксаційна, для проведення тренінгових занять, ресурсна зона, ігрова та куточок логопеда. Крім того, є ще лікувально-фізкультурний кабінет з тренажерами, басейн і спортивні доріжки.

Царичанська ОТГ Дніпропетровської області має чотири школи, одна з яких опорна та має дві філії. Освітня політика громади базується на такому принципі, що кожна дитина в найвіддаленішому селі повинна мати такі ж можливості, як і в центральній садибі селища. Тому громада організовує регулярні рейси, якими привозить дітей з кожного села на гуртки в Будинок школяра, у Будинок творчості, у музичну школу.

У рамках співпраці з DOBRE Царичанська громада впроваджує STEM-освіту. STEM-освіта – це напрям в освіті, що охоплює природничі науки (Science), технології (Technology), технічну творчість (Engineering) та математику (Mathematics). STEM-освіта, робототехніка – дають практичні навички в повсякденному житті. Для вчителів покращують умови для праці: ремонтують школи, оновлюють оснащення, посилюють матеріально-технічну базу.

Таким чином, у рамках реалізації реформи з децентралізації влади громади активізували свою діяльність навколо формування своїх освітніх просторів. Ефективне формування мережі шкіл громад прямопропорційно впливатиме на якість шкільної освіти на місцях та раціональне використання коштів місцевого бюджету (*Матеріал підготовлено з використанням інформації таких джерел: Мінрегіон України (<http://www.minregion.gov.ua>); Рівненська ОДА (<http://www.rv.gov.ua/sitenew>); Житомирський центр розвитку місцевого самоврядування (<http://lgdc.org.ua/branch>); Вінницький центр розвитку місцевого самоврядування (<http://lgdc.org.ua/branch/2>); Програма «U-LEAD з Європою» (<https://www.facebook.com/ULEADwithEurope>); Україна молода (<https://umoloda.kyiv.ua>); Інформ-агенція «Чернігівський монітор» (<http://monitor.cn.ua>); Укрінформ (<https://www.ukrinform.ua>); Український кризовий медіа-центр (<http://uacrisis.org/ru>); Асоціація міст України (<https://www.auc.org.ua>).*

С. Кулицький, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Огляд проблем економічного розвитку України в контексті дискусій на форумі YES-2019

З 12 по 14 вересня в Києві проходила XVI Щорічна зустріч Ялтинська європейська стратегія (YES) «Щастя зараз. Нові підходи для світу в кризі». На конференцію, організовану міжнародним форумом YES у партнерстві з Фондом В. Пінчука, зібралися понад 400 провідних політиків, дипломатів, бізнесменів, громадських активістів і експертів з 26 країн, щоб обговорити глобальні виклики майбутнього, а також політичну ситуацію та її значення для Європи та України, зазначалось на офіційному сайті цієї організації (URL: <https://yes-ukraine.org/ua/news/sogodni-rozpochno-svoyu-robotu-16-ta-shchorichna-zustrich-yaltinskoyi-yevropeyskoyi-strategiyi-yes>).

Причому деякі оглядачі ЗМІ вважають, що тема цьогорічної Ялтинської європейської стратегії була обрана не випадково. Ось що написала головний редактор газети «Дзеркало тижня» Ю. Мостова: «Цими питаннями перед проведенням традиційної конференції YES заопікувався її ініціатор В. Пінчук. Як людина, уважна до світових трендів, він вирішив приділити особливу увагу емоціям, що перемагають на всій планеті класичне раціо. Занепад ліберальної демократії штовхає на пошук нових ідей, концептів і емоцій тих, хто не бажає миритися з популізмом і націоналізмом як із довгостроковою перспективою. У цих пошуках і народилося «Глобальне дослідження щастя і політичних поглядів», що охопило, за словами авторів, репрезентативною вибіркою 51,9 % населення світу. Польові роботи в 15 країнах у травні – червні 2019 р. проводила компанія Schoen Consulting, а їх аналіз та підготовку забезпечив Д. Вард – дослідник Массачусетського технологічного інституту, співавтор Всесвітньої доповіді про щастя 2019 р.» (Мостова Ю. Зробіть нас щасливими! (Дзеркало тижня. 2019. № 34. С. 1–3).

До того ж специфіка цьогорічного проведення форуму YES полягала в тому, що він відбувався як раз після радикальної зміни вищих виконавчої та законодавчої влади в Україні. Тому цілком закономірно, що іноземні політики, державні діячі, бізнесмени та інтелектуали почали придивлятися до нових осіб у вищих органах влади України, намагаються скласти своє уявлення про соціально-політичну та економічну ситуацію в Україні та спрогнозувати її розвиток. І цьогорічний форум Ялтинська Європейська Стратегія доволі багатьом із згаданих осіб дає нагоду не лише публічно висловити свої думки та вислухати інших, а й особисто спробувати оцінити нинішню соціально-політичну й економічну ситуацію в Україні.

Загалом же щорічний форум Ялтинська європейська стратегія виконує ряд важливих для України функцій у системі міжнародних соціальних комунікацій. Зокрема, він демонструє важливий міжнародний іміджевий

проект як для України загалом, так і для певних соціальних груп у нашій державі та за її межами. Також щорічна міжнародна зустріч YES є засобом неформального спілкування представників істеблішменту держав Заходу та України. Її можна розглядати як один з важливих елементів, вузлів міжнародних соціальних мереж політичних еліт різних держав. У цьому контексті вельми показовою є доволі регулярна участь останніми роками у роботі YES відомого дослідника соціальних мереж старшого наукового співробітника Інституту Гувера, Стенфордського університету (США) Н. Фергюсона. Спілкування в рамках цієї міжнародної зустрічі, наприклад, дає змогу її учасникам з'ясувати інтереси й так чи так узгодити наміри представників істеблішменту різних держав, напрацювати контакти між ними, ближче познайомити представників політичних, підприємницьких і наукових кіл насамперед розвинених країн з новою вищою владою України тощо. Водночас на цій зустрічі в новій українській владі з'явилась зручна нагода задекларувати свої наміри в сфері зовнішньої та внутрішньої політики, економіки, державного управління тощо, чим вона й скористалася.

Щоправда, специфіка тематики цьогорічного форуму «Щастя зараз. Нові підходи для світу в кризі» вплинула й на характер дискусії та тематику виступів його учасників. Адже, як показало згадуване вище глобальне дослідження, розуміння щастя різними людьми може бути як вельми абстрактним, так і доволі конкретним. Зокрема, респондентам у 15 країнах, включаючи й Україну, на запитання «Який із чинників найважливіший у вашому житті?» було запропоновано 10 варіантів відповідей, з яких вони мали вибрати лише один. Серед 10 запропонованих варіантів відповідей водночас були, наприклад, такі вельми абстрактні як щастя, щастя моїх дітей, життя у справедливому суспільстві, так і більш конкретні: професійний успіх, здоров'я і довголіття. Причому, за результатами згаданого дослідження, більшість українців вважали, що країні потрібні нові політична й економічна система, а уряд повинен запровадити нові підходи для забезпечення соціальної стабільності (Дзеркало тижня. 2019. № 34. С. 1–3).

Цілком закономірно, що учасникам, особливо іноземним, цей захід дав зручну нагоду для того, щоб спробувати розібратись як доволі емоційний цьогорічний політичний вибір українців, що призвів до радикальних змін у персональному складі вищих органів виконавчої та законодавчої влади України, може трансформуватись у раціональні механізми державного управління й відповідного розвитку українського суспільства загалом, і української економіки зокрема.

Тому не дарма ЗМІ досить багато уваги приділили висловлюванням українських можновладців на XVI Щорічній зустрічі Ялтинської європейської стратегії. І звідси закономірно виникає питання щодо можливого зв'язку висловлених на зазначеному форумі пропозицій та розвитку економічних процесів в Україні. Причому для такої оцінки згадані пропозиції варто розділити за ступенем їх узагальнення/конкретності, тобто на загальні і більш конкретні, а також за сферою їх реалізації – внутрішньо

українською та міжнародною. Адже саме так їх сприйматимуть зацікавлені особи, реальні та потенційні.

Цілком природно, що чільне місце серед висловлювань представників української влади на XVI Щорічній зустрічі Ялтинської європейської стратегії посів виступ Президента України В. Зеленського, який приділив увагу зовнішнім і внутрішнім аспектам розвитку економіки України. Зокрема, він підкреслив, що міжнародні санкції щодо Росії мають бути збережені аж до відновлення миру. «У цивілізованому світі платити податки – це нормально, в тому числі за забезпечення порядку. Санкції – це, фактично, ті ж самі жорсткі податки, необхідні для світового порядку. Якщо завгодно – це податок заради миру. І поки його не буде відновлено – санкції повинні бути збережені», – наголосив Президент України (URL: <https://yes-ukraine.org/ua/news/mizhnarodni-sanktsiyi-shchodo-rosiyi-neobhidno-zberegiti-azh-do-vidnovlennya-miru-volodimir-zelenskiy>). Причому для України зазначені міжнародні санкції щодо держави-агресора мають не лише соціально-політичне та військове, а й економічне значення. По-перше, вони є засобом економічного тиску на соціально-політичну ситуацію в Росії, що може певною мірою впливати на її позицію, принаймні щодо війни на Донбасі. По-друге, ці санкції загалом негативно впливають на міжнародну конкурентоспроможність російської економіки, що так чи так може бути вигідним українським товаровиробникам.

Серед ворогів нашого українського щастя Президент України, крім війни, назвав бідність, корупцію і заздрість. В. Зеленський «зазначив, що для того, аби розумні та працьовиті люди поверталися до України, потрібне стабільне економічне зростання, детінізація економіки. Це передусім неможливо без подолання корупції, контрабанди та встановлення верховенства закону». При цьому він наголосив, що «монополістів більше не повинно бути в Україні, в нас повинен бути відкритий ринок. Я впевнений, що вони нас почують. А якщо не почують, то доведеться інші спроби знайти, як з ними говорити... Я думаю, вони вже самі готові, щоб перезапустити своє ставлення, перезапустити свою голову, свою ментальність». В. Зеленський також зазначив, що «представники великого бізнесу в розмовах скаржаться на труднощі, проте президент підкреслив, що буде говорити з ними про необхідність впроваджувати справжні ринкові правила в Україні» (URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/politics/2019-09-13/vernut-kryim-perezagruzit-oligarhov-glavnyie-tezisyi-zelenskogo-na-yaltinskom-forume/27878>). При цьому він не наводив конкретних механізмів реформування української економіки.

Також Президент України В. Зеленський під особисті гарантії запросив міжнародний бізнес інвестувати в Україну. «У нас є ряд проектів куди я, під мої особисті гарантії, гарантії захисту, запрошую іноземний бізнес. Це енергетика, інфраструктура, прозорий обіг земель», – заявив він. «В. Зеленський презентував проект щодо іригації землі в південних регіонах України, міжуніверситетський ІТ-кластер у Харкові, центр кіновиробництва в Києві, новий курорт на березі Чорного моря в абсолютно новому місті,

гірськолижні курорти в Славському та Боржаві, розвиток острова Хортиця, масштабний парк розваг для гостей із Східної та Центральної Європи» (URL: https://dt.ua/POLITICS/zelenskiy-pid-osobisti-garantiyi-zaprosiv-mizhnarodniy-biznes-investuvati-v-ukrayinu-323421_.html).

Другим за значимістю для потенційних інвесторів української економіки можна вважати виступ Прем'єр-міністра Кабінету Міністрів України О. Гончарука. «Наступний рік ми плануємо присвятити великим системним реформам, які потрібно провести через парламент цієї осені, а завершити імплементацію наступного року. Це нам дасть змогу в 2021–2024 рр. зростати на 7+ %, що має привести нас у новий стан, який ми задекларували», – зазначив він. На його думку, інвестори, які повірять в це і не злякаються ризиків, зможуть добре збагатитися. При цьому він посилався на досвід східноєвропейських країн (URL: https://ukr.lb.ua/economics/2019/09/14/437297_goncharuk_ukraina_stane_naybils_h.html).

За словами О. Гончарука, уряд планує відкрити ринок землі, навести лад з монополіями (зокрема, в енергетиці та інфраструктурі), лібералізувати трудові стосунки, докласти зусиль до розв'язання проблеми безробіття, демографічної проблеми та захисту довкілля. Відповідну програму реформ уряд має намір презентувати в парламенті вже за кілька тижнів, зазначається на сайті форуму Ялтинська європейська стратегія. Також він зазначив, що уряду України «необхідно спробувати з'єднати водним шляхом Балтійське і Чорне море, – це абсолютно реально, це проект Е-40 водних шляхів, про які необхідно домовитися з Польщею та Білоруссю».

Крім Прем'єр-міністра О. Гончарука на цьогорічній зустрічі Ялтинської Європейської Стратегії з української сторони виступали й інші представники вищих органів державної влади: Голова Верховної Ради України Д. Разумков, народні депутати С. Вакарчук та І. Крулько, віце-прем'єр-міністр, Міністр цифрової трансформації України М. Федоров, Міністр освіти і науки Г. Новосад. Їхні виступи за змістовною спрямованістю явно не суперечили ідеям В. Зеленського та О. Гончарука, або ж мали вельми загальний характер. Тому й враження, які ці доповідачі справили на учасників цьогорічної зустрічі YES найвірогідніше в загальному не створювали в слухачів суттєвого когнітивного дисонансу зі змістом виступів згаданих вище українських високопосадовців.

Водночас треба наголосити, що вплив щорічного форуму Ялтинська європейська стратегія на розвиток економіки України, зокрема її інвестиційної привабливості, багато в чому визначається тим внеском, який робить цей захід у формування відповідної інформаційної атмосфери навколо України. Причому це стосується не лише офіційних виступів учасників форуму, а й їхнього спілкування в кулуарах і навіть присутності (або відсутності) якихось осіб і, звичайно, коментарів ЗМІ. Хоча й самі журналісти, вочевидь, були ознайомлені зі змістом лише невеликої частини

кулуарних бесід. З іншого боку, інформація про осіб, які були присутні на конференції YES, може дати певні уявлення про тематику їхніх розмов.

У цьому контексті не можна не згадати, що одним з ньюзмейкерів цьогорічної Ялтинської європейської стратегії, причому в негативному для економіки України значенні, став відомий вітчизняний бізнесмен й один з колишніх власників ПриватБанку І. Коломойський. Насамперед ЗМІ звернули увагу, що вперше за весь час проведення Ялтинської європейської стратегії він був на ній присутній. І хоча І. Коломойський не виступав з трибуни конференції, він доволі багато висловлювався в кулуарах.

Зокрема, співвласник групи «Приват» заявив про відсутність у нього серйозних конфліктів із бізнесменом, власником групи EastOne В. Пінчуком, з яким вони раніше судилися в Лондонському суді. А, відповідаючи на запитання про прогноз розвитку бізнесу групи СКМ Р. Ахметова, І. Коломойський зазначив: «У нього є проблеми, про які він знає. І я думаю, що він спокійно може їх вирішити. Там є нормальні цивілізовані шляхи. У будь-якому разі, я вважаю, що це не може стосуватися ні реприватизації, ні націоналізації, ні інших видів експропріації». Однак найбільш резонансною була заява І. Коломойського про те, що він має право вимагати частку в акціонерному капіталі ПриватБанку, яку він оцінив у 2 млрд дол. США (у ЗМІ також називають суму в 60 млрд грн).

Водночас саме аналізу економічних пропозицій української влади на цьогорічній зустрічі Ялтинської європейської стратегії вітчизняні ЗМІ приділили не надто багато уваги. Хоча, наприклад, оглядач тижневика «Деловая столица» О. Куц доволі детально розглянув економічні положення виступів вищих посадових осіб нашої держави, причому не окремо, а взаємопов'язано. Зокрема, на його думку, для досягнення 40-відсоткового приросту вітчизняної економіки протягом наступної п'ятирічки з одночасним дотриманням принципів соціальної справедливості та соціальної відповідальності бізнесу, Україні треба перейти до функціонування своєї економіки за такою ж моделлю, як у Німеччині, Австрії та країнах Скандинавії. Він також вважає, що запит на таку соціально-економічну модель в Україні є.

Утім, треба визнати, що наявність зазначеного суспільного запиту ще не є гарантією його швидкої реалізації (URL: <http://www.dsnews.ua/economics/irrigatsiya-i-gorod-kotorogo-net-pomogut-li-ukraine-proekty-19092019220000>).

Одночасно співзасновник та директор економічних програм Українського інституту майбутнього А. Амелін закликає не дивуватись, якщо в наступні п'ять років економіка України не просто виросте на 40 %, а збільшить доларовий ВВП удвічі. При цьому він стверджує, що в новітній українській історії були періоди, коли вітчизняна економіка в доларовому еквіваленті зростала більше, ніж на 40 % за п'ять років і наводить «кілька цифр з історії України: 1. 2000–2004 (31,26 млрд дол. – 64,88 млрд дол.) – зростання 100 % за чотири роки. 2. 2009–2013 (117,2 млрд дол. –

183,3 млрд дол.) – зростання 56 % за чотири роки. 3. 2015–2019 (91,03 млрд дол. – 150 млрд дол.) – зростання 64 % за чотири роки». Щоправда, при цьому А. Амелін, по-перше, не вказує джерела цих розрахунків, чим викликав цілком обгрунтовані критичні зауваження дописувачів.

Далі А. Амелін подає перелік «рецептів», як то земельна реформа, самозабезпечення України газом, самозабезпечення України нафтою і нафтопродуктами, будівництво нових атомних енергоблоків і можливість щорічно отримувати від експорту до 2 млрд дол., запуск накопичувальної пенсійної системи, який «протягом п'яти років дасть близько 3 млрд дол. додаткових інвестицій в економіку» і ще ціла низка програм. При цьому він оприлюднює (у доларовому еквіваленті) багатомільярдні інвестиції для цих заходів та їхній не менш вражаючий економічний ефект (URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/vvp-ukrajini-yak-mozhe-virosti-ekonomika-ukrajini-novini-ukrajini-50044728.html>).

При цьому А. Амелін не наводить а ні інформаційних джерел своїх «рецептів», а ні методики їх розрахунку. Нарешті він не пояснює звідки саме візьмуться ці багатомільярдні інвестиції, яка окупність цих інвестицій і хто їх робитиме. Деякі пропозиції виглядають взагалі фантастичними, як, наприклад, «самозабезпечення України нафтою» протягом найближчих п'яти років без підготовки до розробки родовищ нафти. Треба підкреслити, що подібні декларації, що не підтверджені належними розрахунками аж ніяк не можуть бути засобом залучення в українську економіку вітчизняних та іноземних інвесторів. Викликає запитання й представлені А. Амеліним показники зростання української економіки протягом трьох згаданих вище періодів. До того ж зазначені періоди економічного зростання слідували за кризами перед тим пережитими Україною.

Тут доречно звернутися до аргументів академіка НААН, директора Інституту стратегічних оцінок при Президентському фонді Л. Кучми «Україна» П. Гайдучького. «З позицій економічної теорії стверджувати, що його зростання за п'ять років на 40 % неможливе, було б некоректно. Такі темпи зростання ВВП цілком реальні, особливо після криз і в періоди інноваційної модернізації. Не менш цінним є і вітчизняний досвід забезпечення зростання ВВП за 2000–2004 рр. кумулятивно на 49,5 % із середньорічним темпом 8,4 %. Головний секрет успіху тоді полягав в ефективному поєднанні двох важливих факторів. Перший – мобілізація використання наявних виробничих потужностей економіки. Другий – здійснення ефективних економічних реформ.

Що має у своєму розпорядженні нинішня влада? Щодо першого фактора, то треба визнати, що потужності підприємств промисловості, енергетики, транспорту, сільського господарства та інших галузей зараз значно менші, ніж були в середині 90-х років минулого століття. Щодо другого фактора, то нинішня влада на чолі з Президентом В. Зеленським теж налаштована на реформи. Однак потенціал мотиваційно-ефективних реформ

значною мірою вичерпаний. Ідеться насамперед про приватизаційні, підприємницькі, регуляторні та інші реформи. Водночас нинішній уряд задекларував своє бачення точок зростання. Такими точками названі: легалізація грального бізнесу; масова приватизація, включаючи нафтогазовий комплекс і залізницю; відкриття ринку землі; пільгове іпотечне кредитування; IT-сектор та іноземні інвестиції. Але ці точки зростання слабо корелюють із обсягами та динамікою ВВП», – зазначає П. Гайдуцький.

І далі він продовжує «прив'язка планів зростання ВВП на 40 % до тих точок зростання, які задекларував уряд, виглядає досить сумнівною. Зазначені точки зростання є переважно віртуальні і не спроможні забезпечити такий прогноз. Водночас є інші можливості для прискорення зростання економіки. Вони вагоміші й реальніші». Тобто, критично оцінюючи плани уряду, П. Гайдуцький висуває свої пропозиції щодо забезпечення задекларованого зростання валового внутрішнього продукту України, підтверджуючи їх (на відміну від А. Амеліна) відповідними розрахунками із зазначенням джерел отримання інформації (Гайдуцький П. Зростання ВВП на 40 %: як неможливе зробити можливим? (Дзеркало тижня. 2019. № 35. С. 9).

Хоча А. Ослунд, економіст, старший науковий співробітник американського аналітичного центру Atlantic Council, вважає плани Прем'єр-міністра О. Гончарука підвищити ВВП України на 40 % за п'ять років «дуже реалістичними» та аргументує свою точку зору наступним чином. «В Україні з 2000 по 2007 рік економічне зростання в середньому було 7,5 %. Ми можемо повернутися до такого зростання. Рівень економічного розвитку в Україні дуже низький, натомість людський капітал вражає, інфраструктура в доволі належному стані, а європейський ринок відкритий» (URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/kolomoyskiy-vchinyaye-politichne-samogubstvo-anders-aslund-50043424.html>). Хоча при цьому він не обґрунтовує свою точку зору відповідним економічним аналізом і не спростовує досить вагомих аргументів П. Гайдуцького щодо можливості економічного зростання в Україні, наведених вище.

Також свої зауваження до меседжу, озвученого на форумі YES Прем'єр-міністром О. Гончаруком про переваги України для іноземних інвесторів («Хто зайде раніше, той заробить більше»), а інвестори тому «Повинні бути готові до країнових ризиків», висловив і А. Здесенко, засновник і президент корпорації «Біосфера», засновник компанії Charisma Fashion Group. Зокрема, він зазначив: «Перше. Компанії, які вибирають чи заходити їм в Україну, дивляться на Литву, Естонію або Польщу як на альтернативи. Вони виходять з критеріїв наявності захисту приватної власності, відсутності покупок судів і корупції загалом. Якщо такі ризики в країні є, то зрозуміло, що виберуть не нас. Друге. Український великий бізнес, який уміє працювати в умовах перманентного ризику і тотальної корупції, і так постійно інвестує. Тільки він зараз завмер, уважно спостерігаючи за стосами законів, які спринтерськи готуються до прийняття.

Тому нас переконувати не потрібно – переконувати потрібно іноземні компанії, які заходять надовго і, приймаючи рішення, дивляться на прозорість законодавства, гарантії збереження бізнесу, наявність і вартість робочої сили (тут у нас стабільний відтік і дефіцит кадрів), інфраструктуру (убиті дороги, аеропорти, особливо рідний Дніпро, мережі тощо), вартість ресурсів (електроенергія і газ для підприємств незабаром будуть дорожчими, ніж в Європі). Ніяких податкових і інвестиційних поблажок немає, зате до сих пір є ПДВ на ввезене обладнання. Третє – вартість кредитних ресурсів та їх доступність» (<https://biz.nv.ua/ukr/experts/reakciya-biznesu-na-zayavu-prem-yer-ministra-na-forumi-yes-tochka-zoru-andriya-zdesenko-50042887.html>).

Водночас, поряд з оцінкою планів української влади щодо майбутнього зростання ВВП, оцінку в ЗМІ отримали й конкретні проекти, озвучені Президентом В. Зеленським на цьогорічному форумі Ялтинська європейська стратегія. Зокрема, вже згадуваний вище оглядач тижневика «Деловая столица» О. Куш пише: «Наскільки реальні ці проекти і найголовніше, чи можуть вони в дійсності стати драйверами економічного розвитку країни? Почнемо з хорошого. Всі їх дійсно можна реалізувати. Питання в капіталомісткості та інвестиційної віддачі.

Вкладати мільярди доларів приватних інвесторів у пустельні ґрунти, коли в Україні після відкриття ринку землі можна буде купити мільйони гектарів родючої ріллі, – заняття вельми сумнівне з точки зору ефективності та швидкої окупності».

Проект з будівництва нового міста на березі Чорного моря «з нуля» у нас поки важко реалізувати, все ж ми не Саудівська Аравія, яка заявила про наміри побудувати нове «розумне і транскордонне» туристичне місто Неом на північному заході країни на березі Червоного моря протяжністю 460 км, на що саудівці готові витратити 500 млрд дол.

Ідеї курортів у Карпатах, центру кіновиробництва в Києві, будівництво розважального центру – це більше схоже не на системні точки зростання ВВП і драйвери економіки, а на приватні бізнес-проекти, які можливо і привабливі для інвесторів, але концепції яких поки вкрай сирі і не підготовлені. Навіть у разі активного опрацювання – це не те, що може зрушити з мертвої точки 40-мільйонну країну. Точно як легалізація грального бізнесу і видобутку бурштину в Поліссі. Спроби знайти точки зростання ВВП за допомогою набору різношерстих бізнес-ідей, особливо в сировинних і аграрних сегментах – погана стратегія» (URL: <http://www.dsnews.ua/economics/irrigatsiya-i-gorod-kotorogo-net-pomogut-li-ukraine-proekty-19092019220000>).

Виникають запитання й до економічного обґрунтування проекту Е-40, що передбачає створення річкового шляху від Балтійського до Чорного моря через річки Вісла, Західний Буг, Прип'ять і Дніпро, протяжністю понад дві тисячі кілометрів. У реалізації проекту, як передбачається, візьмуть участь Польща, Білорусь і Україна. Зокрема, за словами директора

інфраструктурних програм Українського інституту майбутнього В. Шульмейстера та В. Талаха, експерта з економічного аналізу та транспортної інфраструктури Українського інституту майбутнього «Польща має вкласти в проект 12 млрд євро, а Україна лише 32 млн євро» (URL: <https://www.uifuture.org/publications/news/25032-chy/potriben/ukraini/vodnui/korydor>). Утім, такі великі розбіжності в оцінці інвестицій країн-учасниць в реалізацію цього проекту викликають запитання щодо якості його техніко-економічного обґрунтування та перспектив міжнародної співпраці.

Одночасно, через функціонування форуму Ялтинська європейська стратегія як комунікативного майданчика, на рішення власників та/або розпорядників капіталів щодо доцільності інвестування в українську економіку, впливають не лише офіційні виступи учасників зустрічі, а й уявлення потенційних інвесторів, які формуються від спілкування в кулуарах YES. І тут великий інформаційний резонанс мали висловлювання відомого українського бізнесмена І. Коломойського та ряд подій, як то підпал будинку колишньої голови Національного банку України (НБУ) В. Гонtareвої, що так чи так у певній частині українського суспільства та міжнародної спільноти викликають асоціації з персоною І. Коломойського.

Нещодавно в редакційній колонці одного з найвпливовіших періодичних ділових видань світу Financial Times зазначалося, що після перемоги В. Зеленського на виборах в Україні почали відбуватися хороші зміни, проте в останні два тижні почали відбуватися і тривожні події. Зокрема, як стверджувало це видання, Прем'єр-міністр України О. Гончарук заявив, що влада шукає «компроміс» з І. Коломойським у справі ПриватБанку. При цьому підкреслювалось, що угода про повернення банку або зняття претензій до Коломойського не тільки ризикує поставити під загрозу майбутнє фінансування від МВФ та інших західних партнерів, а це може підірвати й інші позитивні кроки уряду. Після виходу матеріалу О. Гончарук заявив, що «жодних переговорів уряд ні з ким не веде». Також він додав, що не настільки глибоко знає юридичні деталі цієї справи, щоб коментувати її по суті і звинуватив журналістів у необ'єктивності та спотворенні інформації (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/ft-rozgromilo-kolomoyskogo-v-redakciyniy-kolonci-novini-ukrajini-50043709.html>).

Також прес-служба Прем'єр-міністра поширила таку заяву: «Інформація, яка міститься в сьогоднішньому матеріалі видання Financial Times, не відповідає принципам об'єктивності, що їх повинні дотримуватися засоби масової інформації – тим паче ЗМІ такого рівня. Цитата, на якій базується висновок авторів матеріалу, вирвана з контексту та не є репрезентативною в контексті усієї наданої Прем'єр-міністром України інформації. Він не надавав жодної інформації щодо ведення будь-яких переговорів як із паном Коломойським, так і з будь-ким іншим щодо вказаного питання» (URL: <https://biz.nv.ua/ukr/finance/pres-sluzhba->

goncharuka-zvinuvatila-ft-v-neob-yektivnosti-cherez-tekst-pro-kolomoyskogo-novini-ukrajini-50043262.html).

Утім, попри ці спростування, питання кому більше довірятимуть власники капіталів щодо доцільності інвестування за таких обставин в економіку України Financial Times чи українській владі, видається риторичним.

У цьому ж контексті варто згадати, що у спільній заяві Європейської бізнес-асоціації та Американської торговельної палати в Україні зазначалося, що ділова спільнота, об'єднана цими організаціями, глибоко стурбована останніми подіями навколо ПриватБанку та экс-очільниці Національного банку України В. Гонтаревої. Також віце-президент Європейського банку реконструкції і розвитку А. Пію повідомив журналістам в Києві, що ЄБРР уважно спостерігає за ситуацією навколо ПриватБанку і экс-глави Національного банку В. Гонтаревої. І хоча жодних офіційних даних, які б вказували на причетність І. Коломойського до останніх подій навколо экс-глави НБУ В. Гонтаревої не оприлюднено, але добре відомо, що на інвестиційні рішення потужний вплив справляють чутки, репутаційні стереотипи щодо країн-реципієнтів інвестицій та відповідні уявлення інвесторів.

Вельми показовим є нещодавнє інтерв'ю генерального директора інвестиційної компанії Dragon Capital Т. Фіали, який зазначив, що загалом ситуація в Україні на сьогодні виглядає краще, ніж півроку тому. Зокрема, інвестори побоювалися зміни геополітичного курсу України, але цього не сталося. Поряд з тим він окремо наголосив, що «...Коломойського всі давно знають. У нього з двохтисячних репутація рейдера № 1 в Україні. Є зрозуміла історія з ПриватБанком, який використовувався як пілосос для депозитів і кредитування пов'язаних осіб, що призвело до його націоналізації, під час якої держава вклала 5,5 млрд дол., щоб заповнити дірку в капіталі. Якщо буде якийсь платіж з боку держави пану Коломойському у випадку з ПриватБанком – це, мені здається, буде дуже яскраве червоне світло для інвесторів і для міжнародних фінансових організацій», – сказав він. Т. Фіала також додав, що на Заході можуть задуматися, «чи є сенс зближуватися з Україною і продовжувати санкції проти Росії, якщо в Україні правлять олігархи і гроші, які Захід сюди інвестує на пільгових умовах, а вони потім доходять до кишень олігархів» (URL: <https://biz.nv.ua/ukr/finance/kolomoyskiy-reyder-1-kompensaciya-za-privatbank-bude-yaskravim-chervonim-svitlom-dlya-investoriv-fiala-50044853.html>).

Як бачимо, змістовне наповнення інформаційного простору під впливом цього річного форуму Ялтинська європейська стратегія вельми неоднозначне щодо його імовірного впливу на розвиток економічних процесів в Україні.

Тому треба звернути увагу на деяку економіко-статистичну інформацію. Зокрема, аналіз даних Державної служби статистики

(Держстату) України показує, що у квітні – серпні 2019 р. (тобто коли стало відомо про перемогу на президентських виборах в Україні В. Зеленського) надходження прямих іноземних інвестицій – ПІІ (акціонерного капіталу) в Україну зросли на 14,3 % порівняно із січнем – березнем 2019 р. Причому 62,8 % від усіх надходжень ПІІ припадало на Кіпр і Нідерланди, тобто на юрисдикції з пільговим оподаткуванням, звідки в Україну під виглядом іноземного дуже часто заходить по суті український капітал. Прикметно, що у січні – березні 2019 р., тобто до виборів Президента України, на Кіпр і Нідерланди припадало лише 27,1 % надходжень прямих іноземних інвестицій в Україну. Також показово, що загальні суми надходжень ПІІ в Україну у січні – червні 2018 р. і 2019 р. були однаковими. З проведеного аналізу випливає, що після перемоги на президентських виборах в Україні В. Зеленського активізувалося надходження в Україну капіталів із юрисдикцій з пільговим режимом оподаткування (офшорних). І є вагомі підстави вважати, що це, так би мовити, трансформовані українські капітали. Що ж стосується дійсно прямих іноземних інвестицій, то режим їх надходження в Україну в І півріччі цього року істотно не змінився. На жаль, дані про надходження ПІІ в Україну в липні – вересні цього року ще відсутні.

Водночас ЗМІ 16 вересня 2019 р. повідомили, що за інформацією про підсумки дискусії членів комітету з монетарної політики Національного банку України нерезиденти (іноземці) в останні тижні припинили нарощування портфеля українських гривневих облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП), але при цьому і не виводили інвестиції з України. «Гроші, отримані від погашення короткострокових паперів, вкладали в інші випуски ОВДП, але вже на довші строки», – ідеться в підсумках дискусії членів комітету НБУ.

Таким чином, проведений вище аналіз дає доволі вагомі підстави для наступних припущень. З одного боку, бізнес в Україні загалом поки функціонує в звичному режимі. Щодо умов підприємницької діяльності в перспективі, то економіко-психологічний стан бізнес-кіл в Україні, особливо іноземних, можна коротко визначити як «очікування». Українська влада, у тому числі й на цьогорічній зустрічі Ялтинської європейської стратегії, задекларувала свої наміри. У відповідь бізнес, насамперед іноземний, а також іноземні політичні партнери України окреслили, так звані, «червоні лінії», які нова українська влада не повинна перетинати (*При написанні статті було використано інформацію з таких джерел: Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво (<http://www.bank.gov.ua>); Державна служба статистики (<http://www.ukrstat.gov.ua>); Апостроф (<https://apostrophe.ua>). – 2019. – 13.09; Деловая столица (<http://www.dsnews.ua>). – 2019. – 22.09; Дзеркало тижня (<http://dt.ua>). – 2019. – 13, 14, 16, 23.09; Дзеркало тижня. – 2019. – № 34, 35; Інтерфакс – Україна (<https://ua.interfax.com.ua>). – 2019. – 16, 17.09; Левый берег (<http://Lb.ua>). – 2019. – 13, 14.09; Новое время. – 2019. – 14–17, 19, 20, 24–26.09; Український інститут майбутнього*

(<https://www.uifuture.org/publications/news/25032-chy/potriben/ukraini/vodnui/korydor>); Факти (<https://fakty.com.ua>). – 2019. – 13, 14.09; Ялтинська Європейська Стратегія (<https://yes-ukraine.org>); Deutsche Welle (<http://dw.com>). – 2019. – 14.09).

А. Рябокони, мл. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

Третий раунд газовых переговоров между Украиной, Еврокомиссией и РФ в отражении украинских и зарубежных СМИ

После длительной паузы, связанной с цепочкой выборов в Украине и ЕС, 19 сентября возобновились трехсторонние переговоры между Украиной, Еврокомиссией и РФ по вопросу транзита газа. Основным их результатом стало то, что стороны заявили о готовности продолжить разговор о транзите с 2020 г. через Украину в ЕС по европейским правилам, то есть бронируя мощности украинской ГТС. Однако и украинская сторона, и российская заявляют о существовании рисков для срыва будущих раундов. С одной стороны, это может быть затягивание процесса сертификации нового оператора ГТС Украины, с другой – условие России «обнулить» взаимные требования по решению Стокгольмского арбитража. Также российская сторона поставила на обсуждение вопрос о возобновлении закупки газа Украиной напрямую, но детально этот вопрос будет рассматриваться во время следующих раундов переговоров.

РФ в очередной раз подтвердила готовность осуществлять транзит газа через территорию Украины в страны Европейского Союза по европейским правилам, отметил украинской делегации, министр энергетики и защиты окружающей среды А. Оржель.

Министр энергетики РФ А. Новак подтвердил это, отметив, что РФ готова бронировать мощности украинской газотранспортной системы для транзита газа. «Наша позиция в том, что если европейское законодательство действительно в январе 2020 г. будет имплементировано в украинское, то мы готовы работать в соответствии с европейским законодательством. Это означает, что готовы бронировать мощности с 1 января 2020 г.», – сказал А. Новак в комментарии российским СМИ.

Некоторые представители украинской делегации заявили прессе, что в принципе такой вариант завершения переговоров был ожидаемым и оптимальным на данном этапе. Именно бронирование мощностей газотранспортной системы и является принципиальным отличием европейской системы транзита от варианта, который применяется для транзита газа через Украину по контракту 2009 г. То есть компания, чей газ транспортируется, фактически выкупает определенную мощность ГТС и использует ее по мере необходимости.

По системе бронирования мощностей Украина с 2013 г. производит реверсные поставки газа из ЕС. В НАК «Нефтегаз Украины» заявили, что

таким образом РФ впервые допустила возможность применить европейские правила в работе с Украиной по транзиту. Однако справедливости ради стоит напомнить, что в первый раз о потенциальной возможности применять европейские нормы со стороны России прозвучало немногим более года назад на первых консультациях по вопросу транзита в Берлине. Затем переговорный процесс остановился.

По словам А. Оржеля, Украина передала ЕС и российской стороне ряд документов для изучения. «Это “дорожная карта”, ...как мы до 1 января 2020 г. получим независимого сертифицированного оператора, проект договора об интерконнекторе и проект договора по транспортировке», – заявил он.

Отметим, что накануне трехсторонних переговоров с РФ и Евросоюзом по транзиту газа с 2020 г. правительство А. Гончарука определилось с моделью анбандлинга НАК «Нефтегаз Украины». Как заявил министр энергетики и защиты окружающей среды А. Оржель, «мы разработали модель анбандлинга НАК “Нефтегаз Украины” в соответствии с требованиями Третьего энергопакета. Очень важно, что нам удалось сдвинуть ситуацию перед трехсторонними переговорами между Украиной, ЕС и РФ. Надежная и бесперебойная работа украинской газотранспортной системы очень необходима для поставщиков и потребителей из стран ЕС. Демополитизация темы управления ГТС даст нам возможность занять сильную позицию в будущих переговорах».

Вопрос анбандлинга правительство В. Гройсмана и руководство НАК не могли согласовать почти три года – первое постановление о проведении процедуры было принято еще в ноябре 2016 г. Однако из-за разного видения процесса в правительстве и НАК анбандлинг тормозился. Это было формальным поводом для российской стороны затягивать с проведением трехсторонних переговоров (Украина – РФ – ЕС) по обсуждению новых условий контракта на транзит газа с 2020 г.

Первый раунд трехсторонних консультаций по транзиту проходил в июле 2018 г. Тогда все участники демонстрировали желание и готовность к обсуждению темы. Украина в итоге добилась поставленной цели – и Россия, и ЕС признали, что новый документ должен готовиться на базе европейского законодательства. Однако уже в январе 2019 г. Переговоры провалились. Российская сторона заявила, что нужно мирно урегулировать вопрос о возврате по решению арбитража Стокгольма 2,56 млрд долл. за проигранный спор по транзитному контракту 2009 г. Одним из аргументов было и то, что, мол, Украина собирается проводить переговоры, но до сих пор неясно, кто будет партнером «Газпрома».

Практически с начала сентября этого года вопрос анбандлинга обсуждался представителями правительства, «Нефтегаза», Европейского энергетического сообщества (далее – ЕЭС), Еврокомиссии и Всемирного банка на разных уровнях. В итоге была согласована новая модель, которая несколько отличается от предыдущих заявлений: OU (ownership unbundling) –

вариант Кабмина и ISO (Independent System Operator), на которой настаивало руководство «Нефтегаза». Первая модель предусматривает полное отделение ГТС от НАК, вторая – сохраняет «Нефтегаз» как выгодополучателя, поскольку это соответствует решению Стокгольма и теоретически позволит НАК продолжать спор с «Газпромом» по компенсации 12 млрд долл. в случае отсутствия транзита с 2020 г. В обоих случаях речь идет лишь о ГТС – без подземных хранилищ.

В итоге, за основу будет взята модель OU, поскольку против ISO категорически выступило руководство ЕЭС. По мнению директора ЕЭС Я. Копача, именно модель OU позволит минимизировать риски влияния на нового оператора со стороны НАК «Нефтегаз Украины». «ООО “Оператор ГТС Украины” – компания, созданная НАК, и в Евроэнергообществе очень сильно опасаются, что если при использовании модели ISO будет хоть какая-то возможность влиять на оператора со стороны руководства НАК, то она будет использована», – отмечали собеседники украинских СМИ, детально знакомые с процессом переговоров.

Определенный процесс анбандлинга предусматривает ряд последовательных шагов:

– Фонд государственного имущества передает ГТС в хозяйственное пользование ООО «Оператор ГТС Украины», созданной НАК. На работу в компанию перейдет и обслуживающий ГТС персонал. Это должно быть сделано до 1 ноября;

– ООО «Оператор ГТС» подается на сертификацию в НКРЭКУ, затем сертификацию визирует Секретариат ЕЭС. Таким образом, ООО «Оператор ГТС» получает право коммерческого использования ГТС и становится ее оператором и стороной, которая подписывает транзитный контракт от Украины с «Газпромом». Но для того чтобы обеспечить реальное отделение, согласно европейским правилам и независимо от НАК, управлять компанией должна отдельная структура;

– с этой целью в модель управления вводится ПАО «Магистральные газопроводы Украины», которое, в свою очередь, будет подотчетно Министерству финансов Украины;

– ПАО «Магистральные газопроводы Украины» должно будет выкупить ООО «Оператор ГТС Украины» у НАК «Нефтегаз», однако так, чтоб, с одной стороны, сократить вероятность влияния руководства НАК на оператора, с другой – сохранить экономический интерес от транзита для НАК. Именно это и было проблемным вопросом в подготовке модели проведения процесса. И для его решения был выбран вариант выкупа с рассрочкой на 15 лет. При этом ежегодные платежи за ООО «Оператор ГТС» будут зависеть от объемов транзита. То есть финансовый интерес НАК сохраняется: чем больше транзит, тем быстрее компания будет выкуплена. Таким образом, если будет заключен долгосрочный контракт на транзит газа (например, на 10 лет), как заявляла украинская сторона, с объемом транзита минимум 60 млрд куб. м в год на европейских условиях (с бронированием

мощностей для транзита), то НАК вполне может отозвать иск из арбитража к «Газпрому» на 12 млрд долл. Правда, пока остается неясной цена ООО «Оператор ГТС», но к ноябрю, согласно плану анбандлинга, должен завершиться процесс инвентаризации транзитной инфраструктуры «Нефтегаза».

Вторая декада сентября 2019 г. также ознаменовалась другим важным событием для европейского газового рынка – вынесением вердикта Европейского суда, удовлетворившего иск польской кампании PGNiG против решения Европейской комиссии по режиму работы магистрального газопровода OPAL. Это событие оказалось хронологически близким с третьей по счету встречей представителей РФ, Украины и Еврокомиссии по вопросам, связанным с транзитом российского газа через территорию Украины после 1 января 2020 г. Вследствие этого, ряд СМИ и экспертов отрасли утверждали, что решение Европейского суда ослабило позиции РФ и «Газпрома» на консультациях; также делались предположения, что Украина получила в свое распоряжение дополнительный рычаг давления, что позволит ей диктовать собственные условия нового транзитного договора.

Однако стоит напомнить, что существует МГП «Ямал – Европа», по которому все тот же российский газ идет все в ту же Европу, и проходит он по территории Беларуси и... Польши, которая является главным союзником Украины в борьбе со строительством «Северного потока-2». Как сложится судьба газовых отношений РФ и Украины после 1 января 2020 г., вопрос открытый, однако совершенно очевидно, что мощности МГП «Ямал – Европа» будут использоваться на все 100 %. Польским участком МГП «Ямал – Европа» владеет и управляет компания EuRoPol Gas s.a. (Europa – Rosja – Polska Gas). У этой компании три совладельца: 48 % акций принадлежат государственной компании Polskie Gornictwo Naftowe I Gasownictwo SA (та самая PGNiG), 4 % – компании «Газ-Трейдинг С.А.», еще 48 % – российской ГК «Газпром». «Газ-Трейдинг С.А.» тоже является совместным предприятием, акции между РФ и Польшей распределены поровну. Итого: 50 % польского участка МГП «Ямал – Европа» принадлежат «Газпрому», и соответствующий выигрыш от прокачки дополнительных объемов газа получит и этот акционер, вторую половину дополнительной прибыли получит инициатор иска, поданного в Европейский суд, компания PGNiG.

В целом утраченная «Газпромом» OPAL и компанией Gastransport GmbH (владелец акций OPAL) в результате вердикта Европейского суда возможность прокачивать через OPAL объем газа в количестве 0,6 млн куб. м в час без проблем компенсируется за счет увеличения объема прокачивания по другому наземному ответвлению от «Северного потока» – газопроводу NEL, а также за счет краткосрочного увеличения объема краткосрочного бронирования на других транзитных трубопроводах. Например, 15 сентября словацкая газотранспортная компания Eustream получила от «Газпрома» запрос на бронирование мощности на сутки не на традиционные 145,4 млн куб. м, а на 154,7 млн куб. м. Магистралы Eustream начинаются на станции

«Вельке Каупшаны», которая расположена на границе с Украиной, и речь идет о бронировании «Газпромом» именно суточной мощности, а не о чем-то долгосрочном.

При этом «Газпром» как совладелец и участник оперативного управления работой магистральных трубопроводов и ПХГ на территории Европы стараниями польской компании практически ничего не потерял, однако сама компания PGNiG, как мы видим, о своих позаботилась.

В то же время, заявляя о готовности работать с украинской стороной по европейским правилам, РФ все же сомневается, что новый украинский оператор ГТС, который в перспективе и должен стать подписантом транзитного контракта, успеет полностью пройти сертификацию в Украине и в ЕС, и уже подготовило альтернативный вариант. «Мы предложили нашим коллегам, если это (введение нового оператора) не будет сделано (до 1 января 2020 г.), мы сможем партнерам продлить действующий контракт или дополнительное соглашение до того момента, когда будет готова вся нормативная база и законодательство Украины», – цитируют А. Новака российские СМИ.

О понимании рисков неподписания до начала 2020 г. нового транзитного контракта заявил и украинский министр А. Оржель: «Все-таки риск неподписания договора о транспортировке пока еще остается на повестке дня». При этом он отметил, что европейская сторона подтвердила, что будет поддерживать Украину в процессе сертификации нового оператора ГТС. По процедуре, сертификацию оператора проводит НКРЭКП, а затем ее подтверждает Европейское энергетическое сообщество.

Другим важным риском вероятного неподписания контрактов может стать условие РФ по «обнулению» взаимных требований по решению Стокгольмского арбитража. Российский министр А. Новак подтвердил, что РФ предложила в ходе переговоров урегулировать этот вопрос. «Это очень важный момент чтобы обеспечить экономически целесообразные поставки газа через ГТС Украины», – заявил он российским СМИ.

А. Оржель подтвердил, что вопрос по арбитражу РФ поднимала на переговорах, но он детально не обсуждался: «Арбитраж не является предметом текущих переговоров, при этом российская сторона поднимала этот вопрос и это является их позицией», – заявил он.

«Российская сторона пока не принимает консолидированную позицию европейской и украинской стороны, что отказ от выполнения решения Стокгольмского арбитража не может быть предпосылкой для начала переговоров о новом контракте по транзиту», – заявил член украинской делегации, исполнительный директор НАК «Нефтегаз Украины» Ю. Витренко.

Кроме того, в ходе переговоров поднимался и вопрос возобновления прямых закупок газа Украиной у РФ, хотя он не входил в повестку дня. По словам А. Новака, РФ даже представила украинской стороне свои предложения по этой теме. «Они (украинская сторона) взяли наше

предложение в работу, они рассматривают и прямые поставки, и реверс. Для них важно понимать объемы и ценовые условия», – заявил А. Новак.

Следующий раунд трехсторонних переговоров ожидается в третьей декаде октября. Тогда, возможно, стороны будут обсуждать объемы транзита и сроки нового контракта более детально (*При написании материала использовались такие источники информации: Сайт Министерства топлива и угольной энергетики Украины (<http://mre.kti.gov.ua>); Сайт НАК «Нафтогаз Украины» (<http://www.naftogaz.com>); Українські новини (<https://ukranews.com>); РБК-Украина (<https://www.rbc.ua>); Бизнес-Цензор (<https://biz.censor.net.ua>); Интерфакс-Украина (<http://interfax.com.ua>); Liga.net (<http://www.liga.net>); UBR (<http://ubr.ua>); Сегодня.UA (<https://www.segodnya.ua>).*

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

Зустріч президента НАН України з головою Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій відбулася 23 вересня 2019 р.

Від Академії участь у зустрічі взяли головний учений секретар НАН України академік В. Богданов, начальник Науково-організаційного відділу Президії НАН України О. Кубальський, заступник директора Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона академік І. Кривцун та інші співробітники цього інституту.

Від комітету участь у зустрічі взяв народний депутат Р. Грищук.

Під час зустрічі обговорювалися перспективи розвитку вітчизняної науки в Україні, питання поліпшення фінансового забезпечення наукової діяльності.

Представників комітету було поінформовано про готовність академії й надалі спрямовувати свій науково-експертний потенціал на забезпечення ефективної роботи комітету.

Також президент НАН України академік Б. Патон наголосив на необхідності мати обґрунтовану державну стратегію розвитку науки, технологій та інноваційної діяльності та передав пропозиції академії до розроблення проекту такої стратегії.

На завершення зустрічі академік Б. Патон висловив сподівання на плідну й корисну взаємну співпрацю не тільки для академії, а й для вітчизняної науки в цілому (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 23.09).*

З 3 жовтня 2019 р. по 19 березня 2020 р. щочетверга о 18:30 в Інституті фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України (вул. Богомольця, 4, ауд. 212) відбуватимуться відкриті лекції про нейронауку. Серед лекторів – науковці НАН України. Вхід вільний (**Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 24.09).**

У Києві 28–30 жовтня 2019 р. відбудеться VI Міжнародна конференція HighMatTech. Організатори: Національна академія наук України, Українське матеріалознавче товариство ім. І. М. Францевича, Інститут проблем матеріалознавства ім. І. М. Францевича НАН України, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського». Кінцевий термін подання тез – 15 жовтня 2019 р.

Офіційними мовами конференції будуть українська та англійська.

Тези доповідей довжиною в 1 с. повинні бути підготовлені відповідно до інструкцій та надіслані на електронну пошту umrs2004@ukr.net.

Матеріали HighMatTech-2019 буде опубліковано в ряді журналів.

Усі учасники конференції матимуть місяць після закінчення конференції (кінцевий термін – 1 грудня 2019 р.) для підготовки повнотекстових матеріалів відповідно до інструкцій для авторів. Матеріали буде опубліковано після проведення процедури рецензування.

Матеріали про HighMatTech-2019 буде розміщено на веб-сайті www.ipms.kiev.ua (у розділі «Конференції») (**Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 23.09).**

Інститут археології НАН України, Вишгородський історико-культурний заповідник та управління культури національностей та релігій Київської обласної державної адміністрації 13 вересня 2019 р. провели у Вишгороді Міжнародний круглий стіл «Бортний промисел на Поліссі: дослідження, збереження та популяризація».

Представники Інституту археології, державних музейних установ, заповідників, ландшафтних парків та суспільних організацій України й Білорусі обговорювали питання дослідження, збереження та популяризації бортництва.

Бортництво як промисел сформувалося ще за часів праслов'янської єдності й сьогодні являє собою зникаючий реліктовий промисел, що є не тільки унікальним об'єктом для комплексних наукових досліджень, а й унікальним вимираючим елементом культурної спадщини України та Білорусі.

Враховуючи представлені доповіді та виступи, учасники круглого столу прийняли резолюцію:

1. Звернутися до Інституту археології НАН України, Інституту бджолярства НААН України, Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України з проханням підготувати наукове обґрунтування для Національного банку України та АТ «Укрпошта» з пропозицією випустити пам'ятну монету та марку, присвячену бортництву – реліктовому промислу, який зберігся до наших днів.

2. Визнати доцільним підготовку наукового видання, присвяченого дослідженню, збереженню та популяризації бортного промислу Полісся за результатами роботи круглого столу.

3. Визнати доцільним проведення наступної наукової конференції, присвяченої бортництву Полісся.

4. Запросити до участі в наступній конференції фахівців природно-заповідної справи (екологи, ентомологи тощо) з огляду на те, що з бортництвом пов'язані суміжні питання життєдіяльності червонокнижних диких медоносних бджіл та реліктових дерев з виготовленими в них стародавніми бортями.

Докладну інформацію дивіться за посиланням: <http://iananu.org.ua/novini/konferentsiji/831-bortnij-promisel-na-polissi-doslidzhennya-zberezheniya-ta-populyarizatsiya> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 23.09.*)

У приміщенні Інституту історії України НАН України (м. Київ, вул. М. Грушевського, 4, зала засідань, 6 поверх) 10 жовтня 2019 р. о 10:00 відбудеться засідання круглого столу «Народному руху України – 30 років».

Заявку на участь у круглому столі необхідно надсилати до 1 жовтня 2019 р. на електронну адресу viddil@email.ua. У ній необхідно вказати тему доповіді та короткі відомості про доповідача (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь та вчене звання, місце роботи, посада, поштова та електронна адреси, контактний телефон). Матеріали та тези виступів і дискусій, оформлені відповідно до вимог, буде опубліковано в черговому випуску наукового збірника «Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика».

Телефон для довідок: (50) 867 69 66 – В. Швидкий.

Докладніша інформація – за посиланням: <https://www.facebook.com/events/551544942282465> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 25.09.*)

Черговий захід у рамках спільного проекту Інституту проблем математичних машин та систем (ІПММС) НАН України, Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки імені Г. М. Доброва НАН України й Інституту програмних систем НАН України Real Science відбудеться 9 жовтня 2019 р.

Тема: «Математичне моделювання і суперкомп'ютерні технології».

Лектор – завідувач відділу Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України член-кореспондент НАН України О. М. Хіміч.

Початок – о 19:00. За адресою: м. Київ, вул. Володимирська, 45-а (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>)*). – 2019. – 26.09).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

На сайті медіа-журналу «Бізнес» 18 вересня 2019 р. було опубліковано коментар провідного наукового співробітника сектора міжнародних фінансових досліджень Інституту економіки та прогнозування НАН України доктора економічних наук О. Сльозко, присвячений механізму концесії на вітчизняних теренах.

«Механізм концесії необхідно відпрацювати на будівництві нових автомобільних доріг. Приватний бізнес може ефективно допомогти державі відновити дорожню інфраструктуру», – зазначає фахівець.

За її словами, українське законодавство й нинішні реалії не дають змоги контролювати приватника. І в разі передачі стратегічних підприємств у приватне управління це означатиме фактичну їх втрату для країни. «Стратегічні підприємства, морські порти необхідно винести з концесійного списку. Оскільки немає держави, якщо у неї немає стратегії і стратегічних об'єктів. Держава повинна це контролювати. У тій же Америці такі об'єкти можуть бути в приватному управлінні, але все жорстко контролюється державою. Є закони, які не дозволяють приватнику здійснювати злісні порушення. Ми ж поки йдемо на дотик і в якихось сутінках приймаємо закони», – вважає О. Сльозко.

Коментуючи новий проект закону «Про концесії», зареєстрований у Верховній Раді дев'ятого скликання, О. Сльозко зазначила, що і в цьому проекті є небезпечні для України норми. Зокрема, перспективу ліквідації держпідприємств в разі передачі їхнього майна в концесію учена вважає величезною помилкою: «Це помилка, і величезна. Такого не можна допускати. Тому що логіка в тому, що будь-яка концесія закінчується поверненням майна державі. У цьому ж випадку повернення не буде і країна втратить контроль над переданими в приватні руки об'єктами. А це і порти, і аеропорти, і заводи, і землі. Тобто приватник бере що-небудь в управління і йому в підсумку все це залишається. Така собі повна приватна власність».

Крім того, вона піддала критиці занадто тривалі терміни, які фігурують в законопроекті. На думку вченого, за період в 49 років відбувається стільки змін, що повернути передане раніше держмайно може бути неможливим. «Є у світі практика: короткострокова концесія – кілька років, середньострокова – 5+ років, довгострокова – до 15. У нас же терміни – 50 років. Це два бізнес-цикли. Бізнес-цикл – 25 років: зліт, розвиток, падіння, криза. За ці 25 років у

країні кілька разів зміниться влада. В Америці працюють закони без змін, прийняті в 30-х роках минулого століття. У нас же кожна нова влада пише свої закони і скасовує прийняті раніше. Це необхідно враховувати», – резюмувала О. Сльозко.

Докладніша інформація – за посиланням: <https://business.ua/news/6488-morski-porti-neobkhidno-vinesti-z-kontsesijnogo-spisku-vcheni-nan-ukrajini> (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 23.09*).

Нинішнього року відзначається гроно ювілеїв українських шістдесятників – Г. Севрук (у травні відсвяткувала 90), В. Дрозда (мав би святкувати у серпні своє 80-річчя), В. Шевчука (у серпні відсвяткував 80), Л. Семикіної (у серпні виповнилося 85), І. Світличного (у вересні виповнилося б 90), А. Горської (у вересні також виповнилося б 90). З цієї нагоди Центр дослідження проблематики українського шістдесятництва провів ряд заходів, а його керівник провідний науковий співробітник Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України доктор філологічних наук Л. Тарнашинська опублікувала кілька статей у популярних мас-медіа.

Так, газета «День» (№ 147–148, п'ятниця субота 16–17 серпня) надрукувала статтю Л. Тарнашинської «Маестро високого стилю», присвячену В. Шевчуку. Дебютувавши на початку 1960-х років, витворивши школу прозаїків, він плавно й досить успішно перейшов в нинішню епоху з її гаджетами, фейсбуками, розмитими цінностями й страченими ілюзіями. І хоча сам письменник досі користується «старосвітським» методом писання творів (ручкою та друкарською машинкою), це жодною мірою не впливає на письменницьку продуктивність. Його творчий набуток подиву гідний – на сьогодні опубліковано 168 книг. Основні твори письменника перекладено 22-ма мовами світу. Усвідомлюючи своє незаперечне місце в історії української літератури, письменник наголошує: «Ми повинні бути людьми своєї української культури». Йї він безоглядно присвятив своє подвижницьке життя письменника за покликанням і за переконанням.

Якби треба було відповісти одним реченням на запитання про значення творчості цього письменника для нашого сучасника, відповідь можна було б сформулювати так: потужний гуманістичний її заряд, цілісна філософська система бачення світу як арени боротьби між добром і злом дають тривкішу й реальнішу можливість знайти точку опертя в нинішньому посттоталітарному суперечливому світі й не піддатися відчаєві од марнотності зусиль досягти в ньому справедливості й гармонії. Письменник не тільки займається «людинознавством», він ще й застерігає. Ідеться насамперед про той потужний антиімперський викривальний струмінь, яким пронизана переважна більшість творів В. Шевчука. І це особливо увиразнилося п'ять років тому, коли Російська імперія, символічно уособлена В. Шевчуком в образі Дракона, як до часу приснула чума, в образі сучасної

путінської Росії намагається постати з попелу й відродитися в найогидніших своїх форматах, включно з нинішньою російсько-українською війною. Це застереження щодо вічної імперської загрози особливо корелює також із застереженням щодо синдрому Юди, котрий так яскраво засвітився в сучасному українському суспільстві. Тож і роман «У пащу Дракона» (1993), і повість «Син Юди» (2007) прочитується нині по-новому, через систему застережень і сигналів, що їх письменник посилає нам зі сторінок своїх творів. Так, тема «письменник і суспільство» повертається нині іншим боком, сфокусовуючи фактично всі напрацювання В. Шевчука й розбиваючи своєю конкретикою його ж тезу про власну нібито аполітичність.

Повністю статтю можна прочитати за посиланням: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayinci-chytayte/maestro-vysokogo-stylyu> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 25.09).

На сторінках Міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня» (№ 35, 21–27 вересня 2019 р.) вийшло інтерв'ю директора Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України академіка Е. Лібанової щодо запланованого на кінець року перепису населення.

Навіщо країні, яка воює, втратила частину своєї території і має серйозну міграцію потрібен перепис населення?

Учена зазначає: «Проведення перепису – це своєрідний аудит населення, який різко знижує можливості будь-яких маніпуляцій. У тому числі з бюджетом і з виборами. При цьому, хоч як не дивно, центральна влада не настільки зацікавлена у викривленні даних, як місцева. Усі субсидії та дотації розраховуються, виходячи з кількості населення. Тож місцева влада зацікавлена в тому, щоб населення було більше. Так завжди було. Чи зможемо ми провести перепис цього року чи все ж таки наступного – питання. Я, чесно кажучи, не гнала б картини. Тут же ще важливо, щоб перепис визнала міжнародна спільнота. А для цього він має пройти за методологією, як належить. Не думаю, що до кінця наступного року повномасштабний перепис вдасться провести. Навряд чи встигнуть підготуватися. По-перше, особливість цього перепису в тому, що проводиться він буде не на паперових носіях, а на планшетах. Не можна вже буде піти в ЖЕК, переписати інформацію і сказати, що опитування проведено. Але планшети треба закупити, а це ні багато ні мало – 100 тисяч штук. По-друге, потрібно створити програмне забезпечення. Як для введення інформації, так і для її узагальнення й аналізу, що складніше. По-третє, треба підібрати 100 тис. переписувачів. Тут ми розраховуємо на допомогу центрів зайнятості, де на обліку багато людей з вищою освітою, які за певну плату цілком спроможні цю роботу виконати. Спробуємо залучити й студентів-статистиків, економістів, соціологів, які раніше завжди це робили. Однак

переписувачі повинні розуміти що і як робити. Для цього знадобиться мінімум тиждень серйозного навчання й багато вчителів. Словом, дрібних, можливо некритичних, проблем – безліч. Щоб вони не нашаровувалися, маємо їх вирішувати. І для цього потрібен час».

Е. Лібанова пояснює, що таке пробний перепис і для чого він проводиться: «Пробний перепис входить до плану робіт із перепису і проводиться, щоб уточнити питання, навантаження на переписувача, зрозуміти реакцію населення, в тому числі й на планшет. Пробний перепис ми точно проведемо. Насправді в нового уряду дуже амбіційні плани. Дай Боже, щоб вони здійснилися, але я не дуже розумію як. Тому що перепис потрібно проводити тоді, коли населення мінімально мобільне, – щоб застати більшість людей за своїми адресами. Зазвичай це осінньо-весняний період. Якщо ми хочемо робити самореєстрацію, то крайній критичний момент – початок березня. Наступний підходящий період – жовтень. Держкомстат вважає, що можна спробувати до кінця року зробити якусь експрес-оцінку – стать, вік, чисельність населення. Тому що сам переписний лист – це 50 запитань. Програму перепису ми прийняли рік тому. Переписний лист затверджували на спільному засіданні Президії академії наук України та колегії Держкомстату. Було, наприклад, безліч запитань щодо переліку етнічної належності. Зараз там понад 100 можливостей. Було зроблено величезну роботу. Як правило, одночасно проводяться два переписи – населення та житловий. Можна запустити самореєстрацію. І ми плануємо це зробити. Але навіть досвід США показує, що відсів при цьому – до 50 %. За дві хвилини переписний лист не заповниш. Людина спробувала й кинула».

На думку вченої, є ряд проблем щодо здійснення опитування: «Справа в тому, що насправді ми сьогодні навіть приблизно не уявляємо як люди розміщені по території. Наприклад, є версія, що в Києві живе 2,8 млн людей. Моя оцінка – близько 4 млн. Від цього залежить навантаження на переписувача. На Заході переписи зараз обходяться дешевше, тому що в них є реєстри, за допомогою яких легше визначити навантаження переписувача. У нас цього ще немає. Друга проблема: щоб людей взагалі пустили в помешкання і щоб з ними там нічого не трапилося. Останнє зазвичай забезпечується присутністю біля помешкання, куди зайшов переписувач, поліцейського».

На думку вченої, є ряд важливих питань, на які може відповісти перепис: «Нам дуже важливо зрозуміти різницю між населенням, яке є насправді, та постійним. Це дасть змогу досить точно оцінити чисельність трудових мігрантів. Якщо, звісно, населення не брехатиме. А для цього має бути проведена грамотна роз'яснювальна робота. На що теж знадобиться чимало часу. Не просто розповідати, що перепис потрібен. А щоб люди не боялися відповідати на запитання, їм треба пояснювати, що отримані від них дані ніколи й за жодних умов ні до кого не потраплять. Навіть суд не може ухвалити таке рішення. Це жорсткий імператив.

Із трудовою міграцією насправді не так все безумно, як вважають. Десь зо три мільйони людей їдуть за кордон на заробітки. Але це не означає, що вони перестали бути жителями України і не входять до цих 38–40 млн. Якщо людина поїхала попрацювати на два-три місяці, повернулася сюди, потім поїхала ще раз, тобто не виїжджає більше ніж на рік, вона вважається жителем України. Вона перестає ним бути тільки в тому випадку, якщо не живе тут понад рік.

Дуже важливі питання національності, мови. Недостатньо запитати: російська чи українська. Що, наприклад, робити з угорською? Потрібні угорські школи чи ні? Це політичні ігри угорського уряду чи справді проблема Закарпаття? Чому дітей на Закарпатті віддають у чеську школу? Хочуть, щоб дитина знала чеську мову чи тому, що в цій школі кращі умови, – вона субсидується чеським урядом? Якщо рідна мова – українська, людина нею спілкується, тоді запитання – потрібна така школа чи ні?

Важливо розуміти, що являє собою нинішня українська сім'я. Ми поняття про це не маємо. Навіть не знаємо люди живуть у сім'ї з двох чи трьох поколінь, як довго діти залишаються з батьками. Важливі запитання про джерела засобів існування, і яке з них основне. У реєстрі ДФС – тільки легальні доходи. Дуже важливо зрозуміти умови життя, рівень освіти. Ми кажемо, що хочемо зрушити економіку... Але при цьому не розуміємо який у країні рівень освіти».

З повним текстом інтерв'ю можна ознайомитися за посиланням: https://dt.ua/interview/yak-ne-zavaliti-perepisu-materinski-poradi-324153_.html (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 26.09).*

Чому виник фемінізм як ідеологія та правозахисний рух? Як еволюціонувало ставлення українців до феміністських ідей? Чому розвиток гендерної свідомості є потребою часу та навіщо вивчати жіночу історію? На ці та інші запитання в інтерв'ю радіостанції «Українське радіо «Культура»» відповіла виконувачка обов'язків завідувача відділу соціальної антропології Інституту народознавства НАН України доктор історичних наук О. Кісь).

У червні цього року під час Міжнародного книжкового фестивалю Book Space в Дніпрі вчена прочитала лекцію «Фемінізм у незалежній Україні: від алергії до останньої надії». В ній вона розповіла, як еволюціонувало сприйняття українським суспільством ідей фемінізму, сприйняття феміністок від 1990-х років і до сьогодні. «У значної частини українців певна “алергія на фемінізм” (за влучним висловом американської дослідниці Б. Ейнгорн) іще залишається. Водночас, алергія – це не масове захворювання, а виняткова чутливість до деяких чинників, субстанцій. Загалом, це природно: в кожній культурі є консервативні, патріархально налаштовані люди, для яких неприйнятна сама ідея рівноцінності та рівноправності чоловіків і жінок, –

зауважує О. Кісь і пояснює: – Термін “фемінізм” з’явився в європейському публічному просторі в середині ХІХ ст. Проте відгомін його несприйняття на наших теренах спричинений тим, що в СРСР і це поняття, і образ феміністок було демонізовано, цілеспрямовано спотворено комуністичною пропагандою та дискредитовано практикою “емансипації згори”. Ота емансипація радянського штибу насправді була дуже лицемірною, адже вона, хоч і багато чого декларувала, та численних проблем справжньої дискримінації жінок, зокрема неможливості реалізації їхніх прав, ігнорувала. Отже, пострадянські жінки були в більшості своїй індоктриновані уявленнями про те, що вони найрівноправніші серед світового жіноцтва, бо ж жіноче питання в Радянському Союзі, як стверджував ще Й. Сталін, начебто “було вирішене остаточно”. Тобто більшість жінок на світанку незалежності навіть не усвідомлювали різноманітних форм несправедливості стосовно них. Поняття ж фемінізму мало певне негативне забарвлення, було затавроване як таке собі чужинське “буржуазне” явище, а феміністку, як правило, уявляли якоюсь мужикуватою і агресивною чоловіконенависницею, котрій не вдалося влаштувати особисте життя. Цей стереотип був досить поширеним не тільки в нашому суспільстві, а й практично в усіх інших пострадянських країнах».

За словами О. Кісь, на сьогодні на сприйняття ідей фемінізму українцями впливають кілька чинників, головними серед яких є вік, рівень освіти та місце проживання: «Очевидної регіональної відмінності в цьому питанні годі помітити – спрацьовує, радше, віковий чинник, ніж регіональний: природно, що люди середнього та старшого віку мають консервативніші погляди й цінності (на заході країни – тримаються за християнські норми, на сході – радше, за радянські). Відмінність також пов’язана більшою мірою з доступом до інформації, значно легшим у мешканців великих міст, ніж малих містечок чи сільської місцевості. Крім того, що освіченіша людина, то менше в неї стереотипів та упереджень щодо фемінізму, то більше вона цікавиться цією темою».

«...З точки зору розвитку феміністського руху Україна вже доволі зріла країна: у нас існує цілий спектр жіночих організацій і рухів – від консервативних традиціоналістських до радикальних та анархістських. Водночас з’являються й проекти, що лише імітують феміністський активізм, як от “Фемен”. Я вважаю, що розтиражований медіями образ жінок з оголеними грудьми, які публічно протестують проти всього на світі, лише підживлює стереотипи щодо фемінізму, й організація, яку ці жінки представляли, завдала шкоди українському феміністському рухові. По суті, це був псевдофеміністський проект.

З іншого боку, я приємно вражена, як бурхливо реагують на публічні дискримінаційні висловлювання деяких високопосадовців українські жінки (дуже різні – від депутаток Верховної Ради до звичайних українок), які не бажають, аби їх сприймали крізь призму жіночої вроди, тільки як сексуальний об’єкт, що може бути принадою для секс-туристів. Українки також не хочуть бути “брендом”, бо це мимоволі викликає асоціації з

товаром: такі висловлювання, фактично, ставлять жінок в один ряд із іншими українськими ресурсами – родючими ґрунтами, покладами корисних копалин чи виробами українських підприємств тощо. Але жінки не є а ні ресурсом, а ні туристичною принадою і стверджувати протилежне просто неприпустимо. Суспільна реакція в Україні на такі меседжі свідчить про зростання гендерної свідомості навіть серед тих жінок, які не ідентифікують себе як феміністки».

Водночас, на думку О. Кісь, в Україні існують значні проблеми з гендерною соціалізацією: «Йдеться про те, як виховують хлопчиків і дівчаток, які цінності та норми їм прищеплюють змалку. На жаль, в Україні батьки (а також дитяча література, дитячі медіа, іграшки й ігри) цілком традиційно, шаблонно виховують дівчаток як “принцес”, культивуючи в них надмірну увагу до форм жіночого тіла, сексуальної привабливості як основної запоруки жіночого успіху. У майбутньому така націленість до певної міри визначає і життєву стратегію. Адже якщо головною цінністю стає тіло, то дівчинка, котра чимало інвестувала у вродливу зовнішність, навряд чи думатиме про політичну чи інтелектуальну кар’єру – вона намагатиметься отримати дивіденди з того, у що вклала час, зусилля та кошти, тобто “продати” свою красу. Діяти в такий спосіб – означає бездумно відтворювати патерни традиційної культури. Загалом, традиції – це такий спосіб існування культури, за якого запорукою стабільності є відтворення напрацьованих моделей, норм. Повторення одних і тих же зразків поведінки та ритуалів із покоління в покоління забезпечує сталість спільноти. Але ж від кінця ХІХ ст. ми живемо вже в іншу добу – добу модернізації, коли інновації, а не традиції, набувають більшої значущості і рухають світ».

Як наголошує дослідниця, пропагуючи повернення до «традиційних цінностей», варто пам’ятати, що жінці в традиційній українській культурі відводилося підпорядковане місце, узалежене від чоловіка: «Чудовим джерелом, яке підтверджує цю нерівність, є фольклор. Не так пісні чи поетична творчість, як прислів’я, приказки, порівняння. У них дуже помітно простежується уявлення про “правильну” жінку у традиційній культурі як про жінку мовчазну, слухняну, покірну. Жартівливі пісні, в яких зображено жінку, котра керує чоловіком, верховодить у родині, – це, радше, частина карнавальної культури, засіб психологічної розрядки або можливість помріяти, ніж реалії щоденного життя».

До кола наукових інтересів О. Кісь належить така порівняно молода галузь досліджень, як жіноча історія: «Таке формулювання назви наукового напрямку – “жіноча історія” – є абсолютно виправданим. Це не історія жінок, не історія про жінок, не історична фемінологія (чи жінкознавство), як примудряються сформулювати деякі дослідники. Всі ці формулювання мають одну проблему – жінки в них постають виключно як об’єкт дослідження. Для жіночої ж історії від самого початку виокремлення її в особливий напрям із власною дослідницькою територією, методологією та концептуальною базою було дуже важливо показати, що жінки є не тільки об’єктами дослідження, – вони були і залишаються суб’єктами історичного

процесу, дієвицями історії, а також суб'єктами історіописання. І, власне, словосполучення “жіноча історія” описує всі ці три аспекти – об'єкт дослідження, суб'єкт історичного процесу та суб'єкт історіописання. Тобто йдеться про жінок, які досліджують жінок, показуючи їхню історичну роль, досвід, долі тощо.

Матеріал для таких досліджень “на українському ґрунті” є, проте досі він не ставав частиною суспільного чи наукового мейнстріму, хоча іноді в публічному дискурсі виринали деякі постаті, скажімо, княгині Ольги, Роксолани, Л. Українки. Жінки за всіх часів становили близько половини населення, та в традиційних, патріархальних суспільствах, у тому числі українському, політична сила (державна влада), збройна сила (військо), ідеологія (релігійні інституції) та знання (освіта і наука), а також матеріальні ресурси перебували у володінні чоловіків... Але те, що жінки впродовж тривалого періоду залишалися для історії “невидимими”, перебували в її тіні, не означає, що їхня роль була незначущою. Вони досвідчували історію у власний спосіб, їхній внесок був інакшим. Крім того, відомо чимало випадків, коли жінки досягали успіху в мистецтві, політиці абощо, проте їхні досягнення не помічали, знецінювали, не визнавали, витісняли на маргінес.

З одного боку, безумовно, важливо відкривати імена видатних українок. Але з іншого – варто усвідомлювати, що вони не репрезентують досвіду абсолютної більшості українського жіноцтва. Тому не менш важливо вивчати історію повсякдення та масових практик інших, пересічних жінок. Я свого часу досліджувала жіночий досвід Голодомору і з подивом виявила, що жіночі стратегії пристосування, виживання і спротиву в умовах тотального голоду в ізольованих селах, цілковитої безправності та недоступності ресурсів не зводилися до ролі жертви, до позиції об'єктів насильства. Чимало жінок не приймали покійрно свою долю, а намагалися впоратися з ситуацією, подолати її. Це дає змогу інакше поглянути на Голодомор – не просто як на досвід нації-жертви, що постраждала від геноциду. Це також історія низового спротиву, який годі помітити, якщо не розглянути повсякденні жіночі практики. У цьому я і вбачаю сенс подібних досліджень: вони дають нам змогу трохи краще зрозуміти, чому ми такі, якими є, що нас привело до нашого сьогоденного стану – які поведінкові патерни, стереотипи свідомості, цінності, котрі ми вважаємо значущими, сформувалися власне під впливом і в межах такого досвіду. Навіть щоденні побутові звичаї і звички – як от вкрай шанобливе ставлення до хліба – можуть мати подібне історичне коріння.

Отже, якщо дивитися на історію глобально, на макрорівні, в цифрах, то бачимо події, явища, інституції, процеси. Але щоб зрозуміти суспільство, потрібно аналізувати саме рівень життя звичайних людей та їхньої поведінки, їхніх повсякденних практик. Українська історична наука тривалий час була переважно політично-інституційною історією і цей тренд усе ще зберігається: в сучасній українській історіографії досі домінують дослідження, що стосуються великих політично забарвлених тем. Процес

антропологізації історії (повернення її до людини) у вітчизняній науці лише розпочинається – на рівні історії повсякдення й історичної антропології. І вивчення жіночої історії, як і локальної історії (або ж мікроісторії), цьому сприяє. Тепер потрібні час і зусилля, щоб напрацювати новий матеріал та щоб новий дослідницький підхід став звичною частиною нашого історіографічного дискурсу».

Аудіозапис радіопередачі доступний за посиланням:
<http://www.nrcu.gov.ua/schedule/play-archive.html?periodItemID=2257325>
(*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 27.09).

Кабінет Міністрів України 22 травня 2019 р. затвердив своєю постановою нову редакцію Українського правопису, котра набула чинності 3 червня. Про те, яких змін зазнав каркас української літературної мови і чому потрібно було їх вносити, в ефірі чергового випуску програми «Наука XXI» (спільний проект парламентського телеканалу «Рада» та Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій) розповів заступник директора з наукової роботи Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України кандидат філологічних наук О. Скопненко.

«Аби простежити історію українського правопису, потрібно здійснити екскурс в історію української літературної мови. Назагал люди гадають, що українська мова – монолітна й непорушна. Насправді ж треба відрізнити українську літературну мову від української мови в інших її різновидах: діалектне і побутове українське мовлення – це теж українська мова. Але українська літературна мова розвивалася за власними законами та жанрами, – пояснює вчений. – Розвиток нової української мови (й, відповідно, нової української літератури) бере початок від кінця XVIII ст. і триває досі. Сучасна українська літературна мова обслуговує потреби нашого суспільства протягом останніх 50 років. Від 1798 р., коли з'явилась «Енеїда» І. Котляревського, і до 1905 р. в українській мові існувало півсотні різних правописних систем, які конкурували між собою. Вони мали різні ареали поширення і, дуже часто, різні засадничі принципи, проте всі вони були спрямовані на те, щоб передати живе українське мовлення, адже українська літературна мова базується не на книжній, а саме на народно-розмовній традиції та мові».

«...Говорячи про правопис, треба передусім розуміти, що це каркас літературної мови в писемній практиці. Тобто йдеться про регламентацію не живого мовлення, а писемного. Ясна річ, писемне мовлення так чи інакше впливає на усну мову, вимову, тому що історичні долі окремих слів складаються по-різному і дуже часто ми сприймаємо деякі з цих слів із літератури, а не з мовної практики. Наприклад, саме книжним шляхом до нас прийшли більшість запозичень із латини.

За новою, нині чинною редакцією Українського правопису, слово “проект” і всі похідні від нього слова, запозичені з латинської мови, писатимуться через літеру “є”. Так вони писалися до 1933 р. – за правилами так званого харківського правопису (або ж “срипниківки”), схваленого 1928 р., який поєднував західноукраїнську та східноукраїнську традиції. У 1933 р. відбулася мовна реформа, яка усунула з Українського правопису чимало питома українських традиційних орфограм і штучно наблизила його до російської правописної традиції.

Загалом, нова редакція зберігає каркас Українського правопису, закладений іще у “Головніших правилах українського правопису” 1919 р., запропонованих професором І. Огієнком (відомим також як митрополит Іларіон), і “Найголовніших правилах українського правопису” 1921 р. Водночас вона повертає паралельні написання, що, звичайно, посилює традиційний принцип у правописі. Це, наприклад, варіантне вживання слів “міф/міт” (і, відповідно, “міфологія/мітологія”), “Афіни/Атени”, “ефір/етер” тощо, а також деяких іменників жіночого роду – “радості/радости”, “любові/любви”, “Білорусі/Білоруси” й інших (причому орфограми із закінченням -і – на першому місці, з -и – на другому). До речі, форма “Білорусія” – це історизм в українській мові, вживати який доречно тільки при описі ситуації у цій країні за радянських часів; від 1990-х років основна, стилістично нейтральна у сучасній українській мові форма – “Білорусь”, історично вмотивована й закорінена в традиціях як білоруської, так і української мови.

Чи конкуруватимуть (і як довго) між собою ці паралельні норми та котрі з них переважають – ніхто не може сказати напевно. Усе залежить від того, як суспільство ставитиметься до запропонованих для вибору варіантів, як трактуватиме свою спадщину. Неправильно розглядати мову відірвано від суспільства: саме суспільство та його духовні потреби впливають на використання мови, її функціонування і, зрештою, на напрацювання підходів до правопису».

Як пояснив гість телепередачі, частина змін, внесених до Українського правопису в редакції 2019 р., стосуються мовних запозичень, які з’явилися у ХІХ ст.: «Крім повернення орфограм, кодифікованих правописом 1928 р., потрібно було також адаптувати до нашої мовної системи дуже багато запозичень з англійської мови. До того ж, Національна комісія з питань правопису мала врахувати практику українського друку й української літературної мови, що склалась упродовж останніх 30 років.

Серед найпомітніших змін – правопис префіксів (їх іще називають префіксоїдами), запозичених з англійської мови (а англійською – з латини). Раніше вони писалися через дефіс зі словами, яких стосувалися, відтепер писатимуться разом. Наприклад: “ексміністр”, “вебдизайн”, “мініспідниця”, “топновина”. Але – “Інтернет-видання”, тому що слова “Інтернет” і “видання” позначають самостійні поняття, а отже, їх треба поєднувати за допомогою дефісу. На перший погляд, узвичаєння цього правила може здатися

складним, але практика допоможе швидко його засвоїти. Потрібно тільки запам'ятати логіку, якою керувалися кодифікатори, а також те, що в англійській мові чимало подібних слів із префіксоїдами пишеться якраз без дефіса.

Окремо й без апострофа та без дефіса писатимуться слова з префіксом “пів” (наприклад, “пів яблука”, а не “пів’яблука” чи “пів-Києва”, як раніше), якщо слово з “пів” не становить єдиного поняття – “півострів”, “півріччя”, “півкуля” тощо.

Нова редакція Українського правопису значно розширює використання літери “г” за рахунок альтернативного написання іншомовних власних назв (наприклад, “Гете/Гете”), залишаючи її в питомих українських словах (“гедзь”, “гава”, “гирлига”, “гніт”, “ганок”, “грунт” та ін.). Нагадаю, під час мовної реформи 1933 р. літеру “г” було викинуто з Українського правопису, й понад пів століття вона перебувала під забороною.

Таким чином, зміни зачіпають головно іншомовну лексику, правопис із дефісом і без, паралельне відмінювання іменників, варіантне написання іншомовних власних назв», – підсумовує О. Скопненко.

«Треба підкреслити, що в усіх країнах світу з викорозвиненими літературними мовами періодично з’являються нові правописні кодекси: експерти періодично збираються, обговорюють питання, що постають перед літературними мовами, та пропонують зміни до правописних правил, – говорить науковець. – Правописні реформи – це частина гуманітарної (зокрема соціогуманітарної) політики держави, і, звичайно, мовна політика є такою галуззю, котра не може не торкнутися нормування й кодифікації літературної мови.

Питання правопису актуальні завжди, тому що мова не консервується одномоментно й навіки. З іншого боку, правописний кодекс не може оновлюватися щороку, оскільки кожне покоління має користуватись усталеними нормами. Високорозвинений народ повинен мати уніфіковану літературну мову, плекаючи її як вершину своєї мовної творчості й водночас шануючи інші різновиди мови, зокрема діалектне мовлення.

...працюючи над змінами до Українського правопису, Українська національна комісія з питань правопису, звичайно, враховувала зарубіжний досвід, але передусім спиралася на нашу власну мовну традицію».

«Зазначена комісія, до складу якої ввійшли науковці НАН України та провідних вітчизняних університетів, провела велику і непросту роботу, часом між її членами виникали досить гострі дискусії, передусім щодо варіантних форм деяких слів, – говорить О. Скопненко. – Проте експерти мусили зважати на те, що, коли Україна здобула незалежність і почала розвиватись як демократична держава, в публічний простір повернулася велика кількість раніше забороненої літератури 1920–1930-х років із правописом, який відрізняється від сучасного, і склалася мовна практика, котра потребувала унормування. Зміни, зафіксовані в новій, чинній редакції Українського правопису, можна вивчити за кілька тижнів – незмінними

залишилися понад 95 % орфограм. Засвоїти новації допоможе й паперовий варіант Українського правопису, видання якого з'явиться згодом».

На завершення програми гість студії коротко розповів про історію та головні здобутки Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України: «Наш Інститут належить до найстаріших українських академічних наукових установ. Історико-філологічний відділ, який став основою розвитку соціогуманітарних наук і в межах якого пізніше виникли різні мовознавчі наукові установи, постав одним із перших у структурі академії. Через деякий час на базі різних установ було створено Інститут української наукової мови, Комісію для складання словника живої української мови та Правописно-термінологічну комісію. Академічний Інститут мовознавства заснували в 1930 р., згодом йому було присвоєно ім'я видатного українського лінгвіста О. Потебні. Основні віхи діяльності та найбільш значні досягнення нашої установи викладено у виданні, що побачило світ до одного з попередніх ювілеїв: “Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України: 1930 – 2005. Матеріали до історії”.

Учені Інституту дуже багато зусиль доклали до вивчення української мови в контексті мов світу. Так, у нашій установі було укладено всі великі словники української мови, якими зараз користуються в різних країнах, і не лише українці. Крім того, сучасні комп'ютерні системи, що враховують українську мову, базуються саме на продукції, створеній в Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. До найбільш знакових і помітних видань установи належить “Етимологічний словник української мови” (наразі опубліковано шість томів цього видання). Він показує наскільки давньою є українська мова і як її лексика розвивалась у зв'язку з іншими мовами світу – як слов'янськими, так і загалом європейськими, а також мовами позаєвропейських мовних ареалів...

Зусиллями науковців-мовознавців свого часу було укладено 11-томний тлумачний “Словник української мови” – наразі найбільше українське лексикографічне видання у світі, в якому відображено українську лексику від І. Котляревського до 1980-х років. Певна річ, частина матеріалів цього словника вже застаріла, оскільки вони стосуються попереднього етапу розвитку української мови, проте ним і досі можна користуватися.

Найповніший, 20-томний “Словник української мови” нині укладається та поступово видається.

Майбутнє нашого інституту залежить від того, наскільки держава усвідомлюватиме роль української мови й українських соціогуманітарних досліджень у розвитку європейської та світової науки, а також у першу чергу для плекання й піднесення освітнього і культурного рівня українського народу. Мовознавці – це вчені, які, з одного боку, працюють із дуже конкретним матеріалом, а, з іншого, – занурюються в такі глибини, де, говорячи філософською мовою, оприявнюються проблеми світового духу, буття українців і людства загалом. Бо не існує мови, відірваної від мов світу і, разом з тим, кожна конкретна мова настільки унікальна, що показує світ у

своєрідний, відмінний від сусідів, спосіб. У цьому й полягає інтелектуальна та культурна сила людства».

Відеозапис телепередачі доступний за посиланням: <https://youtu.be/bjp4nSUrf8Y>.

Текст нової редакції Українського правопису: <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5106> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 27.09*).

Здобутки української археології

Протягом липня–серпня 2019 р. Пізньоскіфська археологічна експедиція (ПАЕ) Інституту археології (ІА) НАН України під керівництвом доктора історичних наук О. Симоненка продовжила розкопки могильника біля с. Червоний Маяк Бериславського району Херсонської області.

Могильник і розташоване поруч городище є археологічними пам'ятками національного значення. Для ПАЕ це був дев'ятий сезон досліджень. Фінансування експедиції забезпечила Херсонська обласна адміністрація.

Цьогоріч завданням експедиції були пошуки південної межі могильника. Для цього було закладено розкоп площею 10 x 5 м на півдні плато, ближче до Пропасної балки. Фактично, розкоп 2019 р. став північним продовженням минулорічного розкопу.

Дослідження виявили п'ять могил: чотири земляні склепи-катакомби, притаманні пізнім скіфам, і одну прямокутну яму, як припускається, сарматської культурної належності. Серед знахідок – залізні фібули та «маркоманська» пряжка, бронзові прикраси (кільця і браслети), численне скляне намисто, римська червонолакова миска, скіфський ліпний посуд. Ці хронологічні індикатори вказують на I ст. н. е. як на найбільш вірогідну дату здійснення поховань.

У вересні ПАЕ виконує ще одне завдання – на запрошення селищної ради с. Золота Балка Нововоронцовського району Херсонської області проводяться розвідкові дослідження для встановлення меж відомого Золотобалківського могильника, частково розкопаного у 1951–1952 рр. О. Добровольським і М. Вязьмітіною. Могильник є синхронним Червономаяцькому й так само належить до пізньоскіфської культури (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 25.09*).

Охорона здоров'я

На сторінках міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня» (№ 35, 21– 27 вересня 2019 р.) вийшла друком стаття головного наукового співробітника Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України доктора наук з державного управління Н. Рингач, присвячена обмеженій грамотності українців у питаннях здоров'я.

Автор статті відзначає: «У широкому сенсі, санітарна грамотність (СГ, HealthLiteracy) – це здатність людини знаходити, розуміти й використовувати інформацію для зміцнення та збереження здоров'я (власного, родини і місцевої громади), робити висновки та приймати повсякденні рішення щодо профілактики хвороб чи травм і медико-санітарної допомоги, підтримання/поліпшення якості життя на всіх його етапах. В ідеалі, грамотна людина здатна отримати й оцінити інформацію, потрібну для:

- розуміння і виконання настанов із самопомоги, включно з дотриманням режимів лікування (в т. ч. тривалого);
- планування і реалізації змін у житті, необхідних для поліпшення здоров'я;
- прийняття свідомих рішень щодо здоров'я;
- розуміння, як і коли в разі необхідності звертатися по медичну допомогу;
- участі спільно з іншими в заходах із поліпшення здоров'я й у вирішенні питань здоров'я в місцевій громаді та суспільстві (як елемент політичної грамотності).

Низький рівень СГ дорого коштує. За даними закордонних дослідників, обмежена СГ населення в розвинених країнах коливається в діапазоні від 34 до 59 %. У США витрати через неї становили 3–5 % річного бюджету медико-санітарної допомоги, а додаткові витрати на людину з обмеженою СГ оцінені в суму від 143 до 7 тис. 798 дол. на рік. Скільки втрачає Україна можна лише здогадуватися. Небезпека не лише в нездоровому способі життя та різноманітних ризиках, яких людина з вищою освіченістю могла б уникати. Низький рівень санітарної грамотності впливає на здатність користуватися навіть доступною або зовсім безоплатною медичною допомогою. Треба визнати, що через постаріння населення України та збільшення частки людей із хронічними захворюваннями потреба у знаннях і навичках, які могли б поліпшити (чи бодай зберегти якнайдовше наявне) здоров'я, надзвичайно велика».

Н. Рингач наголошує: «Важливість медико-санітарної грамотності важко переоцінити, але й оцінити досить важко. Як оцінити грамотність у питаннях здоров'я? Її можна виміряти лише на основі опитування. У європейському інструменті оцінки санітарної грамотності, який дозволяє оцінити суб'єктивне сприйняття труднощів при вирішенні проблем,

пов'язаних зі здоров'ям, представлені, поряд із низкою питань щодо легкості пошуку й розуміння інформації, і питання щодо легкості суджень та оцінювання, а також – певних дій. Легкість характеризувалася за шкалою “дуже легко – досить легко – досить важко – дуже важко”. Розроблену анкету було апробовано у восьми країнах Європи (Австрії, Болгарії, Німеччині, Греції, Ірландії, Іспанії, Нідерландах та Польщі) у 2012 р. Опитування засвідчило, що в 12 % респондентів – недостатня (неадекватна) загальна санітарна грамотність, а ще у 35 % вона оцінена як проблематична. Обмежена (неадекватна плюс проблемна) СГ коливається в діапазоні від 29 % в Нідерландах до 62 % у Болгарії, тобто в Європі це є проблемою для чималої частини населення. Якщо розглянути результати опитування за питаннями, побачимо, що найважче людям було визначитися саме у блоці про формування власної думки або певну активність. Зокрема, найчастіше було “досить важко” або “дуже важко” оцінити, чи надійною є інформація про хворобу (або про ризики для здоров'я) в засобах масової інформації, та вирішити, як можна захистити себе від хвороб на основі інформації зі ЗМІ; скласти власну думку про переваги й вади різних запропонованих варіантів лікування або взяти участь у заходах із поліпшення здоров'я за місцем проживання чи роботи. Крім того, практично, половині опитаних було важко дізнатися про політичні зміни, що можуть вплинути на здоров'я, та знайти інформацію про те, як зробити місце проживання кращим для здоров'я (свого й сусідів). На жаль, таке дослідження серед населення України не проводилось. Однак фокусне опитування (2018–2019), проведене мною серед лікарів, які проходили курси підвищення кваліфікації, показало наявність проблем. Так, попри впевненість перед початком заповнення анкети й таку собі установку “ми тут зараз однією лівою напишемо, що нам дуже легко все!”, результати анонімного добровільного опитування людей із вищою медичною освітою та певним досвідом практичної роботи також засвідчили окремі обмеження. Найбільше задумувались українські лікарі, відповідаючи на запитання стосовно легкості прийняття рішень щодо поліпшення свого здоров'я, впливу на умови життя, участі в загальних заходах, які поліпшують здоров'я і благополуччя вдома чи на робочому місці, в громаді тощо, або в конкретних – наприклад, приєднатися при бажанні до спортивного клубу чи гуртка для підвищення фізичної активності. Крім того, чималій частині опитуваних було досить важко вирішити чи мусять вони робити щеплення проти грипу. Чесно зізнаюся, що й моя анкета не була досконалою та вичерпною, залишилися певні питання, визначитись із якими мені (попри фах та досвід) було важко».

Учена зауважує, що санітарна грамотність відіграє важливу роль у досягненні Цілей сталого розвитку: «Україна приєдналася до світової стратегії досягнення Цілей сталого розвитку, які мають забезпечити економічне зростання, соціальну справедливість, партнерство, мир та екологічну рівновагу. Звісно, роль санітарної грамотності найбільш значуща саме для досягнення цілі 3 “Міцне здоров'я і благополуччя”. Однак і в

реалізації завдань у площині інших цілей неможливо обійтися без підвищення її рівня. Наприклад, для реалізації цілі 8 “Гідна праця та економічне зростання” необхідні дії з підвищення рівня санітарної грамотності працівників через надання інформації про вплив умов праці на здоров’я, можливості зменшення або уникнення професійних ризиків. Вища санітарна грамотність спонукає працівників вимагати в роботодавця більш безпечних і сприятливих умов праці, дотримання нормативів та стандартів безпеки тощо. Тим часом саме підприємства є зручною платформою заходів зі зміцнення здоров’я на робочому місці (оздоровчих програм, консультування з питань гігієни праці тощо). Незаперечна роль освіти в підвищенні СГ, особливо дітей, через включення питань здоров’я до шкільної програми в межах досягнення цілі 4 “Якісна освіта”. Адже освіта не лише збагачує масивом знань, а насамперед наділяє вмінням їх отримувати, здатністю до аналізу і критичного оцінювання інформації з наступним вибором напряму та механізмів необхідної активності. Дотримання рівності в доступності послуг соціальної сфери, запобігання дискримінації, в т. ч. залежно від місця проживання та через стан здоров’я, не вдасться забезпечити без підвищення СГ населення, формування усвідомленої потреби в певних послугах, що відбито і в завданнях цілі 10 “Скорочення нерівності”».

На думку Н. Рингач, «закономірно, що з підвищенням рівня санітарної грамотності відносно більша частка населення усвідомлює важливість для здоров’я екологічних питань. Це дасть вижити теперішнім і прийдешнім поколінням, забезпечивши відповідальне споживання та виробництво, пом’якшення наслідків зміни клімату, збереження, захист і відновлення моря та суші (цілі 12–15). Розуміння того, що здоров’я залежить від стану довкілля (зумовленого значною мірою нашими діями чи бездіяльністю), усвідомлення зовнішніх ризиків і небезпеки бездумного споживання підштовхує до змін поведінки, пошуку знань і механізмів створення здоровішого оточення та громадського контролю за дотриманням його захисту. Є потреба в істотних інвестиціях і активному залученні громадянського суспільства до підвищення грамотності в питаннях здоров’я, що допоможе всім людям відігравати активну роль у забезпеченні власного здоров’я. А медики мають стати лідерами, які очолять і організують таку діяльність. Попри важливість знань, не менша важливість їх практичного застосування. Адже знання й ідеї, що втілюються в дію, важливіші, ніж ті, котрі існують самі по собі. У недавньому соціологічному дослідженні на Дніпропетровщині (2017) виявлено поєднання досить високої поінформованості населення працездатного віку про фактори ризику, їх шкідливий вплив на здоров’я, з низькою активністю, спрямованою на зменшення впливу зазначених факторів ризику. Тому надзвичайно актуально для України, як і для інших країн, зменшити розрив між знаннями і діями на користь здоров’я, подолати перепони на цьому шляху. Недарма стратегія з підвищення грамотності в питаннях здоров’я в Шотландії називається “Зробити це легко”. Обмежена

грамотність у питаннях здоров'я обертається втратами здоров'я і працездатності, зниженням результативності та якості медичних послуг і збільшенням видатків на охорону здоров'я. Давайте запобігати цьому – працювати над собою і спільно вчитися мислити критично, ставати грамотнішими та здоровішими!»

З повним текстом статті можна ознайомитись за посиланням: https://dt.ua/HEALTH/likvidaciya-progalin-chi-gore-vid-rozumu-324126_.html (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 26.09).